

Miskolci Keresztény Szemle

ÖKUMENIKUS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

65. (XVII/3.) szám

2021

SZERZŐK

Békefy Lajos
Dobos Marianne
Domokos Tibor
Dolhai Lajos
Gyulai Éva
Hajnal Géza
Hideg Ágnes
Illés György
Jeszenszky Géza
Kabdebó Lóránt
Papp András
Pethő Judit
Szabó Ferenc SJ
Üveges Tamás
Vámosi Katalin
Várhelyi Krisztina

Tartalomjegyzék

GYÓNI GÉZA (1884–1917): Könyörgés harc hajnalán (3)

SASSY CSABA: Előljáró beszéd (4)

GÉREZC ATTILA VERSEI: Boldog Özséb himnusz (6) – Kenyéren és vizen (7)

• ÉVFORDULÓK, ÜNNEPEK, ESEMÉNYEK •

HORTAI RITA – VÁRHELYI KRISZTINA: Összefoglaló A Miskolci Eucharisztikus Szavalóverseny gálájáról (9)

PETHŐ JUDIT – ÜVEGES TAMÁS: Jubileumok éve az evangélikus Kossuth Lajos gimnáziumban (15)

GYULAI ÉVA – VÁRHELYI KRISZTINA: Regio et religio – Hívek és felekezetek Észak-Magyarországon (múlt és jelen) (18)

VÁRHELYI KRISZTINA: Nagyboldogasszony szobor avatása Nagyszőlősen (20)

• EGYHÁZAK, TEOLÓGIÁK, HITVALLÁSOK •

SZABÓ FERENC SJ: Elmélkedés halálról, halhatatlanságról, feltámadásról (22)

• EGYHÁZAK ÉS TÖRTÉNELEM •

DOBOS MARIANNE: „Jönnek, jönnek, katonák jönnek, / katonák, akik nem köszönnek” (26)

JESZENSZKY GÉZA: A miskolci 10-es honvédek hősies harca Erdélyért 1916–18-ban (42)

ILLÉS GYÖRGY: Kis magyar Woodstok (46)

• EGYHÁZAK ÉS TÁRSADALOM •

DOLHAI LAJOS: A felekezetek helyzete regionális és transzregionális szinten (51)

• EGYHÁZAK ÉS KULTÚRA •

HAJNAL GÉZA: Emlékezet, kultusz és kánon (56)

BÉKEFY LAJOS: Református tiszteletadás a katolikus költő-bölcselelőnek (63)
Szoborsorsok (80)

HIDEG ÁGNES: A Luther-udvar Luther portréi (82)

• KÖNYVISMERTETÉS •

Diósgyőr-Vasgyár (85)

DOMOKOS TIBOR: Sály Pál: Az ókeresztény államelmélet alapvonalai című művéről (89)

VÁMOSI KATALIN: Megjelent Józsay Zsolt (Szolnok, 1951. jún. 2. –) szobrászművész életmű albuma (92)

IN MEMORIAM: Róczy Ferenc (94)

GYÓNI GÉZA (1884–1917)

Könyörgés harc hajnalán

Nem kérem Uram, hogy reám tekints
És lássad: nincs még a föld kerekén,
Ki haragodhoz közelebb jutott,
Mert Jóbnál jobban megszenvedtem én.

Aláztál engem barmok vályuáig
S hajcsárt rendeltél urnak fölém.
S mikor lelkemben szent rózsáid nyíltak,
Senyvedni hagytál bodzafák tövén.

És mégse kérem, hogy énreám tekints,
S megsokald szörnyű vezeklésemet,
Csak őt tekintsd, a gyöngét, szomorút
Aki sohase vétett ellened.

Uram, szépséget te adtál neki
S te adtad nékem a zengő ígét.
Ha engem elnyel itt a vérözön,
Uram, szépségét ki zengheti még?

Ki mondja néki eztán: „Gyönyörűm,
Az ég legdrágább ajándéka vagy”.
Így elhervadni engednéd-e őt,
Ő én Uram, kit jónak mondanak.

Lásd, nem dicsértem még meg a szemét,
Melyet házadban most bánattal süt le,
Uram, könnyekben ússzon-e a szem,
Mely jószágoknak legfényesebb tükre?

Nem kértem, Uram, tőled semmit is,
Mert nem alkottad kérő szóra szám;
S most mégis kérlek, szegény életem
Ajándékul add néki, jó Atyám!

SASSY CSABA

Előljáró beszéd

Bajtársak! Honvédek! Miskolc hadi népe!
Hagy szólok egy pár szót mostan veletek!
Ez a virágos nyár mondjátok csak: szép-e?
Szép-e a susogó erdőrengeteg?
Mikor a hatrmatos bársonyfűvön jártok,
Jut-e eszetekbe a Mátra ... a Bükk ...?
Hazai erdők és hazai virágok ...
Azok is most nyílnak otthon mindenütt.

Jut-e eszetekbe Zemplénnek, Hevesnek,
Borsodnak annyi kis fehér faluja?
Templom tornya körül galambok repesnek,
Nyitva a templomkert rácsos kapuja ...
Bent meg a templomban az asszonyok, lányok
Zsoltáros könyvükben fodormentaszál.
Zsoltárt énekel az imádságos szájuk,
De a gondolatuk, lelkük ideszáll ...

Milyen szép most otthon! ... Mindenik kis kertben
Virít a szgfű, a sárga viola ...
Kint a mezőkön az élet már keresztben ...
S zúg a cséplőgépek tüzes motora.
Felhangzik a nóta, a messzire szálló ...
De aki mondja, az mind asszony, lány ...
Utánatok síró, ti reátok váró ...
Azért valamennyi olyan halavány.

Bajtársak! Honvédek! Miskolc hadi népe!
Ha elfog egy percre az emlékezés
S visszazáll lelketek a multak ködébe,
Mely eltakar mindent, mint a feledés ...
Lelketek, szivetek bánattal ne teljen ...
Majd csak véget ér az ítéletidő ...
Ápolják otthon a rózsafát a kertben ...
Hoz még nektek rózsát az a rózsatő.

Gondoljatok arra itt Galíciában
Nem ezt az idegen földet véditek ...
Az otthoni földért harcoltok mindnyájan.
Karotok az otthon földjét védi meg,
Ha meg nem állítjuk itt az ellenséget,
Akkor a pusztulás mireánk szakad ...
Falvakat, mezőket odahaza éget ...
S földönfutó lesz mind, ki otthon maradt.

Azért a csüggedést meg ne ismerjétek,
Hesegessétek el fáradt madarát,
Hogy ha lelketekben tüske rakna fészket,
Gondoljatok arra, hogy már nem soká tart ...
Gondoljatok arra, hogy egy szép napo ...
Mindenki, aki az otthonáért él-hal,
Hazamegy virágos, nótás vonaton ...

Ne gondoljatok most semmi, semmi másra,
Csak arra, hogy egyszer majd hazamegyünk,
Szüret utánra, vagy karácsony napjára ...
A harc nem lesz mindig a mi kenyereünk.
Ne gondoljatok a holnapra se mostan ...
Csak a mának, mindig annak éljete ...
Azt a hangulatot, mi szivedben most van,
Még egyszer nem látod, nem is élvezed.

Felejtsétek el most a jövőt, a multat ...
S éljétek a mának minden örömét ...
Siessetek élni, mert a percek mulnak ...
A nappal világos ... az éjjel sötét ...
A gond madarai nappal messze szállnak ...
De este életünk fáját ellepik ...
Örüljétek hát a fényes napsugárnak ...
Mulassatok, míg az időből telik.

Bajtársak! Honvédek! Miskolc hadi népe!
Míntha Otthon volnánk máma délután ...
Arató ünnepre a nagy erdőszélbe
Gyülne a sok legény, jönne a leány ...
Húzza a cigány és felcsendül a nóta ...
S a boldogaság árad el a sziveken ...

Örüljünk, mulassunk, míg az idő futja,
Míg a pihenés tart, míg a nóta száll ...
Mert ha a kürtös a riadónkat fújja,
Más lakzira vár az idegen határ.
De akkor se féljünk, ott is megmutatjuk,
Hogy a 10-es honvéd mind magyar gyerek
És a fegyverünket addig le nem rakjuk,
Míg a diadal nem koszoruzza meg.

*(A vers elhangzott 1916. augusztus 6-án vasárnap a 10-es honvédek
népünnepélyén, a galíciai fronton (Wyczolki)
Forrás: Sassy Csaba: Hét ország frontján, Miskolc, 1930. 268-274. old.)*

GÉRE CZ ATTILA VERSEI

Boldog Özséb himnusz

(A PÁLOS RENDNEK) 05

(Zenét szerelte Ottó Ferenc)

Egybeomlott könny és a vér,
nyílt seb lett az ország,
nyugatra pernyét hord a szél;
tanyák, falvak sorsát.
Csillag sincs, sötét az erdő,
mégis mécspek égnek!
Boldog Özséb szól az első
pálos remetéknek.

Szállj, ragyogj te mennyei fény,
angyalszárnyú ének,
fájó szívé: magyar szívé
minden remetének,
add Urunk, hogy rab és szegény,
mind testvérré leljünk,
áldd meg hazánk, hogy a remény
átölelje lelkünk!
Kicsiny láng a hit, de tiszta
fehér, mint gúnyájuk
sötét erdő súgja vissza
csöndes imádságuk:

“Nézz le ránk, kik romok felett
fohászkodunk Hozzád
áldd meg mind, kik fegyver helyett
keresztet hordozzák!”

Szállj, ragyogj te mennyei fény,
angyalszárnyú ének,
fájó szívéen: magyar szívéen
minden remetének,
add Urunk, hogy rab és szegény,
mind testvérré leljünk,
áldd meg hazánk, hogy a remény
átölelje lelkünk!

S barlang ölén, cellák sötét
mélyén fények gyúlnak.
Népedért szólj, Boldog Özséb,
mondj imát az Úrnak,
hívd egybe ki hív és magyar!
Hív ki sebbel ékes!
Győzni fog, ki hinni akar,
s áldozatra képes!

Szállj, ragyogj te mennyei fény,
angyalszárnyú ének,
fájó szívéen: magyar szívéen
minden remetének,
add Urunk, hogy rab és szegény,
mind testvérré leljünk,
áldd meg hazánk, hogy a remény
átölelje lelkünk!

(Vác, 1955.)

Kenyéren és vizen

A mocskos padlón fekszem,
hátam vetem a falnak.
– A fájdalom... lehet-e versem
hatalmad?

Próbálgatom Anyám mosolyát.
Lelkére még dalaim szórnám...
Könnyeket, mik már nem fagnak át
a formán.

Másom sincs, Uram. Beérem
azzal, hogy arcodat viszem;
csak így bírtam még el: kenyéren
és vizen.

(Márianosztra, 1955. dec.)

Így bocskorosan

Így bocskorosan úgy-e megnevettek,
hogy márványt törni hegynek indulok?
A számon pimasz mosolygás a jelszó,
fütytöm csibészes: én is feljutok!

Nincs tömött zsákom s hegymászó botom,
segítő kezet tán egy társ sem ad,
de vihart-oldó déli szél kölyök-
fejemre borzol lágy barackokat!

s a hegytetőn majd minden mezt lehántva,
én is kacagva szélnek öltözök,
karjukra fűznek mind a fénynyalábok,
s eltáncolunk a fejetek fölött!

Így bocskorosan úgy-e megnevettek,
hogy márványt törni hegynek indulok?
A számon pimasz mosolygás a jelszó,
fütytöm csibészes: én is feljutok!

(Vác, 1954. május)

HORTAI RITA – VÁRHELYI KRISZTINA

Összefoglaló A Miskolci Eucharisztikus Szavalóverseny galájáról

Neves meghívottjai voltak annak a galának, melyet a Miskolci Eucharisztikus Szavalóverseny döntőjéhez kapcsolódóan szervezett az Éltető Lélek Alapítvány, a miskolci Versbarátok Köre és a Keresztény Értelmiségiek miskolci csoportja. A program az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus rendezvénysorozatának része volt.

Dr. Hortai Rita, a Versbarátok köre vezetője bevezetőjében köszöntötte a versenyzőket, a díszvendégeket, és minden érdeklődőt. Biztatta, bátorította a szavalókat. Nemrég elhunyt édesanyja tiszteletére ajánlotta az ünnepeket, aki még részvevője volt az 1938. évi Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusnak.

A nemzetközi pályázati felhívásunk szerint online szavalóverseny előzte meg a döntőt, melyre hazánkból és határon túlról is várakozás feletti létszámmal neveztek a fiatalok. Előzsűri választotta ki a továbbjutó szavalókat. Mind a 10-14 éves korosztályból, mind a 15-18 éves korcsoportból is 14-14 tanuló került a döntőbe.

Az ünnepi rendezvény 2021. július 3.-án volt a Magyar Tudományos Akadémia Miskolci Székházában. A döntő lebonyolítását nagy szervező munka előzte meg. Az informatikai háttér lehetővé tette, hogy online módon jelentkezzenek a pályázók, majd a szavalatokat feltöltötték az Éltető Lélek Alapítvány honlapjára. Nagy szeretettel és izgalommal vártuk – immár személyesen – a kiválasztott versenyzőket. A határon túli részvevők útiköltségét, szállását, étkezését a szervezők biztosították, valamint szabadidős programmal is kedveskedtek a vendégeknek a tapolcai Barlangfürdőben, ahol remekül szórakoztak.

Az Eucharisztikus Szavalóverseny zsűrijének elnöke, Kubik Anna Kossuth- és Jászai Mari díjas színművész volt, aki társaival, Ötvös Éva előadóművésszel, Kincses Károly Déryné díjas színművésszel, Koós Ede tanárral az Egri Érseki Papnevelő Intézetből, Mikita Gábor színháztörténész-muzeológussal értékelték a döntőbe jutott produkciókat.

Hortai Rita

Várhelyi Krisztina

A megszületett eredményt az ehhez fűzött gondolatokkal Kubik Annától hallhattuk: „Csodálatos délelőttön vagyunk túl, azt hiszem mindannyian a lelki tartalékainkat megerősíthettük ezen a délelőttön. Nagyon megdicsérem a versmondókat, nemcsak azért, hogy mondják egy közhelyet, de tényleg mindenki, mindenki nyert ezen a délelőttön, az is aki mondta, és az is aki hallgatta ezeket a csodálatos verseket. Megdicsérem a versenyzőket a versválasztás szempontjából is, hiszen sok kortárs író, költőt hallgathattunk, és ez nem is olyan mindennapos, higgyétek el.” ... „Gondolom a felkészítő tanárokat dicsérei leginkább, hiszen ők segítettek a versválasztásban..”

„Nem kell túlhangsúlyozni, mert ez nem színjátkozás ... Tehát a szív és az agy kettőssége, meg kell jelenjen minden egyes versmondónál, mert az nyújt egy hiteles képet. Úgy gondolom, hogy a gyönyörű versekben megjelenő örök igazság és a szent szeretet, ami megjelent ezen a délelőttön.”

„Mondom ezt zsűritársaim nevében is, hiszen valamennyien ajándékot érdemeltek és kaptok is. Nem mindig aznap jön az ajándék, van, amikor később kapjuk és kegyelem formájában, de higgyétek el, hogy mindenki megkapja a méltó jutalmát azért, hogyha valaki másnak ajándékot ad. Márpedig Ti adtatok, egész délelőtt adtatok a lelketekből, a szívetekből – és még versmondó múltamból kifolyólag mondhatom – ebben biztos vagyok.”

10-14 éves versenyzők és helyezések	15-18 éves versenyzők és helyezések
Balogh Barnabás, Kál	Alberi Annamária, Déva (Ro), külön díj
Derzsi Bence Csíkszereda (Ro), III. helyezett	Daruka Balázs, Bekecs
Galusz Áron Zenta (Szrb), II. helyezett	Gyarmati Noémi, Nagyvárad (Ro)
Gombos Judit Kata, Miskolc	Képes Lóránt, Reste (Sk)
Kékesi – Kovács Lilla, Szentendre	Márton Dorottya, Déva (Ro)
Márton Margit, Déva	Menyhárt Brigitta, Szászváros (Ro)
Menyhárt Renáta, Szászváros (Ro)	Nagy Gréta, Sátoraljaújhely, külön díj
Molnár Ádám Tamás, Szentendre	Nozdroviczky Rebeka, Jászó (Sk), külön díj
Molnár Emily Viktória, Szentendre, Külön díj	Persinszky Emma, Nyárasd (Sk)
Schmutzer Noémi Hanna, Csíksomortán (Ro), Külön díj	Sáry Veronika, Miskolc, II. helyezett
Szeles Chloe, Moravska (Sk), I. helyezett	Stomp Bence Áron, Szerencs, I. helyezett és Petrás Mária külön díja
Szendrei Ármin, Sajólád, Petrás Mária külön díja	Tóth Gábor István, Nyárasd (Sk)
Tóth Roland, Temerin (Szrb)	Tóth Katarina, Temerin (Szrb), III. helyezett
Tóth Vilmos, Temerin (Szrb), Külön díj	

A döntőbe jutott szavalók és eredmények

Korcsoporonként az első helyezettek 50-50.000 Ft, a második 40-40.000 Ft, a harmadik helyezettek 30.000.-30.000 Ft pénzjutalomban, oklevélben és ajándékban részesültek, további három-három személy külön díjas lett. Minden jelenlévő résztvevő ajándékot és Szeretet Oklevelet, minden jelentkező Szeretet Emléklapot kapott a részvétel emlékére.

Az ajándékokat Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata, az Ars Sacra Alapítvány, a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus, az Éltető Lélek Alapítvány, a Szent István Rádió, és a Miasszonyunk kegytárgybolt biztosította. Külön meglepetést jelentett, hogy Petrás Mária művésznő alkotásaiból két külön díjat adott át az általa legszínvonalasabbnak tartott előadónak.

A díjakat és ajándékokat Kubik Anna, Dr. Fábry Kornél atya az 52. Eucharisztikus Kongresszus Főtitkára, Dragonits Márta az Ars Sacra Alapítvány és a NEK művészeti albizottsága elnöke, Petrás Mária Prima Primissima és Magyar Örökség díjas népdalénekes és keramikus, Juhász Ferenc plébános, pápai káplán, főszékesegyházi kanonok, esperes adták át, akik az ünnepség díszvendégei voltak.

A gálán, a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszushoz kapcsolódó missziós előadás, Corpus Christi címmel, a Versbarátok Körének előadásában nagy sikert aratott. A műsor összeállítója és eladói dr. Hortai Rita, Kovács Éva, Gulyásné Vastag Irén, Farkas Erzsébet és Sztahura Ágnes. A koreográfiát Mäger Ágnes festőművész készítette.

Dr. Fábry Kornél atya előadásának részletei

„Nagyon köszönöm a fiataloknak, hogy szépen felkészültek.

„Hadd mondjam azt, hogy óriási a tétje az előttünk álló időszaknak, és annak az Eucharisztikus Kongresszusnak, amire mindannyiukat szeretettel várjuk. Azt is gondoltam, hogy az egyház, a hit következő évtizedeit meghatározhatja ez a mostani közös, hatalmas ünnepünk, ami szeptember 5-től 12-ig lesz majd Budapesten, mert, hogy annyi mindenért

ki tudunk állni manapság, hol tiltakozva, hol valamiért. A hitünkért, Krisztusért aki a legnagyobb ajándékot adta nekünk, a saját életét és az örök életet, hát Ő érte veszünk részt majd ezen a Kongresszuson.”

„...most talán egy néhez időszak végén vagyunk, és ez a Kongresszus egy új, szebb kezdetnek lehet a nyitánya. Abban bízom, hogy ha kiállunk a hitünkért,

hogyha ott vagyunk minél többen a nyitó misén, amin több mint 1100 gyerek fog elsőáldozáshoz járulni, vagy a szombati gyertyás körmeneten, amikor végig megyünk az Andrassy úton egészen a Hősök teréig, vagy aztán vasárnap a Statio Orbison, a Szentatya fő celebrálásával, a szentmisén részt veszünk azzal hitet teszünk arról, hogy mi Jézus Krisztusba vetjük a bizalmunkat, benne hiszünk”.

„...tehát nem kisebb a tét, minthogy ebben erősödjünk, hogy igen Jézussal találkozhatunk, ezért is ez a mottónk, hogy »találkozz Jézussal Budapesten«, mert a találkozó, a Kongresszus, az Eucharisziában Jézus Krisztus van jelen, Budapest pedig most éppen a helyszín. A másik célunk pedig, hogy tanúságot tegyünk a világ felé a hitünkéről. Az egyház a legjobbat akarja mindenkinek, az örök életet, az örök boldog életet, és tudjuk, hogy erre Jézus Krisztus az út.”

„Kiállunk a hitünkért, és Jézus maga mondta »aki megvall engem az emberek előtt, azt én is megvallom mennyei Atyám előtt«. Az-az ennek a legegyszerűbb módja, hogyha ott vagyunk a szent miséken, ott vagyunk a gyertyás körmeneten, és ezzel, hogy Jézussal Budapest utcáin végig megyünk, imádkozva, elmélkedve, énekelve, ezzel tanúságot teszünk a belé vetett hitünkéről és ez meghatározza az egyház szerepét a társadalmunkban a következő évtizedekre.”

Petrás Mária köszöntő és elismerő szavai után áhítattal telve gyönyörűen énekelt, felejthetetlen műsort adott.

Dragonits Márta az Ars Sacra Alapítvány a Kongresszus kulturális programjait szervező kuratóriumi elnöke elmondta, hogy „a kulturán keresztül megpróbáljuk az emberek szívét kinyitni a művészetek segítségével, hogy esetleg ezeken a művészeti programokon, produkciókon elhangzó ige, – mert mindig arra figyelünk, hogy elhangozzék az Isten Igéje – megérinti szívünket és akkor ott jó táptalajra talál kicsirázik és szárba szökken. Az Eucharisztikus Kongresszus idén elmúlik, de jövőre Ars Sacra még mindig lesz. Nagy szeretettel hívjuk mindannyiukat arra, hogy kapcsolódjanak be ebbe a művészeti misszióba. Ez minden évben szeptember harmadik hetében a Kulturális Örökség Napokkal együtt tartjuk és mindenki ott ahol van, ott csinálhatja ezt a művészeti missziót, ha van

versmondóköre, van kórusa, ha van képzőművészeti kapcsolata, vagy ő maga képzőművész, kinyithatja a műtermének az ajtaját és elmondhatja, hogy ő hogyan forrászik az Eucharisziából.”

A beszédek és díjkiosztó után, az alkalomhoz illő komolyzenei darabokat adott elő Vihula Mihajlo zeneszerző-gitárművész.

Juhász Ferenc atya tartotta a gálaműsor összefoglalóját

„Érsek úr jókívánságait, áldását és köszönetét tolmácsolom, szeretném átadni. Az volt az első gondolata, hogy részt vesz ezen a mai gyönyörű rendezvényen, aztán, ahogy az élet átrendezi olykor-olykor a dolgokat, megkért engem. Én nagyon örültem, mert így kettős szerepben is részt vehettem.”...

„...mindenki érezze ezt a történelmi pillanatot, a saját élete, és a saját személyes történelmi pillanatának is. Ezzel azt gondolom, hogy teljesült most itt helyben ez a versmondó pályázat, versmondó ünnepség. Azt meg külön szeretném megköszönni a Versbarátok körének, hogy volt bátorságuk, ennyi szép gyerek hang után és ilyen fennkölt versek után előállni azzal az igazival, ami az ő igazijuk, azzal a természetességgel, ahogyan én ezt már kezdettől láttam a megszületése pillanatától. Mindig bátorítottam őket és most érzem azt, hogy nagyon fontos, hogy legyen egy ilyen kezdeményezés és talán már ez is egy kicsit közelebb visz bennünket az Eucharisziához.”

Dr. Várhelyi Krisztina a szervező Éltestő Lélek Alapítvány nevében mondta el záró gondolatait. *„Hálás vagyok minden kedves pályázónak, tanáraiknak, szüleiknek, hogy jelentkezett a Miskolci Eucharisztikus Szavalóversenyre. Nélkülük nem valósulhatott volna meg ez a felemelő ünnep. Köszönet a mai nap minden kedves résztvevőjének, a szereplőknek a szervezőnek és támogatónak, hiszen alkotó gondolataikkal és tevékeny*

közreműködésükkel, anyagi támogatásukkal hozzájárultak a nemzetközi program megszervezéséhez. Adják át köszönetünket és üdvözlésünket az otthon maradtaknak. Köszönet a Zsűrinek az értékes munkájukért, a magas rangú díszvendégeknek tisztelettel megköszönjük, hogy részvételükkel, elismerő szavaikkal

megtisztelték a Miskolci Eucharisztikus Szavalóversenyt. Dr. Hortai Rita munkája külön elismerést érdemel, hiszen ő volt a szavalóverseny élető lelle. Külön köszönet illeti Farkas Erzsébetet a rendezvény háziasszonyét a Szent István rádiószerkesztő riporterét. Most itt megragadva a nyilvános lebetőséget Dr. Fábri Kornél atyához fordulok, hogy két szívügyemet támogassa, amelynek közreműködője vagyok. A Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus eseményei közé emelje: a Kárpátaljára Nagyszőlőre kerülő Nagyboldogasszony szobor – Matl Péter Magyar Örökség díjas szobrászművész alkotása – avató ünnep-

ségét a nemzeti összetartozás jelképeként. Ennek makettje itt látható. Valamint Miskolc város egyik kiemelkedő alakja P. Kelemen Didák, egykori minorita szerzetes a miskolci Minorita templom, rendház és iskola alapítója bronz portrójának bemutatója – Máger Ágnes miskolci festő és szobrászművész alkotása –, és a Czikora Ágnes rendező Tiszteletreméltó c. filmalkotásának bemutatója szintén kerüljön az Eucharisztikus Kongresszus programjai közé.

A Miskolci Eucharisztikus Szavalóverseny Főtámogatója: Miniszterelnökség, Bethlen Gábor Alapkezelő; támogatók: Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata, Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus, Ars Sacra Alapítvány, Petrás Mária, Szent István Rádió, Éltestő Lélek Alapítvány, Bódig László, Bluepixel Kft, Magyar a Magyarért Alapítvány, Miasszonyunk könyvesbolt, és kegytárgybolt, dr. Dobai József, Mindszenti Kolping Család, Mento Környezetkultúra Kft.

Utóirat: A Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus kulturális programjait szervező Ars Sacra programjai közé bekerült a szoboravató.

Megtekinthető a következő linken:

<https://www.ars-sacra.hu/prg.php?prgid=5933>

PETHŐ JUDIT - ÜVEGES TAMÁS

Jubileumok éve az evangélikus Kossuth Lajos gimnáziumban

A lelkész szemével

100 évvel ezelőtt ük- és dédnagyszüleim éltek az életüket. Mint minden magyar családon, az én apai és anyai ágamon is átvonult a teljes 20. századi magyar történelem. Én, az ő utódok írom tovább nem csak családjunk, de egyházam és szolgálati helyem történetét is. Tágabb családjunkat, a Magyarországi Evangélikus Egyházat is olyan őseink alkották 100 évvel ezelőtt, akiket a legtöbben már nem ismertünk.

Közülük azok, akik Eperjesen szolgáltak az evangélikus felsőoktatásban, úgy határoztak, hogy a trianoni döntés után is magyarnak tartják meg az intézményt. Így történt meg az, hogy a karok közül kettőt, a jogakadémiát¹ és a tanítóképzőt Miskolcra költöztették. Miskolc tárt karokkal fogadta a két evangélikus intézményegységet, különösen mivel a városnak addig nem volt felsőoktatása. Korabeli dokumentumokból tudjuk, hogy 1920-tól már működött a tanítóképző Miskolcon. 1928-ra készült el az új és korszerű oktatási épület, ami napjainkban középiskolánk főépülete. A járványhelyzetben a 100 éves jubileum megünneplését erre a tanévre tettük, különösen mivel idén 20 éve van annak, hogy középiskolánk evangélikus fenntartásba került, és 10 éve annak, hogy általános iskolával is bővíthettünk.

A jubileumok évében vezérigénket Mózes ötödik könyvéből választottuk: „Emlékezz vissza az egész útra, amelyen vezetett Istened, az ÚR.” (5Móz 8,2a) – mondja Mózes a népnek a pusztai vándorlás végén. A Szentírásom végigvonul az isteni intés, miszerint nagyon fontos az emlékezés. Ennek oka az, amit egyházunkban az egyetemes kinyilatkoztatás kifejezésével foglalunk össze. Vagyis Isten a történelmen, a természetben és a lelkiismereten keresztül mindenki számára átélhető módon mutatja meg, vagyis nyilatkoztatja ki önmagát. Ezért hív bennünket a Szentírásom keresztül folyamatosan emlékezésre. Ennek az ismétlődő visszatekintésnek a révén ugyanis egyre nagyobb és nagyobb távlatból tudunk újabb összefüggéseket felfedezni. Ezekből pedig Isten vezetése válik láthatóvá.

Isten vezetése. Sokszor ágálunk ellene saját életünkben, mondván, miért engedte

Pethő Judit

Üveges Tamás

¹ A jogakadémia emléktáblája a városháza oldalán található, mivel ott kezdte meg működését a jogászképzés. A Miskolci Egyetem jogi kara a mai napig őrzi és ápolja az evangélikus jogászképzés emlékét a városban.

meg ezt vagy azt az Isten? Ebben a visszatekintésben nincs helye ennek a kérdésnek a megválaszolására, azonban egy aspektusra rávilágít számunkra az ebből fakadó teremtő feszültség. Hogy mire, ahhoz hadd hívjak segítségül egy egészen másfajta klasszikust. Nevezetesen a keresztyén író, C. S. Lewis legjobb barátját, Tolkient. Bevallom, a könyvre már nem emlékszem ilyen mélységben, hogy ott is szerepel-e az alábbi jelenet. A gyűrűk ura című filmeknek viszont számomra a legszebb mondata segít most nekünk. Amikor Arwent apja el akarja küldeni a háború elől, ő végül visszafordul, miután látomást lát. Apjának ekkor így indokolja meg döntését: „...*De van ott élet is.*” Ide juttathat el bennünket az előbb megfogalmazott teremtő feszültség. Őseink családjai szétszakadtak és belerokkantak a trianoni tragédiába. A magyar evangélikussághoz tartozóknak pedig a kétharmadát elcsatolták. Egyharmad része maradt csak meg egyházunknak az anyaországban. Trianoni tragédia. „...*De van ott élet is.*” Mi, a miskolci Kossuthoz tartozók azért lehetünk itt, mert az elcsatolások tragédiájából is fakadt megannyi élet.

Mióta óvodával is bővültünk, minden tanévben több mint ezer gyermek hétköznapjait bízunk ránk a szülők. Nekik hirdetjük az evangéliumot. Beszélünk nekik a szerető Istenről, aki önmagát adta értük. Visszük tovább őseink örökségét, és végezzük a tőlük örökölt magvetést, nevelve őket nem csak a tudományokra, de növelve is őket Isten szeretetében.

A pedagógus szemével

Albert Camus írta egyszer: „*A legnagyobb télben tanultam meg, hogy legyőzhetetlen nyár lakozik bennem.*” Ez a gondolat az elmúlt több mint 500 napban egyre fontosabb lett számomra, ráadásul új árnyalattal lett színesebb. Igen, színesebb, mert szeretném azt hinni (pontosabban ezt hiszem), hogy minden nehézség megerősít és nem elvesz belőlem, hanem hozzám ad.

Kossuthosnak lenni Miskolcon fogalom. Egy nagy család vagyunk. Hálás vagyok érte, hogy olyan iskolákban fordulhattam meg diákként, mint amilyenben most pedagógusként dolgozom. Olyan iskolákban, ahol a diák nem statisztikai adat, hanem érző, fejlődő, kíváncsi gyermek, életkorának megfelelő jegyekkel. Amikor 20 évvel ezelőtt az evangélikus egyház visszakapta egykori intézményét, még a Városházán dolgoztam és testközelből láthattam azt a vitát, mely az intézmény visszaadása körül kialakult. Még most is hallok Veczán Pál esperes úr szavait a közgyűlésben és látom magam előtt D. Szebik Imre püspök úr arcát. Olyan intézményt álmodtak meg, melynek célja, hogy jövőt adjon az oda beiratkozó diákoknak. Az első igazgató, Fellegvári Zoltán is ezen munkálkodott. Ezért volt, hogy az ő vezetésével, 10 évvel a gimnázium után egy általános iskolát, majd később egy óvodát is átvett intézményünk.

Az óvodától az érettségiig vezető út, ha a gyermek ugyanazon szellemiségben nevelkedik, egész életét meg fogja határozni. Olyan barátságok, kapcsolatok, esetleg később szerelmek, majd házasságok születnek meg itt, ami máshol ilyen formában nem képzelhető el. Diáknak és tanárnak egyformán meghatározó élmény ilyen közegben felnőni, tanulni, tanítani.

Pedagógusnak lenni a legszebb hivatás. Gyönyörű a magyar nyelv, olyan árnyalatokra figyel, melyre más nyelv képtelen, ezért is lehet, hogy különbséget tesz munka és hivatás között. A tanári élet, hivatás. A magyar nyelv korábban csak két másik pályát nevezett így: a papi és orvosi hivatást. A szellem, a lélek és a test hármását, illetve azokat, akik ennek a hármasnak őrzői elhivatottaknak nevezte. Egy pedagógus munkája sosem a csengőszóval ér véget. Sőt, talán sosem ér véget...

Isten különös ajándékának tartom, hogy olyan helyen élhetem meg a hivatásomat, ahol a kollégáim is hozzám hasonlóan gondolkodnak. Katolikus, hívő emberként, református egyetemen (KRE) szereztem az első diplomám, majd pedig a Pázmány Péter alapította első egyetemünk jogutódjánál (ELTE) a másodikat és most egy evangélikus gimnáziumban próbálom megállni a helyemet. Azt szoktam mondani, mi ez, ha nem a tökéletes ökumenizmus szelleme. Miért érzem ezt fontosnak mindig elmondani? Azért, mert hiszem, hogy Istennek tervei vannak az emberekkel, és életünk nem véletlenek láncolata. Ilyenkor mindig felmerül az a kérdés, hogy a 21. században, miként lehet ezt átadni, megélni? Erre lehetne az is a válasz, hogy hát nem könnyű. Szerintem viszont, nem nehéz. A kulcs abban a szóban rejlik, hogy hivatás. A hivatást, az el- vagy meghívást Istentől kapjuk. Ha pedig tőle kapjuk, akkor „csak” jól kell sáfárkodnunk a ránk bízott értékekkel. Érték a gondolat, melyet közvetítünk és érték minden diák, akikkel életünk a tanulmányaik alatt összefonódik.

Jómagam az iskola diákszínpadjának segítőkjeként (sosem hívnám magam vezetőnek, mert egyenrangú partnerek vagyunk a diákokkal ebben a közösségben), számtalan szép élménnyel lettem gazdagabb az elmúlt években. Az egyik legfontosabb élmény, hogy ez a kis közösség családtként tekint egymásra és mindenkit elfogad, aki ehhez a családhoz csatlakozik, mert össze akarunk tartozni, nem pedig külön kis szigetek szeretnénk lenni. Ez a mikroközösség pedig csak azért működhet jól, mert maga az iskola is ilyen befogadó, értékkeremtés iránt elkötelezett.

Camus szavait idéztem az elején, nem véletlenül, hiszen azt gondolom, az egyik legnagyobb élmény az, ha a tanítványainknak meg tudjuk tanítani, hogy a bennük élő nyárban higgyenek akkor is, amikor úgy érzik körülöttük mindent hó és jég borít.

GYULAI ÉVA – VÁRHELYI KRISZTINA

Regio et religio – Hívek és felekezetek Észak-Magyarországon (múlt és jelen)

NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA,
MISKOLC, 2021. SZEPTEMBER 16–17.

Az MTA Miskolci Területi Bizottsága (MAB) Történettudományi és Néprajzi Szakbizottsága, az Éltestő Lélek Alapítvány és a Miskolci Egyetem Kreatív Régió-munkacsoportja Regio et religio – Hívek és felekezetek Észak-Magyarországon (múlt és jelen) címmel nemzetközi interdiszciplináris konferenciát szervezett Miskolcon, az MTA MAB székházában. A sok jelentkező a szervezőket is meglepte, így az előadók sokoldalúan közelítették meg a felhívásban foglalt témát, ezért a tervezettnél hosszabb konferenciát rendeztünk. Végül 20 előadás került a programba, az előadások révén a konferencián a hazai és határon túli térség felekezeteinek változatos, érdekes, szerteágazó tevékenységét és összefüggéseit ismerhettük meg.

A konferencia védnöke PROF. DR. BERKŐ PÉTER az MTA Miskolci Területi Bizottsága (MAB) alelnöke volt.

ELŐADÓK ÉS ELŐADÁSOK

- DR. HABIL. DOLHAI LAJOS *A felekezetek helyzete regionális és transzregionális szinten*
- GECSÉ ATTILA *Az ökumené napjainkban*
- DR. KECSKÉS JUDIT *Keresztnév – vallás – identitás*
- DR. BODNÁR MÓNIKA *Egy elnéptelenedő görögkatolikus település
– Tornabarakony – egyháztör ténete*
- DR. LENGYEL GYULA *A társadalmi változások hatása az észak-magyarországi
régió családjainak hitéletére*
- DR. VÁRHELYI TAMÁS *Felekezetek szerepe a bortermelésben és borgazdaságban*
- MOLNÁR DÁVID *A munkáskérdés és a szocializmus megjelenése az egri
főegyházmegye papságának irodalmi tevékenységében
a dualizmus időszakában*
- DR. HABIL. KÓNYA ANNAMÁRIA *Református egyház a felső-zempléni mezővárosokban
16–18. században*
- PROF. DR. KÓNYA PÉTER *Zsidók felső-zempléni és ungi mezővárosokban
a 18. és 19. században*

SZISZKOSZNÉ DR. HALÁSZ DOROTTYA	<i>Izraelita élettörténetek az abauji Cserehátról</i>
DR. VÁRHELYI KRISZTINA	<i>A református és katolikus Rákócziak rezidenciája: Felsővadász – Egy jövőbeni történeti emlékhely</i>
MÁGER ÁGNES	<i>A szendrői plébániatemplom (egykori ferences templom) jelenkori freskóinak ikonográfiai programja</i>
DR. LIMBACHER GÁBOR	<i>Kegyhely-, zarándokhely-, búcsújáró hely-példák Észak-Magyarországról</i>
DR. LENGYEL ÁGNES	<i>Felekezetek és nemzetiségek egy nógrádi településen</i>
DR. HABIL. TENGELY ADRIENN	<i>A hitbuzgalmi társulatok az Egri Főegyházmegyében a 19–20. században</i>
DR. HORVÁTH ISTVÁN	<i>Katolikus egyházmegyei határok változása a régióban a 20. században.</i>
DR. HABIL. SZABÓ-TÓTH KINGA	<i>„Menjetek be a szoros kapun!” Az egyházak társadalmi- szociális szerepvállalása a régióban</i>
DR. B. KOVÁCS ISTVÁN	<i>Etnikumok és felekezetek Rimaszombatban a 16–18. században</i>
DR. HABIL. GYULAI ÉVA	<i>Felekezetek az abauji Csereháton a 18. században</i>
SZABÓ ROLAND	<i>A kányi görögkatolikus parókia Trianon után</i>

Az előadásokat értékes hozzászólások egészítették ki, az érdeklődők kérdéseket tettek fel, illetve lehetőség volt az előadások megvitatására.

A konferenciát követő állófogadáson az előadók és a résztvevők között tovább folytatódtak a baráti és szakmai megbeszélések.

A konferencia mindkét napján tartalmas kísérő programon vehettek részt az előadók és érdeklődők. A Zenepalotában *INTELMEK (Szent István király intelmei Szent Imre herceghez)* címmel szervezett különleges koncerten Újhelyi Kinga, a Debreceni Csokonai Színház Jászai Mari-díjas színművészeének énekét és szövegmondását Lukács Miklós Magyar Örökség-díjas cimbalomművész virtuóz cimbalomjátéka kísérte. A műsor eredeti bemutatója Debrecenben volt, és Miskolcon is nagy sikert aratott.

A két napos program a miskolc-diósgyőri Szűz Mária Szent Neve műemléktemplomban fejeződött be. Itt Mikolai Vince esperes plébános atya bemutatta a szép és felújított templomot és környezetét, majd az érdeklődők megtekintették a WOW Szabadidő Parkot, népszerű nevén a Tündéerkertet.

A konferencia fő támogatói:

Az elhangzott előadások, szerkesztett változatban, a Miskolci Keresztény Szemle következő számaiban jelennek meg.

Nagyboldogasszony szobor avatása Nagyszőlősen

Amint a Kárpátinfo hetilap is jelezte, a „*Budapesten zajló 52. Eucharisztikus Világkongresszus rendezvénysorozatához kapcsolódóan Nagyszőlősen a helyi plébániatemplom kertjében felavatták Nagyboldogasszony szobrát, Matl Péter Magyar Örökség díjas munkácsi szobrászművész alkotását. Az eseményre Kárpátalja különböző részeiből és Magyarország több településéről, köztük Miskolcra érkeztek zárandokcsoportok.*”

A Kárpátaljai Nagyboldogasszony szobor Jel-szerű modern alkotás; korunk üzenete a következő nemzedékeknek. Nagyboldogasszony ölében a tulipánba öltöztetett kis Jézus a „világnak virága,” szárán 12 levél az apostolokat és a Jelenések könyvében leírt csillagokat jelzi.

A Szent István-i örökség alapján, amely szerint halála előtt „*kezét és szemét a csillagokra emelve így kiáltott fel: „Ég királynője, e világ jeles újjászervezője, végső könyörgéseimben a szentegyházat a püspökökkel, papokkal, az országot a néppel s az urakkal a te oltalmadra bízom; nékik utolsó istenhozadót mondván lelkemet kezdve ajánlom.*” (Részlet a Hartvik-legendából). A Szűz Anya, Angyaloknak Királynéja, Magyarok Nagyasszonya, Nagyboldogasszony a magyarság összetartozásának égi pártfogója. Ez a szakrális alap, mely arra inspirálta a civil szervezeteket, hogy a Kárpát-medencében az összetartozás szimbólumaként Nagyboldogasszony szobrot emeljenek. Nagyszőlős a következő állomás, ahol Nagyboldogasszony szobor létesült. 2017-ben Királyfiakarcán Rieger Tibor Kossuth-díjas szobrászművész alkotását avatták fel, Erdélyben Csinódon létesült kápolna és Nagyboldogasszony szobor.

Matl Péter szobrászművész felajánlása alapján a Bethlen Gábor Alapítvány kezdeményezte, hogy a hazai civil szervezetek és egyházi közösségek támogatásával segítsük elő a kárpátaljai Nagyboldogasszony szobor megalkotását és fölállítását. Kiemelkedő szerepet játszik a szobor létesítésében Bakos István, aki fáradhatatlanul küzd a magyarságunk megőrzéséért és összetartásáért. Nélkülözhetetlen a helyi egyházi és világi közösségeket, a településeket, a családokat erősítő keresztény magyar szolidaritás éltetése, amelyet a Nagyboldogasszony szoborállítással ösztönözhetünk.

A Bethlen Gábor Alapítvány kezdeményezéséhez csatlakozott Éltesítő Lélek Alapítvány anyagi támogatással segítette a szobor tervezését, a kivitelezés megkezdését pályázati forrásból. A Magyar a Magyarért Alapítvány pályázati forrással és szervező munkával járult a szobor létesítéséhez. A forrás döntő részét a Bethlen Gábor Alapítvány biztosította szintén pályázati forrásból, amelyhez még közadakozás és más civil szervezetek hozzájárulása is társult.

Tavaly augusztus 15-én megalakult a Szobor Bizottság Mankovits Tamás vezetésével, azzal a céllal, hogy egy év múlva, azaz 2021. szeptember 8-án Kisboldogasszony napján, a Trianon centenáriumhoz és az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszushoz kapcsolódva elkészüljön a Nagyboldogasszony szobor. Küzdelmes év következett, rengeteg akadállyal. Nehézséget jelentett a kárpátaljai magyarság helyzete, az engedélyezési eljárások, a járványhelyzet, a határátlépések bonyolultsága.

A szobor fővédnökei: Király Tibor jogtudós, az MTA tagja, az ELTE emeritus professzora, a Bethlen Gábor Alapítvány alapító kurátora, tiszteletbeli fővédnöke Lezsák Sándor író, tanár, az Országgyűlés alelnöke, a Lakiteleki Népfőiskola alapítója és éltetője, a Bethlen Gábor Alapítvány Kuratóriuma elnöke, Prof. Dr. Kásler Miklós onkológus, tanszékvezető egyetemi tanár, az Emberi Erőforrások Minisztériumának minisztere, Majnek Antal OFM, a Munkácsi Római Katolikus Egyházmegye Püspöke, Kárpátalja lelkipásztora. Magyarország és Kárpátalja további 25 kiválósága vállalta a szobor védnöki tiszttét, 21 tekintélyes civil szervezet kapcsolódott be az együttműködésbe.

A szobor szimbólumai Matl Péter szobrászművész szavait idézve: *„A Nagyboldogasszony szobor jel-szerű modern alkotás, mely korunk üzenete az elkövetkező nemzedékeknek. Nagyboldogasszony ünnepe szorosan kapcsolódik a természet folyamataihoz, a termés betakarításához. A mag elhalt: kiszökdült, növekedett, szárba szökken, sok termést hoz, a gyümölcsök többségében beértek. Tehát „az ünnep kötődik a flórával, amely körbe vesz bennünket, ezért egy virágba, tulipánba öltöttem a kis Jézus alakját. A kis Jézus a virág magja, bimbója a Szűzanya feje, mely szinte jelzés-szerűen van megformálva „világnak világa, virágnak virága” (Ómagyar Mária-siralom). A virág szárán lévő levelek száma tizenkettő, mely az apostolok számára és a Jelenések könyvében leírt csillagok számára utal. A kis Jézus kezeit áldásra emeli, de ez is csak jelzés, maximálisan leegyszerűsítettem a formákat azért, hogy egységes jelként hasson a mű. Körszobor. Minden oldalról dinamikus plasztikai formát mutat. Az egész plasztika felfelé az ég felé mozdul, mint az imádságban. „Mi atyánk, aki a mennyben vagy...” A szobor sziluetttje az áldozati kelyhet is szimbolizálja, benne Mária és Krisztus glóriája a szent ostyá. A kompozíció egy pontos félgömbön áll, amely a világmindenségre utal.*

*A szobor kétfajta kőből készült. A felső rész Carrarai bianco fehér márvány, 270*80*70 cm. A félgömb a Magyarországon található Tardosi márvány kárpátaljai megfelelője novoszélicai barnászö-rösös márvány 170*70*75 cm. Az alkotás teljes magassága 345 cm. Helyszín a Nagyszőlősi Mennybe-menetel templom főbejárata felőli jobb oldala. Különösen előnyös, mert a hívek amikor a templomba bejönnek a templom kapuján, elsőként a szoborral találkozhatnak. Felfelé törekvő formája organikus an illeszkedik a gótikus templom stílusához és növényzetéhez.”*

A Nagyboldogasszony szobor egy méteres makettje Budapesten és Miskolcon Tokajban, Nyír-egyházán és Veszprémben került bemutatásra.

Az avató ünnepségre elkészült a „Szíves kalauz” kiadvány. A kiadvány nagyon értékes üzenetek fogalmaz meg a szobor védnökeitől és információt ad a Kárpátalja térségéről az ott élők körülményeiről, szól a magyarság történelméről, mai helyzetéről. Szól arról a szándékról, és folyamatról mely a szoborállítását végigkíséri. Emlék mindazoknak, akik a szoborállítás ünnepén részt vettek. A „Szíves kalauz” szerkesztője Gy. Szabó András irodalomtörténész.

Az avatóünnepségre Budapestről és Miskolcra indult autóbusz. A határátkelés a konzulátusi segítség ellenére sem volt zökkenőmentes. Bán Zsolt Jónás ferences szerzetes, nagyszőlősi plébános meleg szavakkal köszöntötte a helyi római katolikus templom kertjében összesereglett vendégeket, adományozókat és zarándokokat. A résztvevők nagy örömmel fogadták ezt a „különleges” ajándékot. Az együttműködő civil szervezetek, zarándokok megkoszorúzták a magyarság összetartozásának jelképeként emelt Kárpátaljai Nagyboldogasszony szobrot. Külön öröm, hogy sikerült a 52 Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus programjai közé emelni a Nagyboldogasszony szobrot és az avató ünnepséget, az Ars Sacra Alapítvány közreműködésével. Az avatóünnepség a Himnusszal fejeződött be.

SZABÓ FERENC SJ

Elmélkedés halálról, halhatatlanságról, feltámadásról

Mostanában, hogy csapkod körülöttem a halál mennyköve (magyar rendtársak, régi kedves barátok, ismerősök elmennek...), egyre erősebben rám szakad a végesség szomorúsága, a saját végem közeledte előtti szorongás, illetve a *nagy, kimondhatatlan Misztérium = Isten körüli szellemvilág iránti kíváncsiság*. 2014-es reflexiómat kissé módosítva ma is helytállónak tartom, afféle lelki helyzetjelentésként.

Most már nem viccelődöm, Heidegger öreg bajorját idézve, aki így szól feleségéhez: „Ha egyikünk meghal, én a vidéki házunkba költözöm.” *Mindig mások halnak meg!* Saját halálunkat nem tudjuk elővételezni. De egyre közelebb kerülök az én halálom órájához, amikor véget ér földi pályafutásom. Bár néha megsuhint a megsemmisülés jeges szele, hittel elűzöm a gonosz kísértést, és ismétlem Kis Szent Teréz szavait: „Nem halok meg, hanem átmegegyek az Életre.”

Mostanában – részben Teilhard de Chardin víziója befolyására – egyre jobban elcsodálkozom a fejlődő mindenség rendjén, törvényszerűségén, szépségén: a mikrokozmosz és a makrokozmosz egyaránt csodálattal tölt el. Már gimnazista koromban megláttam, hogy a semmi eszméje ál-idea, hogy a létnek abszolút Alapja van. (Ha lett volna olyan pillanat, amikor semmi sem létezett, most se lenne a világ és benne én!) Aztán – a kinyilatkoztatásból – jobban felfedeztem létem személyes Forrását, Jézus Krisztus Atyját és az én Atyámat, Aki örök szeretettel szeretett, Krisztusban kiválasztott és fogadott gyermekének szánt, isteni életre hívott.

Volt belgiumi terciás instruktorom, A. Hayen SJ érvelésére is gondolok. Az Istenben hívőknek szól ez az érvelés, mely szerint *az ember megsemmisülése ellentmondana Isten bölcsességének és szeretetének*:

1. Isten *Bölcsessége*: hiszen ha létrehozta (hozza folyton) ezt a fejlődő világegyetemet, amelynek csúcán az ember áll – minden érte lett! –, az emberi személy nem semmisülhet meg, különben abszurd lenne a világ, amelyben annyi értelem, szépség van a mezei virágtól a csillagrendszerekig. A napokban olvastam breviben a Bölcsesség könyve elejét és az egyházatyák kommentárját a teremtett világ szépségéről. Ezt a csodát magasztalja a zsolnárok is idézve Szent I. Kelemen pápa és Szent Atanáz püspök.

Szabó Ferenc

2. Isten *Szeretete*: Isten Szeretetet, és szeretetből teremtett mindent, főleg minket, embereket. Öröktől fogva kiválasztott, hogy Krisztusban fogadott gyermeke legyek, és részesítsen isteni életében (Ef 1); tenyerére rajzolt, nevemen nevezett, ezért vagyok egyedülálló személy, mint mindenki más, ezért nem semmisít meg. Szabadságot adott, korlátozza Önmagát. Még a végsőig lázadót is tovább szereti, nem semmisíti meg; de ha az eszleden végleg elfordul az élő Istentől és a szeretetközösségtől, a Szeretet-Isten ezt mondja: „Ember, legyen meg a te akaratod!” És ez a kárhozat, mert az illető egyedül marad saját semmisségével. Ő maga teremti poklát (Blondel, Dante). De remélni lehet, hogy senki sem kárhozik el, mert hosszú, fájdalmas tisztulás után Isten kegyelme végül (a halálban?) magához édesgeti lázadó akaratunkat.

Valójában a katolikus teológia a keresztény reménységet sohasem látta a (platóni értelemben vett) *halhatatlanságban*; e fogalommal az ember szellemi részének továbbélését állította (tehát tagadta a halálban való megsemmisülést). Mindig is vallotta a „test” (az egész ember) feltámadását, amit a feltámadott Krisztus Lelke vizsgál: ez tehát „új teremtés”, részesedés az isteni életben. Ez egészen más, mint valami természetes továbbélés, filozófiai halhatatlanság!

Kétségtelen tény viszont, hogy a platonizmus hatására behatolt a keresztény gondolkodásba egy bizonyos *dualizmus* a test–lélek kettősségének voltára vonatkozóan, és ezzel összefüggésben a lélek halhatatlanságának gondolata került előtérbe a Biblia (Újszövetség) és a hitvallás tanításával szemben: a test feltámadásának dogmája elhomályosult. Egyes mai katolikus teológusok továbbgondolják a problémát.

Így *Gisbert Greshake*, Jakob Kremer exegétával kiadott *Ressurrectio mortuorum* című könyvében (Darmstadt, 1986) történeti és szisztematikus szempontból újratárgyalja a témát. Miután visszautalt Kremer szentírási elemzéseire, a bibliai antropológiára és a „feltámadás” többértelműségére, szembenéz az elkerülhetetlen kérdéssel: *Mi történik a halottakkal a halál és a feltámadás között?*

Római Kelemtől és Antiochiai Szent Ignációtól kezdve többféle vélemény alakult ki erről. Ignác szerint a vértanúk, akik osztoztak az Úr szenvedésében és halálában, azonnal feltámadnak, személyesen találkoznak a feltámadt Krisztussal, aki az Atya mellett él. A többi halott (akik nem vértanúk, próféták, apostolok) várja a testi feltámadást. Órigenész – bár őt elővigyázattal kell idézni – szintén a halálban való azonnali feltámadás mellett tanúskodik. Szent Ágoston két feltámadást különböztet meg. Az egyik a léleké, ami azt jelenti, hogy a lélek nem zuhan az örök halálba, a másik a testé, amely az utolsó napon következik majd be. Ágostonnál már világosan érezhető a platonizmus befolyása.

Ennek meglesz a következménye: az Egyház figyelme a feltámadás jelen dimenziójáról a jövőre helyeződik át. A teológia számára ezentúl a feltámadás jelenti azt az isteni csodát, amely az utolsó napon lezárja a történelmet. Ezen kívül a „test” (= *sarx* = hús) a lélek ellentétpárja lesz. A dualizmus világosan kifejeződik: a teológia megkülönbözteti a halhatatlan lélek beteljesedését a megdicsőült test végső visszanyerésétől, a test feltámadásától. A középkorban az eszkatológiát már ez a dualista antropológia határozza meg, szemben az első századok felfogásával, amikor az eszkatológia határozta meg az antropológiát. Greshake hangsúlyozza (223.): az

ágostoni örökség szerint az ember meghatározó valósága a lélek, de az ember lélek és test egysége is. Így a halál definíciója – „a lélek és a test szétválása” – súlyos kérdést vet fel azoknak, akik (mint Szent Tamás is) az arisztotelészi felfogás szerint a lelket a test „formájának” tartják.

Szent Tamás nyomán a skolasztikus tanítás mindig is hangsúlyozta a *test-lélek szubsztanciális (lényeg) egységét*, még ha ez éppen a halál-halhatatlanság kérdésében nehézséget okozott is a skolasztikus antropológiában. Tudniillik ha a test és a lélek alkotja az embert, akkor a biológiai (fizikai) halál a lelket is eléri, vagyis az egész embert.

Karl Rahner radikalizálta a test-lélek lényegi egységéről szóló tanítást. (K. Rahner halál-teológiájáról írtam 1962-ben Leuven-Eegenhovenben teológiai licenciátusomat.) Rahner a meghalás/továbbélés titkáról eszmélődve hangzott, hogy a halál után a lélek nem „testetlenül”, a felbomló testtől és a kozmosztól teljesen elszakadva várja a feltámadást (valamiféle természetellenes állapotban: „*anima separata*”), hanem a téridő korlátainak leomlásával *egyetemes vonatkozásba* lép az anyagi mindenséggel: nem „*a-kosmisch*”, hanem „*all-kosmisch*” lesz. Ez persze felveti azt a problémát, hogy vajon ez a vonatkozás, amely a föltámadott Krisztust, majd a feltámadt embereket (szenteket) jellemzi, már a *végző feltámadás előtt* megtörténik-e valamiképpen.

Greshake alaposan elemzi a skolasztikus antropológiából adódó aporiákat a halál utáni állapottal kapcsolatban. Ezt követően, amikor már bemutatta a modern véleményeket, Greshake ezt a formulát választja: „*feltámadás a halál pillanatában*”, de bizonyos – szükséges – megszorításokat tesz, figyelve a Szentírás és az egyház tanítására. Álláspontját így foglalhatjuk össze (egyébként csatlakozik hozzá B. Sesboüé SJ is): *Az ember a halálban találkozik Istennel, ez érinti „testi mivoltát” is, vagyis a világhoz és a történelemhez való viszonyát. De ez a „feltámadás” még nem teljes: csak az idők végén, a végző feltámadáskor teljeseedik be, minthogy minden ember lényegi viszonyban van az összes többi emberrel.* Ez a szemlélet komolyan veszi a feltámadt test összemérhetetlen jellegét, tehát kizár minden olyan „fizikai” elképzelést, hogy a feltámadás egy hulla megelevenedése. *A „feltámadás a halálban” modell jelzi azt, hogy Isten győzedelmes tette az egész embert érinti; ez a felfogás a hit értelmes hirdetésének – és a következetes antropológiának (a test-lélek lényegi egysége állításának) – követelménye.*

Ezek a megfontolások – miként Greshake egész alapos tanulmánya (és előző idevonatkozó könyve is) – azt mutatják, hogy a katolikus teológia, részben válaszolva az újkori protestáns kihívásra (= nem a platóni lélek halhatatlanságát, hanem a test feltámadását hisszük!) *megújítja az eszkatológiát*. Ugyanakkor a protestáns teológia is mérsekeli egyoldalú, a „lélek halhatatlanságát” teljesen kizáró értelmezését. Velük együtt valljuk: az üdvösség teológiája szempontjából a feltámadás új teremtés. De a katolikus antropológia, a hagyományra hivatkozva, a „lélek halhatatlansága” filozófiai tételét azért tartotta fenn, hogy hangsúlyozza: *a lélek nem szűnik meg létezni, nem semmisül meg a test biológiai felbomlásával, mivel szellemi természetű, így túlszárnyalja az anyagot*. E metafizikai állítástól meg kell különböztetni a kegyelem (új teremtés) által közvetített isteni életet és annak végző, teljes kifejezését, a világ végén bekövetkező testi feltámadást.

Valójában a katolikusok a Szentírás alapján mindig is hitték, hogy az egész ember nyeri el az üdvösséget, tehát a „test” feltámadását vallották meg a Krédóban.

De vallani akarták azt is, bizonyos szélsőséges protestáns véleményekkel szemben, hogy *folytonosság van* (a szakadás ellenére) halálunk és feltámadásunk között: *én* – a test-lélek ember – halok meg, és én támadok fel, személyem nem semmisül meg a halálban. E folytonosságot akarja jelölni a „halhatatlanság” fogalma, amelynek a kereszténység végül is új jelentést adott.

Befejezésül a *Hittani Kongregáció* 1979-es eszkatológiára vonatkozó nyilatkozatából idézem (*Doc. Cath.* Nr. 1769, p. 709):

1. Az Egyház hiszi a „holtak feltámadását” (Krdó).

2. Az Egyház e feltámadást az egész emberről érti: a feltámadás nem más a választottak számára, mint Krisztus feltámadásának rájuk való kiterjesztése.

3. Az Egyház állítja, hogy a halál után tovább él a szellemi (lelki) összetevő, amely öntudattal és akarattal rendelkezik, tehát az emberi „én” fennmarad. Ennek az „összetevőnek” jelölésére az Egyház a „lélek” szót használja, amelyet megszentelt a Szentírás és a hagyomány. Tudatában annak, hogy a „lélek” szónak a Bibliában több jelentése van, az Egyház nem lát semmi olyan komoly okot, aminek alapján elvetné e kifejezést, sőt úgy véli, hogy feltétlenül szükség van e nyelvi kifejezésre, hogy érintetlenül megőrizze a keresztények hitét.

4. Az Egyház kizár minden olyan gondolatformát vagy kifejezést, amely értelmetlenné vagy abszurdá tenné imáját (a szentek közbenjárásáért), temetési szertartásait, a halottak tiszteletét. Mindezek lényegileg „teológiai helyeket” alkotnak.

5. Az Egyház, igazodva a Szentíráshoz, várja a mi Urunk, Jézus Krisztus dicsőséges megnyilatkozását (*Dei verbum* 1); ezt azonban különbözőnek és későbbinek tartja az embernek a halál után azonnal bekövetkező helyzetéhez viszonyítva.

6. Az Egyház az emberek halál utáni sorsára vonatkozó tanításában kizár minden olyan magyarázatot, amely elvonná Mária mennybe való felvételének egyedülálló jelentését, tehát azt a tényt, hogy a Szent Szűz testi megdicsőülése elővételezése valamennyi kiválasztott (végső) megdicsőülésének.

7. Az Egyház, hűségesen az Újszövetséghez és a Hagyományhoz, hiszi az igazak boldogságát, akik Krisztussal lesznek. Hiszi, hogy örök büntetés (kín) várja azt a bűnöst, aki lázadásában kitart a végsőkig. (Ugyanakkor az Egyház megtiltja, hogy egy konkrét személy elkárhozását állítsuk: remélni lehet, kell is, hogy Isten irgalmas szeretete még a halál pillanatában is magához térítheti lázadó teremtményét.)

Az Egyház végül hiszi, hogy a választottaknak esetleg tisztuláson kell átmenniük, mielőtt Isten látására eljutnának, de ez a tisztulási folyamat (nem a jelen „fizikai” időtartam!) teljesen különbözik a kárhozottak kínjától. Erre céloz az Egyház, amikor pokolról és a tisztítóútról beszél.

Ami pedig az embernek a halál utáni állapotát illeti: óvakodni kell a képszerű és önkényes elképzelésektől, mivel éppen ezek túlzásai miatt kell gyakran nehézségekkel szembenéznie a keresztény hitnek. A Szentírás által alkalmazott képek azonban tiszteletet érdemelnek. Meg kell ragadnunk azok mély értelmét, elkerülve, hogy túlságosan enyhítsük őket, ami gyakran azt jelenti, hogy kiürítik azoknak a valóságoknak lényegi tartalmát, amelyeket e képek jelölnek.

(Az írás 2019-ben a *jezsuita.blog.hu* oldalon jelent meg.)

DOBOS MARIANNE

„Jönnek, jönnek, katonák jönnek, / katonák, akik nem köszönnek”

DOBOS MARIANNE: Október 23. számomra két ismeretiséget is jelent. 1956-ban láthattam Szabó Lőrincet (és hát az őt bemutató Illyés Gyulát), akit akkor szülővárosában „érdemelten, szépen koszorúznak”, és 1963-ban egy hangversenyre indulóban, a villamosról leszállva barátnóm bemutatta az akkor még fiatal tanárt, Kabdebó Lórántot, a későbbi Szabó Lőrinc-kutatót. Azóta azt szoktam mondani, velük, kettőjükkel bigámiában élek immár négy évtizede. És ugyanezen a napon vehette át férjem a Köztársasági Érdemrend Tiszti Keresztjét többek közt a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának létrehozásáért, ahol nem is a kitüntetés vált hangsúlyossá, hanem a tény, hogy még a baloldali kormány terjesztette fel, és a Fidesz-kormány hagyta jóvá, és adta át ezen a napon 1998-ban. Nem politika-függő elismerésként.

Dobos Marianne

KABDEBÓ LÓRÁNT: Ha valamire büszke lehetek, az hogy tetteim nem voltak aktuálisan politika-függőek. Amíg hagytak célokat megvalósítani, amit magam elé tűztem, örültem. Lehet, hogy a váltakozó politika kevésbé örült annak, amit én magamban szolgálni véltem. De megvoltunk egymás mellett. Hiszem, hogy a változó időben mindig változatlan értékeket védtem és segítettem érvényre jutni. Barátokat, és műveket egyaránt.

D. M.: Hogyan emlékezel 1956-ra?

K. L.: Mint barátságok történetére. Mondatok. Talán jelenetek. Gondolom, már csak bennem élnek. (Másban más mondatok, más jelenetek ugyanígy.) Mint zárványok a geológiai múltból, tanúskodnak, összefüggő történetet mégsem tudok belőlük összeállítani. Kimondom őket mégis, szervezzenek maguk köré – ha tudnak – történetet. Alakítson belőlük – aki akar – magának történelmet.

1956. október 10-én apámmal elutaztunk Erdélybe nagyanyámat meglátogatni, 24-én délben indultunk vissza, akkorra szólt a jegyünk, és az utolsó vonattal érkezünk meg Magyarországra. 23-án este még Marosvásárhelyt hallottam a Gerő-beszédet: barátaim ezt úgysem hagyják annyiban, mondtam. Meg szerettem volna még hallgatni a Carlo Rossi vezényelte hangversenyt, amelyre bérletem volt, de a rádió minden kommentár nélkül csak tánczenét játszott. Reggel nagynéném azzal ébresztett: Pesten kitört a forrada-

lom, bement a rádió. Apám pedig: siessünk, csomagoljunk, anyád egyedül vár otthon. A vonat Pestre már be nem mehetett. Valahol Püspökladánynál arra ébredtünk, hogy valaki elkiáltotta: indul egy vonat Miskolcra. Gondolkozás nélkül felkaptuk csomagjainkat, átszálltunk. A vonat Nyíregyházáig vitt, Debrecenen keresztül, a párhuzamos síneken tankok utaztak a főváros felé. Nyíregyházáról egy vonat Szerencsre vitt, és onnan azzal a személyvonattal hazaérkeztünk aggódó anyámhoz, amely vonat Miskolcra után 3-kor szokott volt továbbindulni és olyan 10 óra tájban ha megérkezett Pestre, ezzel utaztam békésebb időkben a másnapi vizsgákra. Hamarabb érkeztünk 25-én Miskolcra, mint menetrendszerűen befuthattunk volna Budapestre. Miskolcon senki ismerősöm, így kint rekedtem az eseményekből. Egyszer, kenyérért sorban állás közben, az újonnan alakult Nagy Imre-kormányt amikor kommunistázták és szidták, próbáltam megjegyezni, hogy hiszen Lukács Györgyért mi tüntettünk, Gyenes Antal régi Györffy-kollégista is a reformok embere. Anyám elhallgattatott, többet ki sem engedett a lakásból. Ő kísért kínzó fogfájásom kezelésére a szomszédos fogorvosig is. Legfeljebb néha majd a régi gimnáziumomba sétálhattam el, tanáraimmal beszélgettem, és hoztam haza olvasni valót. Például Német Lászlóval, a szépíróval akkoriban ismerkedtem meg. És latint tanultam, hiszen harmadéves magyar-történelem szakos létemre felvettem a latin szakot is.

És félttem. Nem magamat konkrétan féltettem (persze azt is!), hanem *az életet, a világot*. Utólag idézhetném A *Prufrock* sorait:

And I have seen the eternal Footman hold my coat, and snicker,
And in short, I was afraid.

Ez esetben a Vas István fordítása a legmegfelelőbb szöveg magam jellemzésére:

És láttam az örök lakájt, ki kabátom tartotta s vihogva állt –
Elég hát annyi: félttem.

Magányomban, rádiót hallgatva (új rádiót is vettünk, hogy jobban hallható legyen a zavart adás is) komolyan vettem az ígéreteket. A tűzparancsot előbb, utóbb pedig a nyugati világ biztatásait. Igaz, annyit már akkor is tudtam a világról, hogy választások előtt az amerikai elnök nem dönthet, Eisenhower 1956 őszén nem lehet háborút indító állapotban. Csakhogy arra nem figyeltem, hogy ugyanezt használták ki az angolok és franciák, és robbantották ki a „szuezi válságot”, amely végleg ellehetetlenítette a magyar szabadságharcot. Amikor a nyolcvanas évek második felében Párizsban egy barátunknak a Bois-ra és a párizsi körpanorámára nyíló ablakában ülve olvastam az 1956-os forradalom sajtójáról kiadott antológiát, akkor vettem észre a kis hírt, ami talán eldöntötte a mi sorsunkat is: a szuezi háború kitöréséről. Mindössze egy rövid hír volt a hazai sajtóban. Észrevétlen. Hangsúlyt csak akkor kapott, amikor ironikusan, szinte vicc-formát öltve mondogatták: a szovjet tankból kilépő kiskatonák Szuelt-Szuezt emlegettek.

És láttam karácsony előtt, egy újságíró gyakornokként Miskolcon rekedt évfolyamtársam mutatta, amint a pártbizottság előterében egy kopaszra nyírott fej haladt át: az Ungvárról visszaengedett Földvári Rudolf volt. (Mondtam is neki évtizedek múlva: láttam kopasz fejedet átmenni előttem karácsonykor Miskolcon.)

D. M.: Mikre emlékezel ebből az időből?

K. L.: Három csöngetésre a miskolci selyemréti lakásunkon. Senkit nem vártunk. Az ünnepnapok is olyanok voltak, mint a hétköznapok. Kijárási tilalommal. Vagy ha nem tilalommal, akkor is sötétedésre mindenki haza sietett. A váratlan csengőszót senki sem szerette. Nekem, amióta október 25-én apámmal szerencsésen hazaérkeztem Erdélyből, és utóbb hónapokig szüleim lakásában rekedtem, három váratlan vendégem érkezett.

Az egyik nem is énhozzám jött, apám régi barátjának, kollegájának a miskolci egyetemen tanuló fia menekülőben egy éjszakát töltött nálunk. Őt igazán soha sem kedveltem. Most egy gépfegyverrel érkezett. Apám a menekülőt befogadta, de a fegyver ellen tiltakozott. Végül beengedte, a fegyver az ágy alatt várta a fiú hajnali távozását. És még egy miskolci egyetemista történet. Az akkori honvédkórházban, a mai Szent Ferencben látogatom apám egy másik kollegájának fiát. A kiváló képzettségű főmérnöküket áruhalmozásért ítélték el korábban, fiuk velem járt magánórákra, angolt tanulni, nagynevű, Amerikát is megjárt tanárunk – valaha még Horváth Jánosnál doktorált, megírta a megye irodalomtörténetét is – ingyen tanította a hirtelen hátrányos helyzetbe került fiút. Nyelvtudása okán a forradalom alatt ő lett a miskolci rádió egyik idegen nyelvű hírközlője. Amikor az oroszok az egyetemre betörték, éppen a fürdőszobában volt, a katonák, mielőtt behatoltak, bedobtak az ablakokon egy-egy kézigránátot, akkor sebesült meg. A kórházban fülest kapott: ne várja meg a másnapot, amikor gyógyultan elbocsátanák, mert azonnal lefogják. Előző nap kiszökött a bakancsban, amit előzőleg mi juttattunk el hozzá, majd egy lányos baráti házban töltötte az éjszakát, aztán meg sem állt Szombathelyig, ahol akkor már apja ismét mérnökként dolgozhatott, és onnan ugyanebben a bakancsban távozott tovább. Ma kitűnő mérnök – ha jól tudom – Zürichben. Mindezt attól a szombathelyi leánytól tudtuk meg, aki majd hírt hoz róla, amikor ismét megindul az egyetem, és aki, bár korábban nekem tetszett, ekkor már Román Karcsi barátnője volt.

A másik: Miskolcon lakó évfolyamtársnóm látogatott haza, egyik délután becsengetett, és elmesélte az egyetemen történeteket. Ekkor értesültem Nimsz Béla évfolyamtársunk véletlen tragikus haláláról, és tőle hallottam dékánunk, I. Tóth Zoltán mártírháláláról is. Amikor hazakísértem – Diósgyőr felé lakott – a villamos két oldalán orosz tankok sétafikkáltak. Félttem, de úgy illett, hogy hazáig kísérem. Ott, a villamoson, még ma is érzem a helyet, ahol jártunk, fogycogva mondtam, ma sem értem miért, hogyan, valami nagy magaelszánással szakadt ki belőlem, mégis inkább csak magamban mormolva: „pedig hát mostanra érett meg bennem, hogy kommunista vagyok. De nem olyan, mint ezek”. Akinek mondtam, biztos rég elfelejtette, bennem ma is él, engem azóta kísért a szöveg. Szeretném megérteni, vagy legalább értelmezni. Mindig mást értettem belőle. Most így hallom: a forradalmi lendület vezetett eddig, itt tornyosodott, hogy segítségével mindjárt el is határoljam magamat attól, ami elkövetkezett. Végiggondoltatott egy utat, amivel szembesíthettem az erőszakot: éppen hogy önmagát ítélte el általa ami körülvett? Furcsa szembesülés azzal, ami elkezdődött ekkor? Visszhangzott benne még gimnazista emlékem is talán, amikor hallom, szüleim mondják: még az a szerencse, hogy jó gyerek, tudja mit kell mondanía, az

iskolában alkalmazkodik, de valójában másként gondolkozik. És a válasz: nagyságos asszonyom, most már guggolva is kibírjuk. Közben én arra gondoltam, hogy az övéké egy már meghaladott világ, ugyanakkor menekültem Marczali világtörténetébe, ott is a középkorba, és borzongva éltem át a gótikus világot. Meg Shakespeare királydrámaiba, Walter Scott romantikájába. Aztán az egyetemen fiatal tanárainktól hallhattuk a NÉKOSZ-legendákat, erre épült a sokat emlegetett Kolhoz is '56 március 15-től.

A harmadik: újév napján délután Román Karcsi, akivel a forradalmi napok előtt kerültem barátságba keresett meg. Alattam kezdett egy évvel, bárha idősebb nálam. Hamar befogadtuk baráti körünkbe. Közülünk – azt hiszem – ő vett leginkább részt a forradalomban. Megúsza az eseményeket, ma már néha beszélgetés közben el-elszólja magát akkori tapasztalatairól. De jobbára máig hallgat. Nagy Imre újratemetésekor ő is koszorúzott. Akkor, újévkor semmiről nem beszélt. Csak meglátogatott. Jobbnak látta az ünnepen nem otthon lenni Gáván, a bodroglői faluban, ahol napjait töltötte akkoriban? Nem akart szem előtt lenni? Vagy csak keresett egy beszélgető társat? Pontosabban hallgató társat. Nem tudom. Még nem volt televízió. Ha lett volna, talán az egész forradalom másképp zajlik le, vagy talán nem is lett volna. Rádiót hallgattunk. Szüleim szobájában, aztán átmentünk a vendégszobába, beszélgettünk. Azt tudom, hogy Nagy László verseit olvastuk, a *Deres majális* darbjait. A József Attila-versre emlékszem, és a Nagy Lajosról szólóra. Beszélgettünk barátainkról, Szakács Sanyiról, aki Kapuvárról feleségestül a rémhírek hallatára Bécsbe távozott, csak az amnesztia meghirdetése után tér majd haza, március után. Azt már én is tudtam, hogy Nimsz Béla barátunkat egy véletlen golyó halálra sebezte, és hogy dékánunk, I. Tóth Zoltán a közép-európai megbékélés propagálója, a kiváló történészprofesszor halott. Amikor a diákok képviselőként az Akadémia utcai pártszékházba igyekezett tárgyalni, lelőtték. Molnár Jóskáról, Tóth Edusról, Varga Jancsiról, a Kolhoz oktató tagjairól nem tudunk semmit, Szabad Gyurkáról sem. (Akkor így emlegettük őket, nevük ekként rögzült mindnyájunk emlékezetében.) Hogy politikáról beszélünk-e, nem emlékszem. Egyáltalán – a Nagy László verseken kívül – semmire nem emlékszem.

Karcsi különben költőnek indult, mindenesetre ha 1956-ot emlegeti valaki, akkor a címként választott idézet jut eszembe elsőként. Az ő egyik verse kezdődött ezzel a két sorral. Nagy költészetet és bölcs politikai tájékozottságot revelál. Nem lett belőle költő, de ez a két sor szememben költőként őrzi mindenkor létezését.

De térjünk vissza elutazásom előttre. Emlékezetem talán azért kontúrosabb a Rajk-temetést megelőző időkig, mert amit megéltem, azt tudom, hogy megelőzőleg történt.

D. M.: Mi történt addig?

K. L.: Ami a történelemre tartozik, az csak az október 6-ai újratemetés élménye. És ezt megelőzőleg egy esemény, aminek véletlen szemtanúja lehettem. 1954-ben a világbajnokság elvesztése, a Rákóczi úton (akkor még állt a Nemzeti Színház is) az újságokat égető emberek csalódottsága. Másnap felvételiztem az egyetemen. De most éppen arra szeretnék visszagondolni, ami a történelmileg is feljegyezhető eseményeket megelőzte. Amiről nem írnak a történelemkönyvek.

Nem voltam politikus alkat, filoszna készültem, hogy minek, azt pontosan még

nem tudtam. Ókori történész szerettem volna lenni. A görög irodalomtörténetet előadó Moravcsik professzor óráira jártam, valamint Borzsák István évfolyamelőadásait és Tacitus-óráit hallgattam. Sarkady János volt a szeminárium vezetőm. És hát Szabó Árpád látványosan politizáló előadásaira divat volt eljárni. Tőle, a nemrég még marxista professzortól hallhattuk, hogy Marx az zseni, de Engels csak egy kispolgári fecsegő. És az *Íliász* Terszitész-jelenetének sajátos interpretálását. Ott mutatta ki *A család, állam és magántulajdon* eredetének ellentmondásosságát. Merthogy a Homérosz-kori görögség a katonai demokrácia állapotában élt volna. Na most Terszitészt, aki a békés elvonulást szorgalmazta, jól elverték a többi vezérek. „Ha ez demokrácia, akkor ezt maguknak adom” – zárta le a rendkívül teátrálisan előadott jelenetet. Dehát ez speciál szeminárium volt, ide csak kiválasztottak jártunk. Borzsák Istvánnal szigorúan csak a szakmáról volt szó. Csakhogy a szakma is sok tanulsággal szolgálhatott. Nem lehetett véletlen, hogy kétszer is elismételt egy figyelemre méltó tényt. A római szenátus erkölcsi lezüllesztését. Először felvezetésként, amikor a barbárok véleményét mutatta be, elmondva, hogy a sella curulison ülő szenátorokat mint megannyi uralkodót szemlélték. Bezzeg, jegyezte meg, Bizáncban, a kései császárság idején szigorú előírások szerint kellett a szenátus tagjainak applaudatióval köszönteni nemcsak a császárt, de családjának tagjait is. És ugyanezt elmondta retrospektíve is, amikor elérkeztünk a Kelet-Római Birodalomba, – bezzeg ez a szenátus valaha, milyen tekintélyes testület volt, milyen erkölcsi erőt jelentett. Ez volt az idő, amikor Sztálin, de még Rákosi nevének kimondásakor is felállva, ütemes applaudatio kíséretében kellett skandálni neveiket. Meg is kérdezte egyik szakérettségis társunk gyanakodva: nem gondoljátok, hogy a professzor elvtárs céloz ezzel valamire. Gyorsan nyugtattuk, dehogy, ezek csak történelmi tények. (Akkor nem tudtuk, hogy szakérettségis társunk valójában tönkretett gazdag iparosmester fia, és a rendszerváltozás után saját környezetében élesen antikommunista magatartásra vált majd át.)

És a Tacitus-szemináriumok? Egyetlen szó politika nem hangzott el. Csak arról volt szó, hogy egy *szöveg* mennyire más mindent *is* jelenthet. Amikor a Szabó Lőrinci és József Attila-i költészet dialógikus modernségét mutatom be, hangsúlyozva hogy egy adott grammatikailag megformált mondat nemcsak egyfajta logikai ítéletet tartalmazhat, hanem annak a megkérdőjelezését úgyszintén (de említhetem Gottfried Benn, Rilke, Yeats, T. S. Eliot, Kavafisz vagy Ezra Pound szövegeit is), – akkor éppen a Borzsák Istvántól tanultakat alkalmazom. És ha mindezt tanultam tőle, akkor azt a mondatát is mindmostanáig őrzöm magamban, amit 1955 őszén a kettéosztott (de fallal még szét nem választott) Berlinből hazatérve ejtett el: a városban két egyetem van, Keleten a Humboldt Egyetem, Nyugaton pedig a Freie Universität. Az Ókortörténeti Tanszék által kiírt pályázati dolgozat (amelyen egész nyáron dolgoztam, ezért utazhattunk csak később a rokon látogatásra) címe is ilyen inspirációt adott: *Az Augustus-kori költészet ideológiai állásfoglalása*. A filológiai feladat politikai-erkölcsi tanulságokat sugallt. És íme a sors visszaigazolása: a vonaton kinyitom az úti olvasmányként magammal hozott új könyvet, Déry *Nikije* is Tacitus-idézettel kezdődik.

D. M.: Színház, hangversenyek?

K. L.: Az Opera kakasülőjén és a Zeneakadémián éltünk estelente. A világ legna-

gyobb operaénekesei között számon tartott Svéd Sándor és Székely Mihály fénykorában nem kapott útlevelet. De akkor énekelt Fodor János, Joviczky József, Delly Rózsi, hogy csak a Wagner-énekeseket említsem. A *Walkürt* ma is az ő hangjukon hallom. És mint híres esetet emlegetem mindig: a *Walkürben* Hunding nyúlfarknyi szerepében egyszerre csak egy orgonabúgású basszus szólal meg. Szünetben rohantunk le megénezní a szereposztást, Székely Mihály beugrását élvezhettük.

De hadd beszéljek a Váci utcai Bartók Terem szerepéről (ma a helyén a Pesti Színház virágzik). Ott mindig voltak szavaló-estek, és ismertetések zeneszerzőkről. Ha bennem valaki forradalmat csinált, akkor Bartha Dénes volt az, aki Bartók életművét ismertette lemezfelvételek segítségével. Szegény Nimsz Bélára emlékszem, aki édesanyját is magával hozta ezekre a Bartók-termi műsorokra. És ott voltam a Zeneakadémián Kodály születésnapján, amikor a *Zrínyi szózatát*, a „ne bánts d a magyart” kórusművet előadták. A forradalom idején még hallhattuk a rádióban, aztán évtizedekig még lemezen sem volt kapható. Legalább egy órás ünneplés követte. Kijárt ez a műnek is, szerzőjének is, de legfőképpen a kórus üzenetének. Ez valódi ünnep volt és nem applaudatio.

Akkor még nem volt televízió, ’56 nyarán a rádióban két esemény hatott rám elhatározóan. A kétségbeesett, az ellentéteket kifeszítő Bartókot megidéző Illyés vers, mely így kezdődött: „*Hangzavart?*” – *Azt! ha nekik az, ami nekünk vigasz!*” Hiszen az a Bartók, amit akkor hallottunk, az még nem az a klasszikus előadású zene volt, amit ma ismerhetünk. Megvan még a *Kontrasztok* akkori felvétele Frankl Péter, Pauk György és Kovács Béla előadásában lemezen. Két évtizeddel később, amikor a Zeneakadémián hallom, elcsodálkoztam, én nem ilyen „kontrasztokra” emlékezem. Megvan a tanúság, amely az *akkori* Bartókot jelenti. És volt egy rádiós beszélgetés Németh Lászlóval (Tóbiás Áron készítette), amely a „magyar műhely” gondolatait fejtegeti, a „bartóki-modellt”. Első írásom összel, a *Tiszta szívvelben* ezzel a Németh Lászlóval kelt versenyre. Nem tanultam tőle, vele egy időben élt bennem is mindez. Számomra ez volt és ez maradt a forradalom.

D. M.: És a baráti köröd?

K. L.: Élesen elkülönböző emberekkel egyazon időben napi többórás együttlétben, beszélgetésben lehettem együtt. A Parlamenti Könyvtárban Vargyai Gyusziával és Szabó Mikivel, a későbbi történész professzorral és a szadeszos képviselővel, a Ménesi úti kollégiumban pedig Szakács Sanyival (a nemzetközi híró gazdaságtörténésszel) és a Nagyokkal, a súlyos betegsége okán korán elhalt Ernővel és Lajossal (a Szopori Nagy névvel díjakkal kitüntetett finn fordítóval), utóbb az alattunk járó Román Karcsival barátkoztam. Sőt a későbbi E. Fehér Pállal is hosszú sétáink voltak, ő írta (most látom név megjelölés nélkül) az 1957-ben megjelent *Szavunkban* Szabó Lőrinc nekrológiát, és utóbb ő hívta fel egy évfolyam-találkozókon az akkor megjelent Vas István-kötetre, a *Rapszódia egy őszi kertben* címűre a figyelmemet. Mennyi utóbb széttartó út!

Mégis, ha visszatekintve a kötődést kérdezed: akkor Szakács Sanyit tartottam legközelebbi hozzátartozómnak. (Egy-egy megjegyzése máig megmaradt bennem. 1956 könyvhetén megvette a *Szabó Lőrinc válogatott versei* című kötetet, címlapján Bernáth Aurél virágcsendéletével: megveszem ezt a szép könyvet Katicámnak, hadd örüljön.

Amikor erre emlékezve majd csak októberben, Miskolcon, a mai Kazinczy Könyvesboltban én is megveszem, akkor éreztem csak, milyen bombát rejt ez a „szép” kötet.)

Nem lévén kollégista (nagynénémnél laktam, a József körút és a Baross utca sarkán), ugyanakkor mindig is éreztem, hogy sok minden történik az évfolyamon, amiből én kimaradok. Például a március 15-ei Kolhoz-összejövetelből a Várban. Az első nagyobb összejövetel szervezője (?), vezérszónoka (?) legközelebbi barátom volt, mégsem ő szolt róla nekem először, nem ő hívott, hanem Nagy Lajos (később feleségével, Vecával együtt sokáig szintén Székesfehérvárott tanítanak, majd a rendszerváltozás után Helsinkiben találkozunk, diplomáciai szolgálatot teljesítettek). Valahol a Rákóczi út elején sétálhattunk, a lánykollégium tájékán, de a másik oldalon. Napsütésre emlékszem. Lajos és barátja, Ernő villamosra szálltak aztán, mentek haza, a Ménesi úti fiúkollégiumba. Barátom, amikor szemrehányóan megemlítettem, miért nem *te* szoltál, megjegyezte: eljöhetsz, ha akarsz. Engem féltett, többi barátomnak nem akarta tudomására hozni az eseményt, máig sem értem. Ezt sem tudom. Rengeteg kérdőjel maradt, hiszen évtizedekig nem volt célszerű ezekről a dolgokról beszélgetni. Bennem jelenetek, egyes társtalanná magányosodó mondatok megkövesedtek.

„Végül is” ott voltam koradélután a Régi Országház étteremben, a különteremben, ahol az azóta eltűnt Mátyás király portré alatt gyülekeztünk. I. Tóth Zoltán, a kar dékánja és Sanyi beszéltek. Majd pedig beszélgettünk. I. Tóth Zoltán akkor számomra már nem „a dékán” volt, és nem a *népi demokratikus országok történelmének* előadója, hanem az ember, akihez amikor vizsgázni mentem, mögötte a falán Bartók képét láttam meg. Ekkortól biztonságban éreztem a környezetében magamat. Hazataláltam. Napfényes délutánra emlékszem.

Ezt követően többször is ott voltam az úgynevezett Kolhoz-beszélgetéseken. Legtöbbször ebben a cseho-kinézetű étteremben, ahol jobbra oldalt csapszék is volt, szénhordó külsejű emberek iszogattak. Még egy jellegzetes összejövetelre emlékszem, akkor a kerthelyiségben találkoztunk, ha jól emlékszem Sipos Gyula költő és Gyenes Antal, a beszolgáltatást egyetlen gépirattal megszüntető későbbi miniszter is ott volt közöttünk. Akik ott voltak a Petőfi Kör sajtó vitáján, elmondták benyomásaikat, pontosan felidéztek az egyes felszólalásokat. Az esemény jegyzőkönyve azóta megjelent, emlékezetemben jegyzőkönyvpontossággal rögzült ugyanez a szöveg. Mint ahogy ma is emlegetem néprajzos kolleganómnak, aki az asztal túlfelén szemben velem ült, milyen szép „csecsalakú” barna szeme volt.

Számomra 1956 forradalmát a Kolhoz-összejövetelek jelentik ma is. A Várban, az akkor talán céltudatosan lezüllesztett „úri” negyedben. Később a helyiségből proccos vendéglő lett, barátnőimmal, majd veled is meglátogattuk „vacsora vendéggént”. Mi emlékeztünk, más már nem is tudta, mi mindennek lehetett itt a kezdete. A többiek, akik számára utóbb az események színhelye október közepétől átveődött a piarista-épületbe (az akkori bölcsészkarra), meg a Ménesi útra, a kollégiumba, talán kevésbé emlékeznek erre, számomra ez jelenti a forradalmi színhelyet.

Ezzel fonódik össze a *Tiszta szívvel*, az egy számot megélt bölcsészkar folyóirat. „Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karai irodalmi és tudo-

mányos diákköreinek folyóirata”. „Szerkeszti az ideiglenes szerkesztőbizottság. Tagjai: Máté Imre főszerkesztő, Román Károly felelős szerkesztő, ifj. Domokos Pál Péter, Kabdebó Loránd, Szakács Sándor, Veres Károly”. A stenciles folyóirat *Prológus*át Szakács Sándor írta, Román Károly, Máté Imre és Szakács Sándor versei, Tóth István és Balogh Lajos, Varga D. László versfordításai, [utóbb: Szopori] Nagy Lajos elbeszélése, Román Károly, ifj. Domokos Pál Péter, Máté Imre, Harsay György cikkei, valamint [utóbb: E.] Fehér Pál (*Kálidasza*), Kabdebó Lóránt (*A népies klasszicizmus reneszánsza*), Dobszay László (*Gondolatok a Liszt-verseny után*) és Alföldy Géza (*„Struktúrakutatás” a régészetben*) tanulmányai és Kőhegyi Mihály adatközlése (*Ismeretlen Móralevél*) szerepeltek a lapban.

A szerkesztőség tagjai az úgynevezett *kolhoz körök*ek közül kerültünk ki. Román Karcsi (utóbb Székesfehérvár szellemi életének meghatározó személyisége) és (a későbbi történész professzor) Szakács Sanyi velem együtt a történetkarhoz tartoztak, Veres Karcsi a forradalom után külföldre távozott, itthon hagyva – rá még sokáig várakozó – menyasszonyát, ő magyar- és román nyelv és irodalom szakos volt, Máté Imre a vörös hajú, türkizkék szemével szenvedélyesen vitatkozó költő finnugor nyelvésznek készült, mint ahogy annak készült távoli rokonom, a felettünk kettővel járó Kabdebó Tamás is, Imre életútjának és verseinek kitűnő hangoltságú esszébefoglalója, és az lett az itthon maradt finnugrász professzor, Domonkos Pál Péter is, a nagy zenetudós lángolóan nemzeti érzelmű fia.

Én Máté Imrét akkor csak távolról ismertem, a Kolhoz összejöveteleiről. Látszik az impresszumból is: ő is kevésbé ismerhetett engem. Hiszen a nevemet is „nyelvész módi” szerint írták, Eötvös meg Benkő Lorándra hivatkozva soha sem ismerték el a Lóránt-os változatot, amelyre a mai Mikszáth téri Krisztus Király kápolnában valaha örmény szertartású római katolikusként kereszteltek, és anyakönyveztek (kiegészítve természetesen a valamelyik szent Miklósra – és nagyapámra utaló – második keresztnévvel). A szöveg fölé és a tartalomjegyzékbe már pontosan került a nevem, hiszen a stencillel írott lapban én diktáltam és ellenőriztem a szövegemet.

Ekkor kezdtem tájékozódni az élő irodalomban. Annyi sört azóta sem ittam, mint amikor ezt a tanulmányomat készítettem. Fejbevagott Illyés *Kézfogások* című kötete, de még inkább Juhász Ferenc *Virágok hatalma* című gyűjteménye. A két kötetet próbáltam elhelyezni irodalmunk (ma így mondanám) klasszikus kánonjában. Jártam az utcákat, mondogattam magamban a szövegeket, fogalmaztam mondandómat, és írtam gépben. Utóbb bent a bölcsészkaron diktáltam és korrigáltam. Ki emlékezik a stenciles technikára. Előbb is, később is az írógépeket ünnepre elcsukták, a stencilgépet pedig külön őrizték. Akkor felszabadult, így készülhetett el folyóiratunk.

D. M.: És a Rajk-temetés?

K. L.: Annyian beszéltek róla. Én az előzményéről mondok valamit, és ami utána, bennem történt. A Kolhozban megelőzőleg megbeszéltük, október hatodikán végigjárjuk szabadságharcos nagy halottjaink sírját. Külön hangsúllyal emlegettük a lengyel hősokeket, hiszen most is ők jártak előttünk. Azóta tudom például, hogy a Földművelésügyi Minisztérium falán, a 70-es troli végállomásánál van Woronicki Mieczyslaw

herceg („az 1848-49 évi szabadságharc hős ezredese”) emléktáblája, aki ezen a tájon, „az itt elterült régi Fa-téren halt vértanúhalált 1849. október 20-án 23 éves korában a magyar szabadságért és az ezeréves magyar-lengyel barátságért”. Közben megérkezett a hír, ekkor lesz Rajkék újratemetése. A piarista-épületben, a harmadik emeleten, az A-lépcsőház melletti nagyteremben folyik a gyűlés. Mi lesz a kolhozosok tervével, hogyan illeszkedhet az új programhoz. Mire valaki tervünk ellenében megszólal: a mai szent ügyünket nem keverhetjük össze ilyen [a jelzőre nem emlékszem, de mindenképp dehonesztáló volt] dolgokkal. Döbbenet hallgatom majd fél százada e szavakat. Tényleg nem tudok visszaemlékezni a jelzőre, és hogy kinek a száját hagyhatta el. De számomra minden későbbi tudathasadás alapmondataként rögzült bennem, immár majd félszázad távolából.

A temetést követő tüntetés végigjárta az októberi gyász-emlékhelyeket. A párttitkár is velünk volt, láthatóan ijedten, szeretett volna meglépni. Belekaroltam, magamban úgy gondoltam, jó lesz túsznak közöttünk, bármi történik is. Az Andrássy útra azért kanyarodtunk, hogy a képzőművészek is csatlakozzanak hozzánk. A Batthyány örökmécsesnél én úgy emlékszem, Gömöri Gyurka olvasta fel József Attila *Hazám* című versét. A történész könyvtár idős molett könyvtárosnője, maga is a munkásmozgalom régi harcosa megjegyzi mellettem: most úgy kell mondani „mi ne legyünk soha gyarmat”. Aztán mentünk tovább. Ijedten látom, a Szabadság térnél az Akadémia utca felé indul a csoport, előre szaladok, és figyelmeztetem őket, menjünk a Duna-parton, mert nem lenne jó a pártközpont előtt elhaladni. (Ugyanis sokat jártam ezekben az utcákban, az egyetem és a Parlamenti Könyvtár között, amely egyik törzshelyem volt egyetemi éveimben.) A Szabadság térnél valami nyomda lehetett, ör állott előtte, régi szocdem köszönéssel üdvözölte a tüntetőket. Végül a Petőfi szoborig vonultunk, ahol kórusban elszavaltuk a *Nemzeti dalt*.

Mielőtt elutaztam Erdélybe, a háború óta nem látott nagyanyám látogatására még egy mondat maradt az emlékezetemben. Egyik barátunk mondja a Rajk-temetés idején a Kolhoz-kör tanár vezetőiről: „Jóskák azt hiszik, a tömegeket a kezükben tartják, pedig csak egy ló...t szorongatnak”. Ezt a mondatot ismételtetjük Imivel, csoporttársammal a temetést követő tüntetés után. Órákig sétálgatva. Már hűvös volt, a fogam vagogott. Éreztük: az előjáték jelenetei. A nagy események aztán mást rögzítettek másokban, énbennem ezek maradtak meg. Vajon távlatot kaphatnak, vagy jellegtelenné váltak az időben? Pár nap múlva elutaztam.

D. M.: És amikor újra kezdődött az egyetem?

K. L.: Jókai írja az *Egy az Isten* című regényében az egyik olasz politikusról, aki a forradalmi napokban az ellentétek között békíteni akart, hogy az ilyen embereknek a végzete, hogy valamelyik fél elszabadult szélsőségesé majd megöli. Jókai egy életre példát írt le elém: „A derék, az okos, a tiszta jellemű hazafit; akire sem azt nem mondhatják, hogy méregkeverő, sem azt, hogy bandita. Aki sem az oltárt nem rontja le, sem a szabadságot el nem árulja. Aki nem akar se ölni, se gyűjtogatni, hanem kibékíteni, felvilágosítani, jóllétet, munkakedvet, nemes erényeket népe közt meghonosítani. Aki nem tartozik sem a tízféle reakcióhoz, sem a húszféle radikál párthoz, s ezért haragszik

rá mind a harminc”. Ezt még diákkoromban olvastam, valamikor a negyvenes évek végén. Aztán láttam a miskolci színházban Darvas József kései elégtétel-drámáját, bocsánatkérését, *A térképen nem található*, amelyben az író megfáradt cinizmussal amolyan „öreg kompromisszum csinálónak” nevezi magát. A darabra már alig, a megnevezésre annál inkább emlékezem. Sajnos az életben élesben ezt a tulajdonságomat ekkor kipróbálhattam.

Ötvenhétben, amikor megkezdődött a tanítás, egy másfajta világba érkeztem vissza, mint amelyikből október tizedikén elutaztam Erdélybe. A két világot számomra egy véletlenül megmaradt levél szembesítette. Erdélyből küldött leveletem Szakács Sanyinak kikézbésítették ugyan -- ki tudja mikor -- a kollégiumba, ott is hevert valahol a holmijai között. Naiv hangú szöveg volt, Sanyi visszatérte után vettük újra kézbe. Elsápadtam újraolvasásakor. Ki tudja az új rend emberei mit olvashattak volna ki belőle, ha kezükbe kerül. Megúsza szerencsére a hivatalos kutatásokat. Kár, hogy ma már nincs meg, gyorsan széttéptem első ijedelmemben. Arra emlékszem, hogy valami olyanról számoltam be akkori legjobb barátomnak, hogy a marosvásárhelyi Bolyai gimnáziumban egy Ady-órán voltam, tanárokkal beszélgettem, és „az ottaniak még nincsenek felkészülve a mi elképzeléseink befogadására”. A mi elképzeléseink: gondolom az azóta sokat emlegetett és sokféleképpen bemutatott Kolhoz-körre utalhatott. Még csak ezt kellett volna, hogy olvassák.

Kettős életet élhettem. Magyar-történelem szakosként maradtak a régi kapcsolataim, de a frissen felvett latin szakon új emberekkel kerültem közelségbe. A régi környezet kötött a politikához, itt egy politikamentes világ vett körül. Polgári kultúra – ha ennek a szónak értelme lehet, ott még azzal találkozhattam. Új diaktársaim talán furcsállották, hogy benne élek barátaim mentésében, új folyóirat szervezésében, a politikában szemükben kompromittálódó tanárokkal való kapcsolatban, sőt, mivel én kívül estem minden eseményen, még a KISZ-ben is megjelenhettem. A *Szavunk* című folyóirat szerkesztőjeként a forradalomban részt vett barátaim írásait is megjelentethettem, verspályázaton helyezést szereztem számukra. Orbán Ottó és Ladányi Mihály mellett Szakács Sándor és Román Károly excelláltak ekkor költőként. Ez életbiztosítást jelentett, hiszen megelőzően minden „ünnepnapon” (ha mint Sanyi, haza nem utaztak) sokáig „begyűjtötték” őket. Félénken és eufemisztikusan ekként mondtuk akkor.

Kettős kötöttségben éltem: a politikus cselekvés, barátaim mentése, és az intakt függetlenség között. Évfolyamomon és a latinosak között. Egyik latinos évfolyamtársam utóbb meg is kérdőjelezte ekkori ténykedésemet, nem ismerve a cselekvési mezőt, amiben választanom kellett. Akkor már ott tartottam, hogy a KISZ-szervezés után a pártba is belépek. Apám Pesten járt, nem szólt bele tervezgetésembe, de amikor haza utazva a vonatra felszállt, csak ennyit mondott: „fiam, aztán jól gondold meg”. Megint egy magányos mondat. Ez hirtelen kijózanított. Megláttam a szakadékot. Még visszaléphettem.

Végül is barátaim megmenekültek, én pedig elindultam tudósi pályámon: Szauder József mellett előbb Dayka Gáborról írtam, utóbb életreszólóan lekötöttem magamat egy olyan feladat mellett, amely pártsemlegesen felette áll minden rendszernek a nemzet szolgálatában: irodalmunk egyik legkiemelkedőbb klasszikusának beemlé-

se a művészeti kánonba. Annak minden fáradságos és – mondják – iskolát teremtő munkájával.

D. M.: És az egyetemi életből mire emlékezel?

K. L.: Néhány drámai pillanatra.

Az első: Moravcsik professzor első kérdése '58 januárjában a vizsgán: „Megkapta az ösztöndíjat?” Hirtelen nem is értettem. Januárban kérdezte, és akkor már egy félszáz év múlt, hogy megkaptam az akkor „népköztársaságinak” nevezett ösztöndíjat. Majd hozzát teszi: „Mert amikor vitatkoztak róla, én megszólaltam, és mondtam, hogy magának ezt meg kell kapnia”. Boldog voltam, nehéz időben egy mindenki által tisztelt szakember szava döntött sorsomról.

A másik: talán éppen egy Moravcsik-óra nem mentem el. Többször ránéztem az órára, de végül is fontosabbnak tartottam a beszélgetést és a konyakozást a „Nárcisz tanszéken”, az egyetemmel szembeni presszóban (talán akkor ittam életemben először konyakot). Sarkady Jánostól búcsúztunk, számunkra érthetetlen módon eltávolították az egyetemről. Jóban voltunk, becsültük. A jelenetre emlékszem, kik voltunk együtt, arra nem.

A harmadik: a történelem szigorlat. Megnéztem az indexemet, dátuma: 1958. június 18. Soha nem mentem korán vizsgázni. Nem szeretem a korai felkelést. Felébredtem, rendbe szedtem magam, és elindultam. Többen várokoztak Szabad tanár úrnál. Vargyaiék a megdöbbentő hírrel fogadnak. Ne hülyéskedjete! Elém teszik az újságot. A címét még elolvashatom, majd nyílik az ajtó, megjelenik a tanár úr. Mint egy fogorvosnál: Kérem a következőt. Képzelted, milyen lelkiállapotban feleltem. És hogyan vizsgáztatott akkor Szabad György? Korrekten és tárgyyszerűen. Gondolom, nem lát szott meg egyikünkön sem, amit már tudtunk. Vagyazni kellett. Talán elköszönéskor a vizsga után szokatlan kézfogás beszélt.

D. M.: Összegezés?

K. L.: Nem lehet. Három párbeszédet idézek:

A: Rettenetes. De ne törődj vele, mert mindezen nem lehet változtatni.

B: Nem lehet változtatni? Hisz ez még rettenetesebb!

Nemzetközi költőtálalkozón a jelentős finn költő, Saarikoski cirill-betűsen írja le nevét az alkalomra kiadott Arion-kötetben: II Саарикоску. Kérdő tekintet-temre válaszul, a részeg ember biztonságával: „Drúzsba, drúzsba. Nye drúzsba, Ímre Nagy, pu-pu-pu”. És lemondóan legyint: „Drúzsba, drúzsba”.

A: El kell hinnem, hogy igazad van (volt). Karcsiból nem lett költő. Tanár lett. Be-lőled nem lett drámaíró. Tudós lettél. És – végeredményben – egyikünk-ből sem lett az, akik (akár a hebbeli recipe szerint) „lehattunk volna”. Nekünk nem kedvezett annyira az idő, hogy – mint annak idején magam is ábrándoztam róla – vállunkat egymásnak vetve együtt maradhattunk volna.

B: Ez a „van (volt)” formula rettenetes; fél század két partjáról egy ember néz benne (önmagával) farkasszemet.

D. M.: És akkor hadd emlékeztesselek egy kézirat sorsára: ma is őrzöd Szabó Lőrinc *Meglepetések* című versciklusának xerox-másolatát.

K. L.: *Meglepetések* címmel a költő halála után az özvegye küldött egy verset, másik kettő társaságában a *Borsodi Szemle Széphalom* rovata akkori szerkesztőjének kérésére. Meg is jelent. Groteszk hangneme feszültséggel teli, de valahogy mindig torzónak éreztem. Évek múlva, egyik munkatársnőmmel az *Érlelő diákévek* címmel utóbb megjelent dokumentumkötetet előkészítve kinyitottuk az egyik szekrényajtót. Klára néni mondta: ugyan nézzék már meg ezeket a papírokat, Kisklára gyűjtötte össze életében Lőrinc írásai közül. Klára néninek akkor már igen megromlott a látása. Ott találtam meg a három részes ciklust, fogalmazványaival együtt, amelyből kiderül, hogy Illyés Gyulával közösen készített sorok is találhatók a ciklusban. A Petőfi Irodalmi Múzeum ősrégi sokszorosítógépén másoltam le a verseket. Akkoriban készült monográfiám harmadik kötete, amelyik az ostrom utáni éveket összegezte a költő pályáján. A verseket persze közölni nem lehetett, de hallgatni sem akartam róluk. Könyvem szerkesztőjével, Réz Palival tanakodtunk, mit tegyünk. Végül a *Borsodi Szemle*ben, és azóta mindegyik Szabó Lőrinc-gyűjteményben önálló versként közölt részletről írtam: „Szabó Lőrinc – a nagy versciklusai befejezését készítő alkotói elfoglaltsága mellett is – megpróbálja alkalmi versekkel követni a történelmet. Az 1960-as *Összegyűjtött verseiben Meglepetések* címen szereplő vers az időben olyan alkotása, amely egyedi darabként ismert, és erede-

tileg nem valamely ciklikus alkotás részeként keletkezett. Erről, az október közepéről datálódó versről még [Tóbiás Áron által elkészített, de már adásba a rádió szétlövése miatt nem kerülő] rádiónyilatkozatában is említést tesz: „—Mikor írt legutóbb eredeti verset? – Múlt vasárnap. – Hogyan és miről? – Véletlenül. Az élet szép és rút meglepetéseiről”. A vers maga befejezetlennek tűnik, és a költő fogalmazványai ezt igazolják is. Az utóbb az *Összegyűjtött verseiben* közölt cím ugyanis egy tervezett ciklust is jelez, az események érzelmi krónikáját készült követni.” Ehhez fűztem még egy pontosító jegyzetet is: Ennek a tervezett ciklusnak lett volna első darabja az utóbb *Meglepetések* címen, önálló versként közölt, eredetileg *Gyanútlan vers október 15-én* című versötlet. Az *Összegyűjtött versei* ugyan „október 16 körül”-t említ, és az interjúban emlegetett vasárnap 14-ére esett, mégis fogadjuk el a költő címbe is emelt dátumozását a vers végső kidolgozási idejeként. A további verscímei: *Egy hét múlva* és *December közepe*. Szerkesztőm elkérte a másolat másolatát is, mondván: jobb, ha több helyen őrződik a szöveg. Mindez történt 1980-ban. Magát a verset a rendszerváltozás idején a Miskolciak Baráti Körének egyik találkozásán, a Vigadóban olvastam fel, műsoron kívüli meglepetésként, majd pedig a *Magyar Nemzet* 1990. január 31-i számában publikáltam: *Egy fókba zárt versciklus Szabó Lőrincről* című kísérszöveggel. És megjegyeztem: a második versben az egyik versszak – a kézirat tanúsága szerint – Sz. L. + I. Gy! (azaz a Miskolcon a forradalom kezdetekor együtt volt Szabó Lőrinc és Illyés Gyula) utóbbi közös alkotása. „Tíz nap szabadság? Tizenegy! Csók, szívre, minden pillanat! És nem volt többé szégyen az, / hogy a magyar nép fia vagy.”

A vers keletkezéséről Szabó Lőrinc ifjú tanítványa, az utóbb börtönbüntetést szenvedett Lakatos István, maga is kitűnő költő így emlékezett: „A Széna téren járunk már. Nyitott páncélautók jönnek szembe. Kerülgetjük az ellenállás omladékának maradványait. – A zsarnokság mindig ostoba – mutat Lőrinc a szétlőtt házakra. – Végső fokon mindig ostoba. Az értelem ebben reménykedhet. Egy zsarnok lehet jó taktikus, de mindig rossz stratégia. A pillanatnyi célért habozás nélkül feláldozza a távolabbit. Győz a jelenben, következőképp elveszti, amivel áztatja magát, csal bennünket, saját jövőjét. A Városmajor előtt visszatér saját témájára. Verset készül írni a forradalomról. ’56-ról, igen. A Szózatét parafrazeálja. Néhány sort elmond belőle. Az alapgondolatra emlékszem csak: a sírt, melyből nemzet kel föl, ujjongó népek veszik körül. – Pompás, de az ötlettel játszott már valaki. Véletlenül akadt kezembe múltkor Vajthó tanár úr *Magyar költők*-je. Közlésre érdemesíti Palágyi Lajost is. Valamelyik epigrammáját, alighanem az első világháború után keletkezett, azzal végzi: a sírt, hol nemzet süllyed el, koncra éhes hiénahad veszi körül. Szabó Lőrinc izgatott lesz. – Szerepelek abban a gyűjteményben. Nem emlékszem Palágyi költeményére, de abból a témából, remélem, jobb verset írok azért. – Biztos vagyok benne. Meg-megállunk, Szabó Lőrinc szíve tájékát markolássza – hányszor láttam nála ezt a görcsös mozdulatot könyvtárszobájában beszélgetve is”.

D. M.: Könyvünk mottóját is a versciklus második darabjából vettük, ez a szöveg szerepel Miskolcon, a Kossuth utca 11. számú ház falán is, amely a nagy sikerű október 23-ai irodalmi estre emlékeztet, és ahol a város és az egyetem vezetői éven-

te koszorúznak a forradalom évfordulóján. Mi pedig közöljük a sokat rejtegetett kéziratot az említett xerox-példány alapján. És utána tesszük az újonnan megtalált verset is.

K. L.: És meglepetésként egy kéziratban maradt verset, amelyet az Akadémia Könyvtárába most bekerült hagyatéék feldolgozása során Horányi Károly barátom talált meg a napokban:

MEGLEPETÉSEK

I

Gyanútlan vers október 15-én

Szájon csókol a pillanat,
másik kést üt a szívedig,
a harmadik halk telehold,
szív rózsája a negyedik,

van tömör-édes, mint a méz,
van lángvető csipkebokor,
van, mely egy elnémult világ,
van, mely kurjongat, mint a bor,

van, melyet észre sem veszünk,
halhatatlan, sóvár zene,
van mindenütt jelenvaló,
van szétvivő mindenfele,

ez tűz, mely Földet nyel körül,
az egy katicát tapos el,
van gyermekkorba kérdező,
van, mely Afrikából felel,

van, melyben villájával az
ördög felszúr a föld alól,
van atomgáz, bombahalál –
s van legvégső csömör, mely oly

bambán, szelíden néz, olyan
öklendeltetőn és kedvesen,
mint kifliből a svábbogár,
mint kolbászból a birkaszem.

II.

Egy hét múlva

Rá egy hét: pár óra alatt
felnyüzsög az országnyi Boly:
a dermedt Dávid talpraállt
s ledőlt a Góliát-szobor.

Sipkákra bimbó nyílt! magyar!
Parittyá benzint röpített.
„Hacaca!” – szólt a rádió.
Éheztek a becsületet.

Szabadság, itt hordozta hős
zászlaidat az ifjúság!
s a sírt, melyből nép lép ki, már
ámulva nézte a világ.

Tíz nap szabadság? Tizenegy!
Csók, szívre, minden pillanat!
És nem volt többé szégyen az,
hogy a magyar nép fia vagy.

Tíz nap szabadság? Tizenegy!
Terv forrt; gyúlt, égett minden agy.
Lombikban feszült a jövőnk.
S temettük a halottakat.

Ablakunk mind fény, gyertyaláng!
Aztán a settengő gyanúk.
Még egy éj. S Budapest köré
vashernyók gyűrűje szorult.

III.

December közepe

Aztán jajdult a hajnal és
reggelre ránkvirradt az est.
A Tízezertalpú tiport
s tótágast táncolt a Grotoszok:

Ambrus WC-ről, vizavi
akna jött és ágyúgolyó, –
ágy mellől szekrény s fal kiment!
„Gimbelem”, szól a rádió.

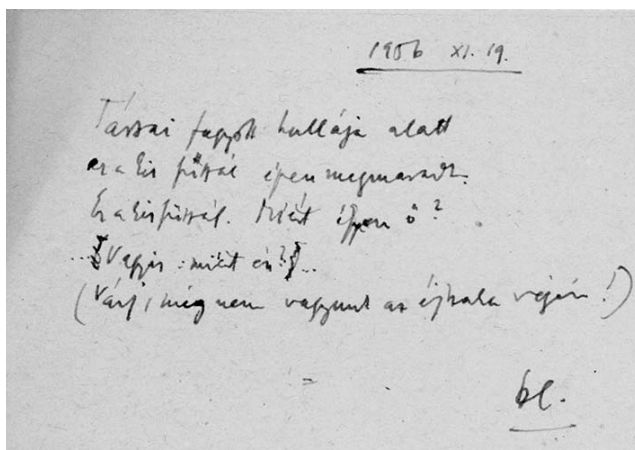
És Valami tanácskozott
és aztán Ugyanaz, megint,
és züllött, körben, minden a
Föld züllött szokása szerint;

s a talpak jártak. Nem tudom,
már nem tudom, hogy volt s mi lett.
Már nem tudom. De teltek a
napok s az évhosszú hetek:

hallottuk, Ausztriába hogy
húzták a deportált Dunát
s gyárakban ma is puskatűz
ajánlotta a hacacát...

De csak szájon csókol a perc
s jó remény némítja a jajt:
Nem! Rabok tovább nem leszünk!
És: Isten áldd meg a magyart!

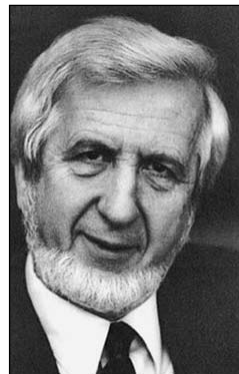
*(Dobos Marianne „Akkor is Karácsony volt – Bölcsészek 1956-ról” című kötetében
megjelent írásának szerkesztett változata – I és É Bt. Budapest, 2004. 430. old.)*

JESZENSZKY GÉZA

A miskolci 10-es honvédek hősi harca Erdélyért 1916-18-ban

Szenzációs könyv jelent meg 2020-ban a Háromszék Vármegye Kiadó (a Kovászna Megyei Művelődési Központ és a kézdivásárhelyi Pro Press Egyesület közös vállalkozása) jóvoltából az I világháborúban a Keleti-Kárpátokban, az Úz folyócska völgyében vívott véres harcokról. A közel 400 oldalas, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum gyűjteményében található sokszáz korabeli fénykép mellett a miskolci hátterű Kövér Gyula és eilinger Dezső hadirajzolók, később nevéssé vált művészek rajzaival és akvarelljeivel illusztrált kötetet Kocsis Károly, a Székely Hírmondó főszerkesztője állította össze. Gerincét képezi Miskolc romantikus lelkű költője, Sassy Csaba (Sassy Attila jónevű festő, Kaffka Margit egykori szerelme testvére) 1930-31-ben Miskolcon „Hét ország frontján, 1915-18” címen megjelent háborús naplója és „A csíki határszélről” című „verses könyve a román frontról.” Kocsis Károly más korabeli visszaemlékezésekből válogatott részletekkel egészítette ki az Úz-völgyi front történetét hitelesen és részletesen felelevenítő naplót.

Jeszenszky Géza

Gottfried Barna nyíregyházi történész-levéltáros szakszerű hadtörténeti bevezetője, illetve Tamás Sándor, Kovászna megye tanácsának 2008 óta folyamatosan újraválasztott elnökének „Erdély és Moldva Úz-völgyi határa régi térképeken” című elemző tanulmánya teszi egyszerre izgalmas olvasmánnyá, hiteles történelemmé és napjaink román szélsőségeinek kegyeletsértő temetői provokációival szemben cáfolhatatlan érvvé ezt a remek kiadványt.

Személyes ügyem is az Úz-völgyi harcok és az ezernél is több, ott eltemetett magyar és német hősi halott még ma is konfliktusokhoz vezető története. Egyik nagyapám, a miskolci 10-es honvédek soraiban harcoló Thurzó Nagy László sokat mesélt nekem a „Poiana Uzului” szépségeiről és ottani harcaikról. Meg is zenésítette jóbarátja, „kenyeres pajtása,” Sassy Csaba versét, „A Magyaros alján”-t. Az ő hagyatékában maradtak fenn Kövér Gyula drámai erejű ceruzarajzai és bajtársait ábrázoló karikatúrái, valamint Meilinger Dezső akvarellje. Béky Zoltán unokatestvéremmel együtt örömmel bocsátottuk a kiadás rendelkezésére ezeket a dokumentumokat. Az elmúlt 25 évben többször is leróttam kegyeletemet a hősi halottak temetőjében, részt vettem és beszéltem a két világháború ottani csatáira emlékező ünnepségeken. Szívügyem, hogy a terület jogszerű tulajdonosa és gondozója,

Csíkszentmárton község, háborítatlanul őrizhesse a szülőföldjükért harcoló és a halált is vállaló hősök emlékét.

AZ ELŐZMÉNY:

HOGYAN LÉPETT BE ROMÁNIA AZ I. VILÁGHÁBORÚBA?

A Moldvából és Havasalföldből 1862-ben létrejött Egyesült Román Fejedelemség függetlenségét az 1878-as Berlini Kongresszus ismerte el. Uralkodója, a porosz Hohenzollern-Sigmaringen Károly 1881-ben koronáztatta magát királlyá. 1883-ban titkos szerződést írt alá az Osztrák-Magyar Monarchiával, ebben vállalta, hogy nem provokált háború esetén teljes haderejével a Monarchia segítségére siet. Az egyezményt rendszeresen meghosszabbították, utoljára 1913-ban. A világháború kitörésekor az 1914. augusztus 3-án tartott koronatanács a király kívánsága ellenére elutasította a csatlakozást a német-osztrák-magyar oldalhoz és deklarálta semlegességét, várva, ki kínál többet hadba lépéséért. A villámháborús remények kudarcát és a frontok megmerevedését követően mindkét táborban az a meggyőződés alakult ki, hogy a győzelem kulcsa új szövetségesek bevonása, mert ezzel az erőviszonyok majd kimozdulnak a nyilvánvaló holtpontról. Egyértelmű volt, hogy a háborúból kimaradó semlegeseket csak kedvező ajánlatokkal, vonzó ellenszolgáltatás föl kínálásával, tehát területi ígéretekkel lehetett megnyerni. Oroszország – szövetségesei egyetértésével – Erdélyt és a Tiszántúlt ígérte Romániának, ezzel nem tudott versenyezni a Központi Hatalmak ajánlata az Oroszország által száz évvel korábban bekebelezett Besszarábia visszaadására Romániának. Amikor 1916 nyarán Bruszilov tábornok orosz offenzívája sikeresnek látszott, Románia az augusztus 17-én megkötött titkos szerződésben vállalta, hogy megtámadja Magyarországot és az antant oldalán harcol a győzelemig, semmilyen körülmények között nem köt különbékét. Cserében az antant megígérte, hogy a békeszerződésben Románia Ausztriától megkapja Bukovinát és Magyarország egész keleti részét a Tiszáig. 1916. augusztus 27-én a Román Királyság hadat üzent az Osztrák-Magyar Monarchiának. A katonailag jól előkészített támadás jó fél órával a hadüzenet bécsi átadása előtt indult meg egyszerre az összes erdélyi szorosban. A határt védő kis létszámú magyar erők csak lassítani, de megállítani nem tudták az ellenséget. A román hadsereg elfoglalta Csík és Háromszék területét, hatalmas menekültáradatot indítva el. A román katonaság általában fegyelmezetten viselkedett az elfoglalt területeken, de a sereg után érkező félkatonai alakulatok erőszakoskodtak és fosztogattak. Szinte teljesen felégették Csíkszeredát. „Románia beavatkozása egyenlő Magyarország halálos ítéletével, Ausztria szükségszerű felosztásának kezdete, s előrevetíti Európa átrendezését etnikailag egységes államokra” – írta a londoni Times külpolitikai rovatának vezetője. Jóslata akkor még elistett volt.

A SIKERES ELLENTÁMADÁS

A német egységekkel megerősített osztrák-magyar erők szeptember közepétől német alárendeltségben harcoltak, de november közepétől az egész keleti arcvonal parancsnoka Károly főherceg trónörökös volt. A szeptember elején indult ellentámadásban az

„Előre” néven ismert m. kir. 39. honvéd gyaloghadosztályt a kassai 9., a miskolci 10., a munkácsi 11. és a beszercebányai 16. gyalogezred alkotta, ők, valamint a székely „Tigris” zászlóalj harcolt „a csíki határszélen”. A velük szemben álló román erőket november végétől az orosz cári 9. hadsereg XXIV. Hadteste erősítette meg. A német erősítés tagja volt a II. világháború afrikai hadszínterén híressé vált Erwin Rommel. A Hátszegnél aratott nagy győzelem után a Központi Hatalmak hadereje visszafoglalta Nagyszebent, október 11-én pedig bevonult Csíkszeredába. A miskolci 10-es honvédek átkeltek a Hargitán és október közepén megkezdték több hónapon át tartó harcukat Gyimesben és az Úz völgyében, az orosz csapatokkal megerősített román hadsereg ellen.

Sassy naplójában megörökítette a honvédő harcokat. 1917. februárban Zsögödön jegyezte föl: „Nem hiába mi vagyunk a 39. honvéd-hadosztálynak egyetlen olyan ezrede, mely színmagyar vármegyéből rekrutálódik, a borsodi, hevesi és alsózempléni fiúk mindig ott vannak, ahol a legnagyobb a veszedelem. A Zlota-Lipa, Korpiec fronton minket küldtek ki a Dnyeszter frontra. Most is minket küldtek ki a Gyimesi és Békási szoroshoz 26 kilométer kiterjedésű frontszakaszt védelmezni. Legújabb feladatunk még megtisztelőbb. Nekünk kell a Magyaros-Sövéryes-Lápos állásokat visszafoglalni az oroszától.” A harcok szüneteiben született versei hitelesen adják vissza a magyar honvédek hangulatát.

Régi hegyek közül új legendák szállnak

[...]

Erdély! A régi legendáknak vége...
Elszálltak innen a tündérmesék...
Fakeresztek költöztek e vidékre,
Hősök nyugosznak itten szerteszt.
És ahol egy kis fehér fakereszt áll,
Vagy egy tömegsír dombja domborul...
A fakeresztekről új legenda kél, száll...
Félistenekről, kiknek vére hullt.
(Gyimesi szoros, 1916. december)

Székely tigrisek!

[...]

„Székely bajtársak! Küzdjetek mivélünk.
A háromszínű lobogó alatt,
Szemünk szikrázson és hulljon a vérünk,
Amerre csak a csapatunk halad.
Meglássátok, hogy ha mi összefogtunk,
Patakként ömlik majd a muszka vér
S ha mi egyszer az ellenségre rontunk.
Aki követ, csak a nyomunkba ér.

[...]

Székely bajtársak! KüzdjeteK mi vélünk!
A tizes honvéd cserbe sose hagy,
Az ellenségnek ha szemébe nézünk,
Minden mosoly az ajakára fagy.
Székely tigris és a magyar oroszlán,
Ha összetesznek erőt és szívet,
Mennek előre, mint a kárpáti orkán...!
Fogjunk át össze, székely tigrisek!
(Gyimesi szoros, 1916. december)

A versek, a Napló, kiegészítve mások megjelent emlékeivel és hadtörténeti írásokkal, nem utolsó sorban pedig Kövér Gyula magas színvonalú rajzai a mai olvasót a jó száz évvel ezelőtti harcoknak szinte átélőjévé teszik. Az egykorú fénykép-felvételek meggyőző erővel mutatják be, milyen komoly munkával elkészült állásokban, jól szervezeten folytak a harcok a gyönyörű táj rendkívül nehéz, helyenként az olasz hadszínteret idéző terepein. Részletes leírást kapunk az egyik legnagyobb fegyvertény, az oroszok által elfoglalt Magyarós hegycsúcs bevételeéről Sáfrán Géza alezredes, ezredparancsnok vezetése alatt (1917. március 8.). Jelen vagyunk Károly király 1917. június 17-i csíkszeredai szemléjén, és részesei vagyunk az augusztus 8-i súlyos, nagy veszteségekkel járó, de sikeres ütközetnek is.

Románia katonai veresége (Bukarest elfoglalása) és az oroszországi forradalmak nyomán az erdélyi harcok csillapodtak, decemberben Románia fegyverszünetet, 1918. május 7-én pedig békét kötött. Szinte hihetetlen, hogy fél évvel később a túlerővel szemben összeroppant a gazdaságilag teljesen kimerült Monarchia hadserege, a magyar lakosság, a székelyeket is beleértve, képtelen volt fegyverrel elállni az 1916-hoz képest rosszul felszerelt és 15 ezernél nem nagyobb, Erdélybe ismét betörő román hadsereg útját. Ez azonban nem csökkenti az Úz völgyében egykor harcoló és most ott nyugvó hős katonák érdemeit:

Erdély határhegyét harcolva bejárták,
S a szép Székelyföldet már szabadnak látták.
A hazai földért harcoltak itt bátran,
S hantjuk itt domborul a szabad hazában.
(1916. október 18.)

Gyalázatosak azok a kísérletek, amelyek a hősök temetőjét el próbálják ragadni a székelységtől és románosítani akarják az emlékhelyet. A legkevesebb, amit a magyarok mai nemzedéke tehet, hogy kegyelettel emlékezzen a hazáért harcoltakra. Jó alkalom lesz 2022. március 8-a, a Magyarós csúcs visszafoglalásának 105. évfordulója, hogy Miskolc városa Csíkszentmártonnal és Háromszékkal közösen mindkét országban ünnepi keretek között kegyelettel adózzon felmenőink feledhetetlen teljesítményeinek.

ILLÉS GYÖRGY

Kis magyar Woodstok

1973 június elején három napos volt a Diósgyőri Rock fesztivál. Az első és sokáig egyetlen magyarországi szabadtéri koncertsorozat. Sokan aludtak a DVTK stadion környékén, de komoly balhé nem volt. A renitenseket gyorsan elvezették. Voltak, akik 3-4 nappal a rendezvény előtt eljöttek Miskolcra. Legtöbbsen vonattal érkeztek, aztán villamosra ültek, úgy jutottak a stadionhoz. A gyülekezés már reggel 6-7 óra között megkezdődött.

Kilenc produkció lépett fel, ha a KITT egyület – Koncz Zsuzsa, Illés, Tolcsvay Trió – egynek vesszük (Bergendy, Generál, M7, Corvina, P Mobil, Neoton, Syrius, Delhusa Gjon). A zenészek jótékonyági alapon, gázsí nélkül szerepeltek. Az esemény apropója egy ifjúsági park létrejöttének támogatása volt.

Illés György

* * *

Most kezdhették az első zenekar, muzsikafoszlányok, basszus dübörgése szóródik szét a levegőbe.

A bejáratnál elállják utam a jegyszedők.

– Mutasd, mi van a táskádban?

Kinyitom a kempingtáska zipzáraját. Megvillan a fényképezőgépem szurokfekete teste.

– Fotószerkót nem lehet behozni! Itt eltesszük, hazafelé visszakapod. A piával is ez a helyzet.

– Tessék a rádiós igazolványom!

– Ja, az más... Mehetsz!

* * *

Már a Bergendy játszik. Gitár és szaxofon szólók válaszolgatnak, s dolgoznak a füstgépek. Csak a zenészek feje búbja, gitárnyakak és mikrofonállványok emelkednek ki a színpadra ömlő tejfehér gomolygásból. A megszaporodott közönség áthatolhatatlan sűrűre tömörül a bejáratnál. A muzsika mágneses erővonalán sokadmagammal sodródok-nyomakszom öntudatlanul előre a bolyba. Hirtelen határozottan megragadják a karom. Tizenhét év körüli, vidám tekintetű srác kényszerít megfordulásra.

– Hol az engedély? – kérdezi hetykén és a gépre mutat.

Nem látom rajta a rendezők jelvényét, szerelése sem különbözik a több száz hasonló korú srácétól, akik eljöttek a fesztiválra.

– Semmi közöd hozzá – mondom.

– Biztos ez? Úgy tudom, csak engedéllyel lehet fotózni.

– Úgy van. De nincs joga, bárkinek számon kérni. Vannak rá elegen. Te ki vagy, és miért izgat az engedély?

Kedves mosoly bujkál az arcán, majd – akár az igazságos Mátyás király – „leleplezi” magát.

– Így már jó? – és felhajtja bőrdzsekije hajtókáját. Mint egy páncélos hátú bogár, alatta kapaszkodik az ifjúgárdista-jelvény.

– Én meg egy titkos fotós vagyok – előkotrom az engedélyt.

– Oké, így már mehetsz – vált hivatalosra hangja. – Tudod, résen kell lennünk. De nem ártana, ha feltűznéd magadra azt az engedélyt, hogy mindenki lássa.

A Bergendy már valósággal robbantja a stadiont. Demjén „Rózi” mint virgonc ördögfióka bukdácsol, viharzik a színpadon, hol a kemény rock lüktetésébe kapaszkodva, hol a mikrofonra borulva bódítja, borzongatja a rajongók lelkét, hogy *Fázom, hogyha nem süt a nap*. Sűrű szálú, kazal hajába glóriát gyűjtanak a több száz watt erejű reflektorok. *Te is jársz néha tilosban* és a *Darabokra törted a szívem* száguldást, szerelmet és szabadságot idéző dalok. Aztán Demjének levonultak – izgatott várakozásban, önfeledt, izzadságtól csillogó révületben hagyták a húszezerre hízott közönséget.

Telnek-múlnak a percek. A feszültség már elviselhetetlen. Az egész stadion egyetlen ökölbe szorított kéz, toporzékolón dobogó talp, rekedt torok. A színpad előtt közelharc bontakozik ki az első sorok és a hősiezen védekező ifjúgárdisták közt. Megérkezik egy szakasz tekintélyt parancsoló, egyenruhás rendőr is.

Már épp megszálná az embert a csüggedés. LEHET, HOGY TÉNYLEG NEM TÖRTÉNIK SEMMI?

De igen. A főbejáratnál tombol a hangzavar. A rácsoknál a motozás miatt csak csigalassúsággal előrejutó tömeg tengerként morajlik. Bentről hangszórók harsogják a jó ritmusú, izgalomba hozó muzsikát, amelyet különböző közlemények szakítanak meg. Párok, csoportok keresik egymást kiabálva. Kis csajok viháncolnak, csilingelve kacagnak, a hangszóró két személyi elvesztéséről tudósít... Egy hosszú, fehér férfiinges lány olvad megszakíthatatlan angyali csókba egy bőrdzsekivel. Mellestük boros üveg jár szertartásszerűen körbe.

★ ★ ★

Már sokan tülekednek-kavarognak a stadionban, amikor a következő zenekar, a MINI hangszereit állítják be. Sípólva gerjedő erősítőik köszörülik fényesre-fémesre torkukat az emeletnyi hangtölcsérekben. EZ MÁR NEKÜNK NEM ELÉG – NEM NEM NEM... repül a megfeszített idegről az agyvelő elevenjén átsistergő-fúródó nyíl-kiáltás ének. Zeng-bong-dong alatta a basszus, kitöltve a gépfegyversorozatokban ropogó dobpergés úrjeit, állandó, másodpercenként egymásra következő földindulásokkal rázkódtatva meg alapjaiban a világot. S ugyanakkor az elektromos zongora csilingelőn csengő futamai hajtják feljebb és feljebb, túl a visszhangzó vas-traverzeken az isteni muzsikát. – HÜUUU, JUUUUUU, HJUUUU, HJUUUU,

HJUUUU – szűkül fel és egyesül orkánná a rajongó ujjongás. Török Ádám, a *Mini* énekes és fuvolása áll szemben ezzel a feltámasztott tengerrel, fölcsap hozzá a szeretet és a mámor szökőárja. Nemrég töltötte be huszonötödik évét, kerekedik, kopaszodik, s míg kijárta két év megalázó kilincselgetéseivel a *Vissza a városba* című nagylemezét, nagyon elfáradt. De ahogy most egy hirtelen megrázkódás után kezébe kapja a mikrofonállványt – talpa a közönség felé lendül – és ráfeszül-tapad alulról a magasba tartott fémcsőre, miközben a másik kezében a fuvolával zenekarát és a tömeget vezényli; megint az a büszke, délceg, elpusztíthatatlanul mohón ifjú indián főnök, aki vad méltóságot, kielégíthetetlenül szabad, színes életre törő igényt tudott szívünkbe égetni a beat vándorünnep korszakában. Fürgén ugrik a mikrofonnak, kitáguló szembogara lázadó tüzekkel lobog, orrcimpái harcosan megfeszülnek, s a ritkásra hullott-kopott szürkés haj – Ó IGEN – úgy úszik, repked, csapkod, mint álmainkban a végtelen, mélyzöld rétekek rohanó, betöretlen kiscsikó sörénye. Szép. Széles mellkasa mágnesként gyűjti össze a megváltásért sóvárgó fiatalok elemi erővel feltörő vágját. Hangja olyan, mint egy törzsi sámáné – Ó, EMBER, Ó, EMBER, MEDDIG, MEDDIG ÉRSZ? – az érzékiségében megragadhatatlan, oda-vissza is szálló hang tovább és tovább fokozó megváltás.

* * *

Megérintik a vállam. Alacsony termetű, ballonkabátos, középkorú férfi perdül elém.
– Megkérem, jöjjön ki velem egy percre.
– Miért?
– Mindjárt megtudja. Akkor erre...
A színpad háta mögé kerülünk.
– Játsszunk nyílt kártyákkal – szólít fel energikusan. – RENDŐRSÉG – nyújtja felém igazolványát.
Megmutatom az engedélyem.
– A többit is.
Papírjaim – főképp, amelynek tetején a Rádió cégjelzése hirdeti magát – ásznak bizonyulnak ebben a játszmában.
– Köszönöm – kapom vissza őket. – De megkérném, hogy a színpad előterét és a színpadot fotózza. Akkor nem lesz baj. Ez a dolga, az engedély is erre szól. Jó munkát, a viszontlátásra.

* * *

Az Illésékre már nem lehet sokat várni, ezt érezzük sok ezren. Szíven üt a kiszüléssel fenyegető izgalom engem is, aki papírjaim védelmében szabadon járhatok-kelhetek a frontvonalak között.

Vastaps. „Illés, Illés” kiáltások. Egy alkalmi kórus elkezd: ÚJRA ITT VAN, A NAGY CSAPAT... És összecsapják mancsaikat.

És elkezdik. Villogni kezdenek a lámpák. VAÚÚÚÚ – hasít élesen Levente hangja a mikrofonba és vele sikít mindenki. *Little Richard* énekel... illetve Szörényi Le-

vente. A színpadon térdel, úgy improvizál vagy tíz percet, szakad róla a víz. Szabolcs sem bírja sokáig, tvisztel egy keveset, aztán át a zongora tetejére, olykor lábait az égneke emeli, úgy fogja a C-dúr skálát, az F-et pontosan, hiba nélkül.

A *Kéglidal, Eltávozott nap, Keresem a szót, Március 1848...* Vibrál a levegő. *Miért hagytuk, hogy így legyen?* Levente hangja szárnyal. Tisztán, magával ragadóan... Lajos virtuózan bánik a billentyűkkel, mindig mértéktartó Tinit is feldobja a forró hangulat. „Nem tudom mit mondjak. Sírok, nevetek, meg vagyok hatódva. Legyetek jók, gyerekek!” – mondja az egyik szám végén. Létszik rajta, nem pózol: így is gondolja! És ezt is érzi mindenki, aki itt van a ezen a napon Diósgyőrben.

Már a ráadás percei peregnek. Senki nem mozdul a közönség soraiból. Vastaps... „Gyertek ki, gyertek ki!” És kijönnek. Boldogok, mosolyognak, összeölelkeznek. Végül egy lírai dal a búcsú: *Emlék M-nek...* Zúg a tömeg: „Szép volt fiúk, szép volt fiúk!” Nemhiába, hiszen foci-stadionban vagyunk. Bródynak még van ereje szellemesnek lenni: „És mennyi a gólarányunk?” „Nagyon jó! A legjobb!” Aztán megköszönte, hogy a rendőrök „egy éjszakára szállást adtak” a Miskolcra érkezett fiataloknak.

Ájult csend fogadja a koncert végét. Aztán lassan szedelőzködő, ernyedte ocsúdás. A nézők megadással fogadják, hogy el kell menniük ünnepük színteréről. Beletörődve a folytathatatlanságba, a kijáratok felé fordulunk.

Az első sor helyén, a zörgő papírok, üszkös szemetek és vastag porréteg közt mindenhol valami acélszínűen csillog. Közlebről mind olcsó fémkarika, fémgyűrű, fél fülbevaló, vaskereszt, vékony szemű lánc, de legtöbbjük biztosítótű. Az egyik ifjúgárdista gyűjtögetni kezdte őket.

– Tudod, nagyon szeretem az ilyen dolgokat, nagyon baró... Kérsz? – nyújtja felém teli, zörgő markát.

Kiveszek egy biztosítótűt.

– Állj ide ezekkel a vacakokkal. Ide a lámpa közelébe, itt több a fény. Lefényképezlek, ezzel a rohadtul üres háttérrel. Kösz. Így jó. Várj.

Bródy kijelentését a hivatalos szervek a hatalom elleni izgatásnak minősítették. A magyar pop történetbe is bevonult mondatot bírósági tárgyalás követte, melyen a miskolci ügyész több éves börtönbüntetés kiszabását kérte. Tini végül ötezer forintos pénzbüntetéssel megúszta, de mivel azon a nyáron budapesti lakhelyelhagyási tila-

lommal is sújtották, ez a KITT Egylet (Koncz, Illés, Tolcsvay Trió) felbomlásához vezetett. Minderről csak szájhagyomány útján terjedő hírekből lehetett értesülni, az újságok egy szót sem írtak a történekről.

★ ★ ★

Valamivel kevesebb, mint 500 ezer Ft jött össze a jegybevételekből, és 50 ezer Ft jutott a parknak, miután a költségeket levonták és kifizették. A fellépők csak útiköltségtérítést kaptak. Több zenekar jött egy autóval... Így spóroltak. Rendezőket kellett fizetni, jegyet, plakátot nyomtatni, az áramszolgáltatás sem volt ingyen. De szépen jutott a parknak! Közgazdász kéne, hogy megmondja, arányaiban manapság mennyi lehet. Több milliós nagyságrend mindenképpen... Nagy lökés lehetett a parkhoz! Viszonyításképpen talán annyit, hogy egy Bergendy-koncert ötezer forintba került akkoriban. Lehet, hogy sikeresebb lett volna a rendezvény, ha a pályára is fölmeht a közönség, de a bajnoki meccsek miatt megtiltották. A DVTK vezetősége féltette a gyepet, csak a tribünön és a színpad előtt lehetett tartózkodni. (Egy év múlva nyitott a Gárdonyi Géza Ifjúsági Park).

Húszezer eladott jegy volt a hivatalos szám, de legalább 26-28 ezren voltunk. A DVTK jegyszedő-rendfenntartó emberei korrekten, nyugodtan végezték munkájukat. Ugyanazok, akik a meccseken is dolgoztak. Később azonban kiderült, hogy saját zsebre is jócskán beengedtek nézőket.

Nem volt balhé. A rendőrök folyamatosan vittek be fiatalokat, mert ittasak voltak, vagy nem volt náluk személyi. De sokáig senkit sem tartottak bent.

Rendben lezajlott az esemény. A koncertek délelőtt tízkor kezdődtek és este nyolcig tartottak. A rendőrök morogtak, ha egy-egy rövidebb eső miatt csúszás történt. Általában ½ 10-re kiterelték a népet a stadionból. A legenda szerint a MSZMP Központi Bizottságában elhangzott ez a mondat: *Több ilyen azért nem kell nekünk!*

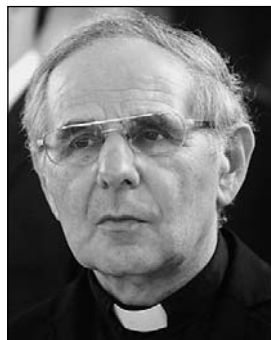
Egyetlen áldozat Bródy János volt.

DOLHAI LAJOS

A felekezetek helyzete regionális és transzregionális szinten

Dr. Ternyák Csaba érsek úr nevében is tisztelettel köszöntöm a konferencia szervezőit, előadóit és résztvevőit: mindazokat, akiket érdekel az kérdés, hogy Észak-Magyarországon hogyan alakult és alakul napjainkban az egyházak és különböző vallási felekezetek helyzete. A vallási megosztottsággal hazánkban, régióinkban, városunkban, illetve községünkben, sőt még saját családjunkban is találkozhatunk. *Egy olyan kérdéskörrel van tehát szó, amely valamilyen formában mindnyájunkat érint.* Minden ember életében fontos a régióhoz és a religióhoz való kötődés. Mindnyájan valahol, egy faluban vagy egy városban, illetve egy konkrét régióban születtünk, és ahhoz sok szállal kötődünk.

Dolhai Lajos

Nemcsak a régió, hanem a religio is egy fontos kötődés az ember életében. A vallást jelentő szó legtöbb európai nyelvben a latin „*religio*” szóból származik. A szónak többféle jelentése is van. *Lactantius* (kb. 250-325) a *religare* «köntödni, kapcsolódni» szóból eredezteti a kifejezést. Az etimológia arra emlékeztet bennünket, hogy az ember Istenhez és az Egyházhoz kapcsolódik a vallásban. Szent XXIII. János pápa is erre figyelmeztet bennünket: „Az emberek jogaihoz hozzátartozik az is, hogy lelkiismeretük helyes normája szerint tisztelhessék Istent, és a vallást egyénileg és nyilvánosan megvallhassák. Mert Amint *Lactantius* igen érthetően tanítja, „olyan körülmények között születünk, hogy a minket teremtő Istennek a jogos és köteles tiszteletet megadjuk, egyedül őt ismerjük el, őt kövessük. A megvallásnak ezzel a kötelékével vagyunk Istenhez kötve, ahonnan maga a vallás is a nevet kapta” (DH 3961).

Az 1000 éves Egri Főegyházmegye levéltára, történészei sokat tudnak a múltról. A Szent István által alapított Egri Egyházmegye története nélkülözhetetlen kiindulópont a téma tárgyalásánál. Nyilvánvaló, hogy a magyarországi reformáció, illetve a Tiszán-menti és Tiszántúli Egyházkerület története is megkerülhetetlen, amikor a múltat és a jelent elemezzük. Ebben a régióban, főként Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a miskolci görög-katolikus egyházmegye megismerése is szükséges ahhoz, hogy vallási térképünk pontos legyen. Az Észak-Magyarország régióban nem feledkezhetünk meg az Északi Evangélikus Egyházkerülethez tartozó Borsod-Hevesi Egyházmegye 9 egyházközségéről és a Nógrádi egyházmegyéhez tartozó 18 egyházközségről sem.

A konferencia interdiszciplináris jellege miatt ez a tanácskozás számunkra egyházi vezetők számára is figyelemre méltó. Nyilvánvaló, többféle szempontból is lehet tárgyalni a régió vallási helyzetét és felekezeti megosztottságát. A legegyszerűbbnek tűnik a statisztikai adatokra épülő szociológiai elemzés. A társadalomtudományok számára sem közömbös a vallásosság kérdése. A választási eredmények alapján még a politikusok is fedezhetnek fel összefüggéseket a régió és a religio összefüggéséről. A néprajzosok is egyértelműen tanúsítják, hogy a meglévő hagyományok és szokások másképpen alakultak a katolikus vidékeken, mint a református jellegű falvakban. Templombúcsút csak katolikus jellegű településeken tartanak, útszéli keresztekkel csak katolikus vidékeken találkozunk. A jó szeműek még azt is felfedezik, hogy a görög katolikus jellegű falvakban másként néznek ki az útszéli keresztek. Szociológusok már azt is kimutatták, hogy a vallásosabb településeken kevesebb az öngyilkosság és a szülők több gyermeket vállalnak. Nyilvánvaló, hogy az egyik vagy másik nézőpont nem elégséges egy-egy régió vallási helyzetének tökéletes feltérképezésére.

Természetes, hogy a kiindulópont *a statisztika, a szociológiai elemzés*. Nemcsak napjainkban látjuk ezt, hanem így volt ez a múltban is. Talán nem mindenki tudja, hogy az Egri Főegyházmegeye schematizmusai (cím és névtárai) az elmúlt évszázadokban minden egyházközségre vonatkozóan tartalmazták a községben vagy városban lakó felekezeti, statisztikai adatokat, a korabeli népszámlálási adatok alapján. Úgy gondolom, hogy idevonatkozóan az utolsó teljesen megbízható és mérvadó adatsor az, amit a *1949-es népszámlálás alapján ismerünk*. Akkor még mindenki köteles volt nyilatkozni arról, hogy milyen vallású. Az Egyház és vallásellenes szocialista rendszer előtt Magyarországon:

katolikus	70,5%
református	21,9%
evangélikus	6,1%
izraelita	5,1%
egyéb	0,7%

A rendszerváltás után csak a *2001-es és 2011-es népszámláláskor* kérdezték meg az embereket a vallási hovatartozásukkal kapcsolatban. Mindnyájan tudjuk, hogy a 2001-es népszámlálási törvénynél az akkori ellenzéki pártok hevesen ellenezték a válaszadás kötelező jellegét. Ennek eredménye az lett, hogy az emberek saját maguk döntenek el, hogy válaszolnak-e erre az ún. „érzékeny”, magánügynek tekintett kérdésre. Ennek az eredménye az lett, hogy 2001-ben az emberek 10 százaléka nem válaszolt, és 14,5 százalék pedig felekezeten kívülinek vallotta magát. Érdekes módon az ateisták száma egészen elenyésző volt. A 2011-es népszámláláskor még többen nem válaszoltak (27,2%). Nyilvánvaló, hogy ez az adat nemcsak a szekularizáció folyamatára utal, hanem arra is, hogy ennél kérdezési módszernél az eredmény nagymértékben függ a népszámlálási kérdező biztosoktól.

Mindkét népszámlálás vallási megosztottságra vonatkozó adatait minden falura, városra és régióra vonatkozóan is megismerhetjük (Vö. <http://www.ksh.hu/nepszamlalas/vallas>). A Kárpát-medence régiói könyvsorozat 15. kötete külön fejezetben tárgyalja

régióink vallási helyzetét, múltját és jelenét. Egyértelmű, hogy a vallásos emberek közül legtöbben katolikusok, a második helyen vannak a reformátusok, és őket követik az evangélikusok. Az is nyilvánvaló, hogy a régiók felekezeti megosztottságának történelmi gyökerei is vannak. A múlt meghatározza és érthetővé teszi a jelent. Nógrád megye, a palócföld jellegzetesen katolikus vidék, Heves megyei települése is szinte csak római katolikus templomokkal találkozunk. Borsod megyében pedig városainkban és falvainkban a római katolikus hívek együtt élnek a görög katolikusokkal, a reformátusokkal és az evangélikusokkal. A rendszerváltás után pedig megnövekedett a különböző szektákhoz, illetve szabadegyházakhoz (baptisták, adventisták, jehovisták, Hit gyülekezete, stb.) tartozó honfitársainknak a száma.

A „*cuius regio, eius religio*” alapelvet mindnyájan ismerjük. A 16-17. századi reformáció következménye, mely szerint a földbirtokosok követelték maguknak a jogot, hogy a területükön élők vallását meghatározzák. Az augsburgi birodalmi gyűlés (1555) jóváhagyta ezt a törvényt. Sajnálatos módon még a vesztfáliai béke (1648) is elismerte a földbirtok jogán történő reformáció meglévő gyakorlatát, de a teológusok és a jogászok többsége szerint ezt az alapelvet nem lehet igazolni a természetjoggal szemben. A lelkiismereti szabadság alapvető emberi jog, és a reformációt követő gyakorlatot nem lehet elfogadni. Abban az időben is sokat vitatkoztak erről a törvényszerűségről, de a kegyúri jog következtében elég sokáig a földesurak határozták meg a jobbágyok vallását.

Mindnyájan tudjuk, hogy a múlt és a jelen elválaszthatatlan egymástól. A jelenünket sok szempontból meghatározza a múlt. A múlttal kapcsolatban meg kell állapítanunk, – akár tetszik, akár nem –, hogy a reformációt követően hazánkban és régióinkban is kialakult a kereszténység kétféle formája, illetve stílusa: a katolikus kereszténység és a protestáns jellegű vallásosság. Ennek a történelmi hátterét mindnyájan ismerjük. A 16. században, a török hódoltság idején, az akkori zűrzavaros időkben még vallásilag is megosztottá vált az országunk, és Észak-Kelet-Magyarország is. A reformáció és a katolikus megújulás időszakát történezeink már teljesen feldolgozták. Egyértelműen állíthatjuk például, hogy a reformáció lutheri és kálvini formája kezdetben szinte elválaszthatatlan volt a magyar nép körében. Zsinatok és hitviták kora következett, melynek eredményeként, főként a dogmatikai kérdésekben mutatkozó ellentétek miatt, 1560 körül Északkelet-Magyarországon, és a Tiszántúlon teljesen elkülönült egymástól a két felekezet, és 1567-ben Debrecenben létrejött a magyar református egyház, amely a Heildelbergi Kátét és a II. Helvét hitvallást tette magáévá.

Az is történelmi tény, hogy a katolikus egyház megerősödését és a katolikus megújulást ebben a régióban is a történelmi körülmények segítették. Egészen konkrétan a Habsburg uralkodók, és az a tény, hogy a török kiűzése (1687) után az egri püspökök visszatértek Egerbe, és megkezdték az egyházmegye újjászervezését.

Itt feltétlenül meg kell említenem *Telekesy István* püspököt, aki 1699-ben elsőként tért vissza Kassáról székvárosába. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy ő volt Eger városának és az egyházmegyének második megalapítója. A török kiűzése után érkezett Egerbe, és ha jellemezni szeretnénk az akkori állapotokat, elég lenne csupán annyit mondani, hogy lesújtóak voltak. A törökök teljesen kifosztották a várost, az egész környék

elnéptelenedett, az egész egyházmegyében csak 30-40 működő pap maradt, a hitélet szinte egyenlő volt a nullával. A súlyos paphiány miatt, visszatérése után 1704-ben rögtön megalapította a Papnevelő intézetet, és 16 éves működése alatt megerősítette a katolikus hitet annak az egyházmegyének a területén, amelyet Szent István királyunk alapított. A 18. századi nagy püspököknek (*Erdődy Gábor, Barkócz Ferenc, Eszterházy Károly*) is köszönhető, hogy ebben a régióban napjainkban is a katolikus vallás hívei vannak többségben.

Istennek legyen hála, a reformáció és ellenreformáció időszakában nem volt ebben a régióban olyan vallásháború, mint Németországban, és a kassai vértanúk (1619. szept. 7.) esetét leszámítva nem történtek olyan atrocitások, amelyek miatt napjainkban bűnbánatot kellene tartanunk. A 20. században, régióinkban is *megváltozott a keresztény felekezetek viszonya, az ökumenikus mozgalomnak köszönhetően.*

Az ökumenizmus a 20. század legjelentősebb egyházi mozgalma. Célja a keresztények egyetemes egységének helyreállítása. A Szentlélek ihletésére az elmúlt század első évtizedeiben, a protestáns egyházakban indult el történelmi útján ez a mozgalom. Egyházunk – az idők jeleire figyelve – a II. Vatikáni Zsinaton kapcsolódott be hivatalosan az ökumenikus mozgalomba. Elkötelezte magát az ökumené ügye mellett, mert Krisztus Urunk övéinek egységét akarta, és követőinek mai megosztottsága „botrány” a világ előtt (UR 1).

A Biblia alapján nyilvánvaló, hogy Jézus Krisztus övéinek egységét akarta, és követőinek mai megosztottsága szinte „botrány” a világ előtt. Az utolsó vacsorán, *János evangéliuma* szerint, Jézus így imádkozott: „Legyenek mindnyájan egy! Amint te, Atyám, bennem vagy, és én tebenned, úgy legyenek egy ők is mibennünk, és így elhiggye a világ, hogy te küldtél engem.” (Jn 17,21). *Pál apostol* is, gyakran figyelmezteti az első keresztényeket a hitből fakadó egység fontosságára (Ef 4,3-5; 1Kor 1,10-13).

A II. Vatikáni Zsinat szerint a keresztények megosztottsága „ellene mond Krisztus akarátának, botránkoztatja a világot és károsítja a legszentebb ügyet, az evangélium hirdetését” (UR 1). A zsinat előtt is törekedett az Egyház az egység helyreállítására, de másféle módon. Gondoljunk csak az ortodoxokkal kapcsolatban a két uniós zsinatra (1274 Lyon; 1439 Firenze), amely még nem hozott eredményt. A 16-17. században három olyan unió jött létre, amelynek eredményével Közép-Kelet Európában napjainkban is találkozhatunk: az ukrán, a magyar és a román görögkatolikus egyház.

Nyilvánvaló, hogy az ökumenizmus nem rekatolizáció! A német teológusok megfogalmazása szerint nem visszatérés (*Rückkehr*) az Egyházba, hanem megértés (*Umkehr*) az Egyház egyetlen Urához, Jézus Krisztushoz. Az ökumené a másiknak a felfedezését jelenti, a másik kölcsönös elfogadását a maga másságában. A jól értelmezett ökumenizmus nem jelent hűtlenséget saját vallási hagyományainkhoz, hanem saját identitásunk, hagyományaink jobb megértéséhez és megbecsüléséhez is elvezethet bennünket. Az ökumenikus mozgalom által óhajtott egység, „egység a megbékélt különbözőségben” (*Einheit in versöhnter Verschiedenheit*). Ez azt jelenti, hogy a különböző felekezetek megőrzik történelmileg kialakult megkülönböztető jellegű vonásaikat, de a különbözőség ellenére a keresztény hit legfontosabb igazágaiban egységre lép-

nek: a különbözőségek kiengesztelődnek (vö. Dolhai, L., *Bevezetés az ökumenizmusba, 161-170*). A katolikus tanítás szerint az Egyház lényegi egységének három feltétele van: a hitben való egység (*communio fidei*), a szentségekben való egység (*communio sacramenti*) és fontos a szervezeti egység is (*communio disciplinae*). Szent Ágoston megfogalmazása szerint: *vinculum symbolicum, vinculum liturgicum és a vinculum hierarchicum*.

A II. Vatikáni zsinatnak köszönhetően tehát megváltozott a katolikusok és a protestáns egyházak viszonya. Ez az egyetemes zsinat *elismeri a keresztény értékeket a római katolikus egyházon kívül is* (UR 2). A zsinat megfogalmazása szerint „a megszentelődés és igazság sok eleme” a katolikus egyházon kívüli egyéb keresztény közösségekben is megtalálható (UR 3).

A régebbi katolikus teológia a katolikus, de nem keresztény testvérekkel kapcsolatban mindig csak az eltéréseket és a hiányosságokat hangsúlyozta, a zsinat két dokumentuma (*Lumen Gentium, Unitatis Redintegratio*) felismerteti, hogy minden különbözőségein túl számos közös értékkel rendelkezünk. A zsinat azt mondja: „... a katolikusok szíves örömet ismerjék el és értékeljék mindazokat az igazán keresztény javakat, amelyek a közös örökségből erednek s különvált testvéreinknél megtalálhatók (...), sőt azt sem szabad szem elől tévesztetni, hogy a mi épülésünkre is szolgálhat mindaz, amit a Szentlélek kegyelme különvált testvéreinkben megvalósít” (UR 4).

Az ökumenikus szellem sokféle módon megvalósul egyházaink életében. Egyre többen vannak olyanok, akik megértik és elfogadják az ökumenizmus legfontosabb alapelvét: „*Nem azt keressük, ami elválaszt, hanem, amit összeköt bennünket.*”

Rövidítések:

DH = in H. Denzinger – P. Hünermann, *Hitvallások és az Egyház tanítóhivatalának megnyilatkozásai*, Szent István Társulat, Budapest 2004, 792.

UR = *Unitatis Redintegratio*: A II. Vatikáni Zsinat határozata az ökumenizmusról

Ajánlott irodalom:

KOCZISZKY, György (szerk.), *Észak-Magyarország, A Kárpát-medence régiói*, 15.k., HVH-ORAC, Budapest 2021, 202-233.

LÖFFLER Erzsébet, *Az Egri Főegyházmegye rövid története*, in *Az Egri Főegyházmegye ünnepi sematizmusa 2004*, Eger 2004;

KOVÁCS Béla, *Az Egri Egyházmegye története 1596-ig* (Az Egri Főegyházmegye sematizmusai III), Eger 1987.

SUGÁR István, *Az egri püspökök története*, (Az Egri Főegyházmegye sematizmusai I.), Budapest 1984

DOLHAI Lajos, *Bevezetés az ökumenizmusba*, JEL Kiadó, Budapest 2012.

(Az előadás a Regio et religio – Hívek és felekezetek Észak-Magyarországon (múlt és jelen) nemzetközi tudományos konferencián hangzott el)

HAJNAL GÉZA

Emlékezet, kultusz és kánon

FELJUTHAT-E GÉRE CZ ATTILA A PARNASSZUSRA?

1989-ig a magyarországi nyilvánosságban Gérecz Attila neve sem jelenhetett meg. Verseinek rejtegetett példányait senki nem mutatta meg másnak, és még a legközelebbi hozzátartozók sem voltak tisztában azzal, hogy Gérecz Attila költő volt. Zrínyi közel száz évet „pihent”, mire az utókor ráismert benne a költőjére. Gérecznél ez talán rövidebb idő lesz, és ha megvalósul, azt elsősorban életben maradt költőtársainak (füveskertiek), másodsorban a Nyugaton élő magyaroknak köszönhetjük. Gérecz formálódó kultusza leginkább kimagasló tettei köré épül. Az egyik a szökése, mely egyedülálló volt az ötvenes években, a másik hősi halála. Ezek tartoznának inkább a történelmi kánonra. A harmadik kultuszteremtő elem költői mivolta és életműve lehetne. Versei kizárólag börtönben, mindössze két év alatt születtek. 1956-os szabadulása után hat nappal lelőtték egy szovjet tankból. Harmincnyégy évnyi kényszerű hallgatás után, lassan majd ugyanennyi év telt el, mely felszínre hozta az emlékezetváltoztatokat¹ és elindulhatott egyfajta kultuszteremtési folyamat is.

Hajnal Géza

Az emlékezetváltozatoknak akár a költő életrajzát, akár műveit illetően több oka is lehet. Az évtizedekig tartó hazai hallgatás értelemszerűen magával hozta a felejtést. Demokratikus társadalmakban is titkosítást élveznek a büntetésvégrehajtással kapcsolatos információk. Ráadásul a hivatalos dokumentumokon szereplő adatok sokszor ellentmondanak egymásnak. A múlt megismerésének tehát két nagy akadálya: az adathiány és az adat bizonytalan volta. Nem tudjuk pontosan mikor költözött a Gérecz család Dunakeszről Budapestre, kevés az ismeretünk Farkas Margitról, első felnőttkori szerelméről, kit leghosszabb versében is megénekelt, s aki Gérecz letartóztatása előtt gyermeket várt udvarlójától. Alig-alig akad információ Gérecz Attila börtönbéli létezéséről, betegségeiről, átszállításainak okairól és időpontjairól, vagy éppen a forradalmi napok eseményeiről. Pedig mindezek történelmi léptékben mérve a közelmúltban történtek.

¹ *Emlékezetváltozatok Gérecz Attiláról és életművéről* címen tartottam előadást 2016-ban (Doktorandusz Konferencia, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2016. február 5.).

Időpontváltozatok keletkeztek a hadifogságból való hazatérésről,² letartóztatásának napjáról, elítélésének időtartamáról és szabadulásának napjáról is. Hogy az a változat terjedt el ítéletéről, mely szerint tizenöt évet kapott, egyszerű tévedések sorozta, az első róla szóló nyilvános interjúban elhangzott, és ezt kritika nélkül mindenki átvette. A tizenöt év pedig úgy képződött, hogy a valós tizenkettőhöz hozzáadták a szökésért tévesen vélelmezett három évet. A szabadulás dátuma ehhez képest még bonyolultabb, mert nem csak a hozzátartozók emlékezetében voltak eltérések, hanem a hivatalos nyilvántartásokban is a bonyolult történelmi helyzet okán.

Az időpontokon kívül a helyszínek is keverhetők, így történt ez Gérecz Attila munkahelyeivel és börtöneivel is. Egyszerű tévedés volt szintén, hogy a kőszegi alreál iskola tanulójának tüntették fel. Kicsit bonyolultabb asszociációs láncolat eredménye, hogy sokszor a jeges Duna átúszását emlegetik Gérecz szökésekor, ami mellé illesztve az esemény nyári időpontját, azonnal kiderül a tévedés. De itt már egyértelműen érezhető, hogy a kultuszteremtés része ennek ismételtetése, ahogyan az „árulás” folytán történt elfogatása, vagy a forradalomban kilőtt tankok emlegetése is. A november 7-i Klauzál-téri megemlékezéseken ezek mindig elhangzanak, s látható a szónokok jóindulata, hogy az itt-ott fellelhető adatok közül a „legütösebbeket” mindenképpen el akarják mondani.³ A terjedő tévhitnek mögött egyes esetekben viszont egyértelműen tudatos fordítások állnak. Ide sorolható a forradalmi napok eseményeiből Gérecz Attilának Tamási Áronnal való találkozása és a közös nyilatkozat megfogalmazása. Ezt leginkább Kárpáti Kamil kultuszteremtési kísérlete táplálja, ami nem önmagában Gérecz Attila, hanem a füveskertiek, s nem mellesleg a saját szerepének felértékelését célozza. Kárpáti ténykedése főképpen nem is Gérecz életrajzára, hanem költészetére fókuszál, s neki „köszönhető”, hogy a *kockás füzet* hitvita tárgya lett.⁴ Ez egyáltalán nem csoda a szerkesztésében megjelent első magyarországi Gérecz-kötet jegyzetében írott mondata fényében: „A szerkesztő él az első kötetnek kijáró édes szabadsággal, és eszében sincs, hogy számok kis mákszem fejével hintse tele a versszakokat, a jegyzetböngészés kényszerével riogtatva az olvasót.”⁵

Az emlékezetváltozatok részeként kezelendő szövegváltozatokról részletesen írtam a kritikai kiadásban,⁶ az emlékezetpolitika tárgyiasult formáival és a Gérecz nevéhez köthető díjakkal pedig doktori disszertációmban.⁷ A kultusz kialakulásához a különféle emlékezetformák vezetnek, melyekkel Assmann foglalkozott részletesen.⁸ Megkülönbözteti a kommunikatív emlékezetet, mely a közelmúltra vonatkozik. Ennek egyik válfaja a nemzedéki emlékezet, mely körülbelül nyolcvan évet, három-négy

2 Kárpáti Kamil szerint kultuszteremtési kísérletből jelenet meg az 1946. október 23-i dátum.

3 Ez alól egyedül a 2019-es koszorúzás jelentett üdítő kivételt, mivel Lezsák Sándor sok évtizedes tudással bír a füveskertiekről és Gérecz Attiláról.

4 Erről lásd bővebben: HAJNAL Géza, *Gérecz Attila füzete*, Tiszatáj, 2019. február, 49-57.

5 *Gérecz Attila, a költő - 1956 mártírja*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 1991. 121.

6 *Gérecz Attila összes művei*, szerk. HAJNAL Géza, Budapest, Kortárs Kiadó, 2017.

7 HAJNAL Géza, *Gérecz Attila élete, költészete és kultusza*, doktori disszertáció, Kézirat, 2020.

8 ASSMANN, Jan, *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. ford. HIDAS ZOLTÁN, Budapest, 1999. 11-158.

generációt képes átfogni. Itt újabb tagolásra ad lehetőséget az eseményeket felnőttfejlésű átlók korosztálya, ezt követően már csak a következő nemzedék, fiaik és lányaik tudják továbbadni a szüleik történeteit. Az oral history alkalmazása ezért is kiemelkedően fontos, ahogy az 1956-os forradalom kutatási bázisát is az ilyen anyagok képezték. A nemzedéki emlékezet elmúlása után már csak tan- és szakkönyvek őrzik az események emlékét. Innentől válik a kulturális, intézményesített emlékezet történelemmé. Ricoeur is hasonlóan gondolkodva erről: „*élesen különválasztja a történezt »történetcsináló« és »történelemcsináló« feladatát. Míg az előbbi a cselekményesítési módokat, az utóbbi a „társadalmi meghatározottságot, a jövő felé orientált etikai dimenziót foglalja magában.*”⁹

Assmann szerint a kulturális emlékezetben a múlt szimbolikus alakzatokká formálódik át. Csak a jelenben fontos dolgok öröklődnek tovább, mitológiát fonva a múlt köré. Ezt szolgálják az ünnepek, melyek, ha állami szinten szerveződnek, akkor gondos irányítás alá esnek, ehhez pedig emlékezetformálókra van szükség. Assmann három feltételt tart szükségesnek ahhoz, hogy a kulturális emlékezet működhessen: tárolhatóság (költői megformáltság), előhívhatóság (rituálék), közölhetőség (kollektív részvétel). Gérecz Attila esetében Magyarországon már az első sem volt meg, hiszen versei csak szájhagyomány útján terjedtek egy szűk szubkultúrán belül, a négy példányban legépelte versei és rejtegetett füzetek nem szolgálhattak a kulturális emlékezet alapjául. Assmann külön foglalkozik az *Uralom és emlékezet* viszonyával, s megemlíti a Gérecz esetében is bekövetkezett módszert a hatalom részéről: a felejtés kikényszerítését. Magyarán az előhívhatóság és a közölhetőség feltételeit maga az állam akadályozta meg minden eszközzel a rendszerváltásig. S így eljutottunk oda, hogy miért is nem szerepel Gérecz Attila sem az irodalmi-, sem a történelmi kánonban, mivel a kánon a társadalom „akaratlagos emlékezése”.

A jelenlegi emlékezetpolitika azonban be kívánja emelni Gérecz Attilát a köztudatba, ám megítélésem szerint sokszor ügyetlenül. 2017-ben történt először, hogy az 1956-os forradalom állami ünnepségein Gérecz-költeményeket szavaltak vagy énekeltek, s a szervezők a már szerzőik által is túlhaladott, elavult anyagokat használták forrásul (láthattuk például a Magyar Írószövetség kerítésére kihelyezett plakátot, vagy hallhattuk a Műegyetemen felolvasott Gérecz-életrajzot, melyek hemzsegtek a hibáktól. Ám az állami ünnepeket úgy mond „felülről” szervezik, így nem volt mód a hibák javítására.). Az idősebb korosztály képviselői és az „ötvenhatosok” megbotránkozhatnak Ferenci Györgyék „ordibálásán”, míg a tizen- és huszoneveseknek kiváló kiindulás lehetne a virtuóz zenekar anyaga Gérecz megismertetéséhez. Vagy éppen a megkérdőjelezhetetlenül jó célokat szolgáló tanuszoda program Dunakeszin épített medencéjének Géreczről való elnevezését szintén jó szándék vezérelte, ám a sok vitát kiváltó pénzügyi, műszaki megoldások, időbeli csúszások napi politikai pártcsatározásokba vitte bele hősünk nevét.

Maga az életmű egyelőre kisebb mértékben játszik szerepet a kultusz megteremtésé-

⁹ RICOEUR, Paul, *Emlékezet - felejtés - történelem. = Narratívák 3. A kultúra narratívái.* szerk. THOMKA Beáta, Budapest, 1999. 53.

ben. Azon kevesek, akik publikációkban foglalkoztak Gérecz Attilával, szinte kivétel nélkül igyekeztek őt elhelyezni a magyar irodalomtörténetben, hasonlítva őt elsősorban sorsában (életében és halálában), kisebb mértékben költészetében a nagy elődök-höz: Zrínyihez, Balassihoz, Petőfihhez, Kosztolányihoz, József Attilához, Radnótihoz.

Ha megvizsgáljuk a magyar kultusz kutatás elmúlt két évtizednyi irodalmának legjavát, szembeszökő, mennyire beleillik Gérecz Attila élete és művészete a nagy elődök hagyományába.

Margócsy István tanulmánykötetét¹⁰ olvasva láthatjuk a nyilvánvaló párhuzamokat. A szerző leírja, hogy a költészetnek és a művészetnek a 18-19. században alakult ki az a kultusza, mely szerint a költők nem evilági emberek, hanem valami magasabb rendű lények. A romantika átesztétizálta a vallást, majd a művészet került a vallás helyébe. Magyarországon a művészet és vallás keveredése még egy nagyon fontos dologgal párosul, a nemzetnek a vallással való megfeleltetésével, melynek jelmondata: „*A haza minden előtt!*” A *Himnuszban* még a keresztény Istenhez fohászkodunk, a *Nemzeti dalban* már a magyarok istenéhez. A nemzet mindenen felettsége egyesíti a költőket, mindegy például, hogy katolikusnak vagy protestánsnak keresztelték őket. Erre látjuk példaként a *Boldog Özséb himnuszt* Gérecztől, ami ima a magyarságért, s a börtönben sínylődő pálos szerzetesek református rabtársukat kéri fel megírására. Később a kultusz és az irodalomtörténet kontúrjai is összemosódtak. Már életében hatalmas tisztelet övezte Jókait, Mikszáthot, nem sokkal halála után Petőfit és Adyt. Margócsy a költészet ünnepi jellegét is megemlíti: a nép nagy nemzeti ünnepein találkozik versekkel, amelyek szinte pótolják a szent szövegeket. A szerző jelentős példátartat állít össze azokból az idézetekből, amit kortárs irodalomtörténészek, kritikusok írtak költőkről és írókról. Mivel az író mivolta szakrális jellegű, így a róla szóló diskurzus is szükségszerűen azzá válik. Ebből következhet az isteni-, vagy megváltói tulajdonságokkal való felruházás (legtöbbször ez Petőfire vonatkozik, de szép számmal szerepel Ady, Arany, József Attila, Illyés).

A fentiekén túl ezeknél egyszerűbb kívánalmak is alkalmassá tehetnek valakit a költői szerepre, mint például az *igazság, magyarság*, de legalább valamiben a *legnagyobb*, vagy éppen az *első*, aki költővé nemesül. Emellett *tanító*, vagy a *Törvény letéteményese*, esetleg *király*. A magyarság védője, megtestesítője, akkor lehet valaki, ha ő beszél legjobban a nyelvet, ő a *nyelv őre*. A felvázolt kategóriákat tekintve Gérecz Attila *nagyon magyar*: az emigráció köreiben sokkal nagyobb az ismertsége a mai napig, mint idehaza, Amerikában cserkészcsapatot neveztek el róla, versei a *Nemzetőrben* jelentek meg, *hős*: például a szökésekor és a harcokban, az egyetlen költő, aki elesett a szabadságharcban, *valódi*: énköltészet, amit megénekel, az megtörtént, *Törvény tudója*: erre példa *Sorsod művészete* című verse.

Gérecz börtönből kicsempészett 1955-ös leveléből egyértelműen kitűnik, hogy önmagát a füveskertiekkel együtt a hagyományos költői szerep folytatójaként látja. Kárpáti Kamil is ezt ismétli írásaiban, hogy ők voltak az *igazi magyar* líra folytatói a váci

¹⁰ MARGÓCSY ISTVÁN, *Az égi és földi virágzás tükré. Tanulmányok a magyar irodalmi kultuszokról*, Budapest, Holnap Kiadó, 2007.

börtönben. A nagy tehetségek – Pilinszky, Weöres – hallgattak, vagy mint Csoóri csak természet-verseket publikáltak, ahogy Berda József is tökéletesen apolitikus verseket írt az ötvenes években. Sokan foglalkoztak már a behódoltakkal, akik Rákosit és Sztálint dicsőítő verseikkel lejáratták magukat. Hozzájuk képest valóban megállapíthatjuk a füveskertiek folytonosságát a háború előtti nemzedékkel, ugyanis bármily paradoxon, a börtönfalakon belül cenzúra és ideológiai öncenzúra nélkül írhattak a költők. Egyfelől már nem volt mitől tartaniuk, másfelől semmi esélyük sem volt a megjelenésre. A klasszikus vonalat a politikai hatalom tudatosan megtörte, illetve másik vágányra állította, például Petőfi és József Attila újbóli átértelmezésével. Gérecz nem csak a *Levél* című versében mutatott villanásai miatt helyezhető el a nagy klasszikusok örököséiként, hanem már első versénél, az *Így bocskorosán* megírásakor is. Az egész mű a felkenésről, a „babitsi áldás” utáni vágyról szól, hogy ő is a nagyok között lesz majd a Parnasszuson.¹¹ Csak a 20. század végén vált gyakorivá az a magatartás, mely szakítani próbál ezzel a hagyománnyal, kultuszellenessé váltak a szerzők és az egész nemzedék.

Margócsy *A Petőfi-kultusz határtalanságáról* című tanulmányában említi, hogy a költő kultusza abban a pillanatban kezdődött, amikor tudatosult eltűnése (ezzel párhuzamba állítható Gérecz Attila temetésének története, kit először ideiglenesen a Klauzál téren, majd 1957 februárjában több száz gyászoló részvételével a Kerepesi úti temetőben hantoltak el), később pedig összefoglalja Horváth János és Németh G. Béla elemzéseit, melyek elszakadva az irodalmi, esztétikai elemzéstől életrajzi-erkölcsi hódolatukat fejezik ki, „... a költő helyett az erkölcsi lény, a férfi fogja elnyerni a pálmát, a költészet helyett a hibátlan élet fogja a hódolatot kiváltani”.¹² Így volt ez Gérecz Attilával is. Azokból az interjúkból, melyek olyan személyekkel készültek, akik közvetlenül ismerhették Géreczet vagy rokonait, egyértelműen kiderült, hogy a családtagjai – az édesanyját kivéve – nem tartották őt költőnek. Többségében nem is tudtak róla, hogy verseket ír, vagy ha esetleg olvasták is egy-két művét, attól még nem vették komolyan azokat. A hősi halálát, azt igen! Arról a lakások mélyén szép csöndben megemlékeztek minden évben, később kijártak Klauzál téri első sírhelyéhez. Valószínűleg édesanyja és menyasszonya, H. Drechsel Mária családon belüli titka volt a költő Gérecz Attila léte, és jobbnak látták ezt nem nagydobra verni. A kéziratok utáni hajtóvadászat ismeretében, mely több ember bebörtönzéséig vezetett az ötvenes évek végén, ezt nagyon bölcsen tették.

Érdemes megemlíteni Margócsy „... *Ikerszülöttek, egymás kiegészítői...*” című tanulmányát is, mely Petőfi és Arany kettős kultuszáról és kanonizációjáról szól. Az irodalomkritikusok vagy együtt, vagy egymáshoz képest értékelik őket. Kárpáti Kamil esszéit és levelezését újra olvasva látható az a törekvése, hogy a füveskertiekről írjon Gérecz Attila kapcsán és viszont, együtt kívánja őket kanonizálni.

Milbacher Róbert tanulmánykötetének¹³ egyes fejezetei az előzőekhez hasonló kérdéseket feszegetnek. A különösen szellemes történettel induló (*Miért van a Költőnek*

¹¹ Ezzel a témakörrel foglalkozik az alábbi tanulmány: Dávidházi Péter: „*És ki adta néked ezt a hatalmat?*” = *Per passivam resistantiam*. Budapest, Argumentum Kiadó, 1998. Dávidházi leírja hogyan alakult át a felhatalmazás vallási ősmintája a művészek (írók és költők) felkenéséig.

¹² MARGÓCSY 2007. 108.

¹³ MILBACHER Róbert. *Bábel agortáján*. Pécs, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, 2015. 169-175.

két neve?) című rövid esszéjében Petőfinék és József Attilának a magyarok lelkében való „halhatatlanságáról” értekezik. Petőfi Sándor életének minden részlete dokumentált (hat nap hiányzik csupán...), míg József Attila lelkiéletének alakulását követheti nyomon az utókor szinte óráról órára. Előbbi lényeg egybeforrt a *haza*, míg utóbbié a *szegénység* fogalmával. Gérecz Attilával – ha ismerné történetét és verseit a közönség – folytatható volna az elmélkedés. Ahogy Milbacher *Petőfi „pályakezdése” mint probléma* című tanulmányával¹⁴ is. Ebben két részlet is megragadta a figyelmemet, ami Géreczhez köthető. Az első, hogy Petőfi Bajza Józsefhez, a kor elismert kritikusához kopogtatott be korai zsenyéivel, míg később Vörösmartyt említette első mentoraként. Milbacher itt felhívja a figyelmet az *azonosulás* és az *elhatárolódás* dinamikájára, ami Gérecz kicsiny életművében is tetten érhető.¹⁵ A második kérdéskör, amit érint az irodalomtörténész: Petőfi életművének befejezetlensége, amit mégis egészként kezel a tudomány. Gérecz életművének töredékességéről külön elméletet kreált Kárpáti Kamil, amit többen is átvettek tőle.¹⁶

Az irodalomtörténeti diskurzus visszatérő témája a szerzők megváltói szereppel való felruházása, melyről már az előbbieken is tettem említést Margócsy esszéje, valamint Tverdota György József Attiláról írt tanulmányai alapján. Tverdota hasonlóan Margócsy Petőfi-gyűjtéséhez számtalan példát felsorakoztat a József Attila halála által mozgásba lendített kultusz megnyilvánulásaiából, melynek sajátos nyelvezete és szókincse van.

Mindezek alapján úgy vélem, ha Gérecz Attila ismertségben és verstermésben közelítené József Attilát, akkor még inkább alkalmas volna a messiási szereppel való felruházásra. Ám micsoda különbség, hogy valakinek a halálhírét az aznapi újságok szenzációként hirdetik, vagy még a rokonai is csak titokban, fülbe súgva értesülhetnek csak róla. Gérecz életútja éppúgy tele volt stációkkal, s halála valódi hősi halál volt, övéért adta az életét.¹⁷ Szembetűnő, hogy nem születnek ebből a szempontból túlzó írások, aminek éppen az lehet az alapja, hogy Gérecz valóban krisztusi úton járt a vele való hasonulásban, a szenvedés eltűrésében és a szeretetre törekvésében, ugyanakkor nem akart megváltóként tetszelegni. A *hosszúverset* viszont maga formálta passió-szerűvé, vagy a *Kenyéren és vízen* beszélőjét Krisztus-hordozóvá.

Gérecz Attila szökéséről írt hosszúverse kapcsán is vizsgálhatjuk Porkoláb Tibor tanulmányát¹⁸, melyben ezt olvashatjuk a bárdköltői szerepfelfogásról: „*E tradíció szerint a költő feladata a nagy tettek megéneklése, magasztalása, a hősök halhatatlansággal*

¹⁴ In *Bábel agoráján* 176-182.

¹⁵ Lásd TARJÁN Tamás, *A verőfény ittasa, A mintakövetéstől az öntörvényűségig. Levél, = Sorsod művészete - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2001.

¹⁶ CZIGÁNY Zoltán, *Szókés a nagy árvíz idején, = Sorsod művészete - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2001. 141-145., G. KOMORÓCZY Emőke., *Evangéliumi emblémák Gérecz Attila költészetében, = Sorsod művészete 3 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2014. 158-166.

¹⁷ Figyelemre méltó, hogy József Attila esetében az öngyilkosságot is mily gyorsan magasztos színben tüntették föl, miközben az egyház abban az időben bűnnek tekintette az ilyen cselekedetet.

¹⁸ PORKOLÁB Tibor, *A „Dicsőség Temploma”-képzet és a bárdköltészeti szerephagyomány. = ItK* 2002/12.

való jutalmazása, azaz a közvetítés érdem és dicsőség között.”¹⁹ A hosszú-versnek a költő maga a hőse, többi művének és kiáltványának azonban egy egész nemzedék, akiknek közösségi identitása az emlékezetben alapozódik meg. Géreczet a lovageszmény megtestesítőjének neveztem írásaimban, mely sokban megegyezik Porkoláb bárdköltő fogalmával, például abban, hogy „az egyén és a közösség kapcsolatát szabályozó erkölcsi normarendszer (zavartalan) működése felett a költőnek kell örködni.”²⁰ Berzsenyi költeményeire utalva rajzolja meg a kettősség bajnokát, aki egyik kezén pánccelt visel, a másikban pedig könyvet tart. A katona és költő szerep egy személyben tökéletesen ráillik Gérecz Attilára, főleg a POFOSZ székházban felolvasott *Kiáltványában* megfogalmazott gondolatai és az 1956. november elején végbe vitt hősiessége alapján. A tanulmány további része, melyben Porkoláb Toldy Virág-költeményeinek kiadásával foglalkozik, még jobban megérteti velünk a költőtársak (jelen esetben Kárpáti Kamil) tevékenységének mozgatórugóit: „»kettős kötelességet« teljesít: a személyes indíttatású kegyeleti gesztus határozott rekanonizációs szándékkal társul [...] mintegy újra be kívánja iktatni a magyar irodalomba »az igaztalanul elfeledett férfit«. Mivel a poétai hivatásnak áldozott élet méltó jutalma nem lehet más, mint a nemzeti emlékezetben elnyerhető öröklét, ezért a literátori közösség tagjai szigorúan ügyelnek arra, hogy jeles költőtársaik (legalább haláluk után) részesülhessenek a közösség elismerésében. A megdicsőülés alapvető feltétele a poeta munkáinak gyűjteményes kiadása, amelyet többnyire a literátori közösség tekintélyesebb tagjai gondoznak.”²¹ A költő így válhat a nemzeti reprezentáció részévé és a hazafias agitáció eszközévé is. A gyász munka elvégzése után az utódoknak a veszteség helyett a dicsőségre kell összpontosítaniuk: „a kor literátori kikezdehetetlen tekintéllyel bíró irodalmi nevek (kölcsonös) tulajdonításával igyekeznek egymást az írói kar mértékadó tagjaként elismerni, illetve a jeles elődöket a »Dicsőség Templomába« beemelni.”²² A tanulmányban bemutatott jelzős szerkezetek felsorolásába – magyar Petrarca, magyar Ovidius, stb. – szépen belesimul a Gérecz Attilára ragasztott meghatározás is: 1956 Petőfije.

Gérecz Attila személye és életműve is alkalmas arra, hogy példaként szolgáljon a jövő nemzedékei számára. A kritikai kiadás megszületésével adottá vált a megformáltság kritériuma, a szükséges rituálék gyakorisága is megfelelőnek tűnik, az emlékezetváltozatok „kiigazítása” is megtörtént, azonban a költő alakjának és verseinek bemutatása a közoktatásban részesülő ifjúságnak elkerülhetetlen feltétele lenne a kanonizációnak.

(Hajnal Géza írását első ízben a tiszatajonline.hu oldal
2020 decemberében közölte.)

¹⁹ Uo. 117.

²⁰ Uo. 124.

²¹ Uo. 136.

²² Uo. 143.

BÉKEFY LAJOS

Református tiszteletadás a katolikus költő-bölcselethez

HOMMAGE À PILINSZKY JÁNOS

SZÜLETÉSE 100., HALÁLA 40. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

A dohányfüstös szerkesztőségi szobában beszélgettünk. Jó ötven éve. Újjai között olykor megremegett az erős szagú cigaretta, s a füst kéklő-szürkésen ráterült a beszélőre, különös légformákat rajzolva arca köré. Sajátos hangletéssel beszélt. Az volt az érzésem, nem is velem, hanem állandóan a titokzatos belső hangra figyelt. Hal-kan, még halkabban, meg-megállva szólt. Földi létezése legszemélyesebb belső alkotóműhelyében éppen az újabb sorok fogalmazódtak gondolataiban? Újragyúrta, újraillesztette a szavakat magában? A teremtő képzeletről vagy az evangéliumi esztétikáról? A semmiről, a Holocaustról mint a történelem botránjáról? Vagy a minden drámai lét-tényen túlemelő Istenről pontosította mélységesen

Békefy Lajos

találó teológiai, filozófiai, etikai, emberismereti és bűnismereti mondatait? Róla, „Aki időről-időre átvérezzi a történelem szövetét”? Mert a tények mögül száműzött Isten nem hagyja magát?! (in: *Kráter*, Bp., 1976., 115.). Vagy belerévedt a memoria passionisba, az imitatio Christi éppen aznapi üzenetvillanásaiba? Például az élete utolsó „eseményeként” paradicsomi ígéretet kapó, minden emberi és önmagát sújtó ítélet alól felmentett latort boldoggá tévő kegyelem jézusi mondatába („Bizony mondom neked, ma velem leszel” Luk 23,43)? A keresztre fordíthatta éppen belső tekintetét, s a scientia crucis, a kereszttudománya újabb felismeréseit sejtve, mint annyszor, mély lelki fülelésbe merült? Az evangélium szerint az emberi tévítélkezést irgalommal megítélő Jézus határtalan kegyelmének csodájára emlékezhetett vissza? Az egykorit mába fordító, az akkor és ott valóságát a most és itt valóságába transzponáló *Szentlélek-egyidejűsítés* (pneumatikus szinkronizáció és szimultaneitás) extázisába merült? Mert beszélgetésünk folyamatosságát meg-megállította pár pillanatra. Talán a spirituális házi feladatként önmagára rótt gyönyörű esszéfutamai komponálása kedvéért, amint az *Egy lírikus naplójából* vagy a *Katolikus szemmel* bölcseleti akkordjai legújabb “tételét” hangolta, össz(e)hangolta magában? Nem tudhattam. De ma is hálás vagyok Istennek, hogy a mögöttünk maradt botránnyos század egyik leginkább katolikus, római-felekezeti és egyetemes-keresztyén, mert evangéliumi mértékkel mérő szellem-hárfáját pillantottam meg, ismertem fel és ismertem meg

Pilinszkyben párszor, amint személyesen Isten kezébe átadottan, ott, a szerkesztőségi "cellában" örök üzeneteket fog, kap el és fogalmaz üzenetökké folyamatos ihletettségében. A '68-as református teológusnemzedék tagjaként jártam nála. Az akkori magyar irodalom istenkérdéseiről beszélgettünk. Később elküldtem neki annak a szó szerint hasonló témában (évfolyamtársam, *Hézszer Gábor* által) készített összeállításnak a forgatókönyvét (amit többen elő is adtuk a budapesti Református Teológia dísztermében). Ennek remény-felütése az ő verse volt: "Harmadnapra legyőzte a halált. Et resurrexit tertia die" (Harmadnapon, Kráter, 1976., 59.). Idén, miközben olvasom a róla szóló visszaemlékezéseket születése 100., halála 40. évfordulója alkalmából, immáron sokadszor újra fellapozom verseit, tanítani való és máig sok tekintetben időszerű, újra vagy megrázóan üzenetes esszéit. A *relecture* (= az újraolvasás) csendjében magam is visszaérezem lelkemben az évtizedekkel ezelőtti első olvasásélmények jó ízeinek meg nem ízetlenülült zamatait, ütős, találó, újszerű, olykor revelatív fogalom-finomságait, meghökkentő szófordulatokkal kijelentett *spirituális realizmusát*. Amint ezeket 1976-os *Kráter* kötetének összegyűjtött versei és 1984-ben kiadott prózagyűjteménye, *A mélypont ünnepélya* kései szüretre újra kínálja. E gyönyörű, de egyben nagyon mélyre is örvénylő újraolvasás különös pillanataiból osztoz meg néhányat az Olvasókkal, a francia katolikus és lelki irodalom elkötelezett hazai megszólaltatójához illendően, *hommage à Pilinszky János*, tiszteletadásként Pilinszky Jánosnak (Budapest, 1921. november 27. – Budapest, 1981. május 27.) – *a velünk élőknek*.

Ma már könyvtárnyi a Pilinszky-jelenséget elemző könyvek, tanulmányok, doktori értekezések, írások száma. Ezek egyre inkább és sokrétűen koncentrálnak a költő hitéleti mozgatórugóira, írói példaképeire, a jövő irodalmát az agapéban, a szeretetben fogantató prófétai megnyilatkozásaira, a valóban korát messze meghaladó, máig erős kihívást és továbbgondolást igénylő, jelentő evangéliumi esztétikára. Ezeknek a forrásoknak bőséges listája megtalálható a világhálón. Ez a szubjektív mini-esszé nem újabb irodalomtudományi vagy esztétikai tanulmány. Bár lelkületemben és fogalmazásaim mögött állandóan jelen van a bibliai indíttatású *onto-esztétikai és onto-etikai*, Pilinszky eszmeiségével rokonítható létszemléletem. Valamint a francia posztmodern *Jean-François Lyotard* (1924-1998) filozófus-esztéta csodálatra ragadó, a magasztosról, a fennkölről, fenségesről megfogalmazott kivételesen zseniális létismereti esszévilága. (Megragadó elemzést írt erről 2008-ban készített értekezésében *Aaron Noah Krempa From Aesthetic Experience to Onto-Aesthetics: Rethinking the Modern and Postmodern Sublime*! Az esztétikai tapasztalattól az onto-esztétikáig: a modern és a posztmodern fenséges újragondolása címmel. Értekezése V. fejezetében elemzi Lyotard gondolatvilágát ilyen megközelítésben: V. fejezet Lyotard: Erfarhungtól az Ereignisig/tapasztalattól az eseményig - az esztétika és a posztmodern fenséges - *Chapter V. Lyotard: From Erfarhung to Ereignis—Onto-aesthetics and the Postmodern Sublime*, Stony Brook Univerity, New York). Alábbi soraimban az életre szóló, a személyes gondolkodásomra, létlátásomra, életérzéseimre ható, etikai formáló erővel bíró spirituális és költői inspirációkat fogalmazom meg. Személyes fényimpulzusokat, gondolati összefüggés-

íveket. Később szeretnék írni egy speciális témájú elemzést Pilinszky János létértelmezéséről, onto-esztetikájáról és onto-etikájáról, valamint az evangéliumi esztétika máig teljesületlen igényéről.

A TEREMTETT LÉT IGENLÉSE A TÖRTÉNELMI SORSLÉTEZÉS SEMMISÉGEI, MEGSEMISÍTŐ ERŐI KÖZBEN. – Újra olvasva verseit, esszéit, megdöbbenett, mennyire, s még inkább miért bolyongott olyan sokat a Senkiföldjén (vers a Harmadnapon ciklusból, 1946-1958. in: Kráter, 1976., 49-51.)? A senki, semmi szavak egzisztenciálisan átszenvedett kortapasztalatok miazmás fagyos ködét lehelik arcunkba. Mégsem a nihilét, hanem a nihil lehúzó örvényei közben Istenbe kapaszkodó ember valóságát, vergődése hangjait, jajkiáltását. A „Vagyok, mert nem vagyok” szentenciájától kezdve (Kettő, Kráter, 1976., 196.) az akaratos önrdukálásba lépünk tovább: „Csönd akartam lenni/és dobogó. Lépcsők közé szorult világ./Senki és semmi. Hétvégi remény” (Van ilyen, Kráter, 1976., 214.). A Fátyol c. vers hétszeres nincstelenségbe terel („Nincs nap. Nincs hold./És nincs gyerekkor./És főként föld nincs, anyaföld./Nincs koporsó és nincs haza./Nincs bölcső és nincs megvetett ágy...” - Kráter, 1976., 211.). Aztán: „Csak én tudom: semmi se történt,/s minden megtörtént...” (Jóhír, Kráter, 195.). És: „Holott a semmi van jelen,/a világ azért tovább lüktet...” (Kárhozat, Kráter, 179.). Keresve a magyarázatot, nem az Istentől teremtett lét hiányos, defektes vagy téves magyarázataira fordítja megértés-követeléseimet a költő, hanem Auschwitz, Ravensbrück, Harbach fogolytáborai és történelmi botránya felé. Arrafelé izzik és izzít, orcát-lelket pirít a teremtett lét tökéletességéből le nem vezethető keserű és pokoli létezés-élmények megsemmisítő élménytelepe fogalmazásaiban. Az *abszolút paradoxonok* átélése közben lel rá a kulcsmondatra: „A koncentrációs táborok világa, az egyetlen kis didergő molekulára redukált ember” valóság-leírására (Vallomás Adyról, in: *A mélypont ünnepélye*, tovább rövidítve: *AMÜ*, Első kötet, Bp. 1969. 387-388.). Az időben visszatekintő költő-bölcsele, a még ál-mában is mély elemzések összefüggéseit kereső Pilinszky leállíthatatlan-nyugtalanul keresi a történelmi poklok kialakulására, a megmagyarázhatatlan, egész rendszert és korszakot hazánkban is állandó végveszély felé nyomó tektonikus közösségi és egyéni létezésfeszültségek okait. Az akkori mindennapi poklokat, a mindenórás gombostűszúrások végtelen sorozatát a lélekben és a testen, a redukált létezés szállkát csak úgy lehet örület és összeroppanás nélkül elhordozni, hogy közben hiszi, átéli-átérzi a tények fölé emelkedő vagy az ezek alatt húzódó valóságig alászálló *hittel*: „A lét végül is... a tiszta szeretet ingyenes műve” (Katolikus szemmel, *AMÜ*, 1968. 347.). Vagy más olvasásmódban: „A teremtés Isten szeretetének műve, ezért a teremtés gyökeres megragadására is főként szeretetünk képes... Akit szeretünk, annak létezését lehetetlen kétségbe vonnunk” (Rejtőzködő Isten, *AMÜ*, 1965. 271.). A megélt győzelmet a reális semmik fölött egyedül Isten adja, ez szilárd hite és meggyőződése: „Megsejteni Istent, s vele a teremtés igazi természetét: olyan ez, mint a vándornak megérkeznie végre a tengerhez” (Megbocsátás és felejtés, *AMÜ*, 1974. 455.). Anyja kezének emléke, a betakaró Isten közelségének hite, szerelmi önefelelt pillanatok, hitlélmények, irodal-

mi, teológiai szellemtársak határtalanul tiszta fogalmazásai, az alázat és az istencsönd metafizikai élményei – ezek a Megváltó által ajándékozott szabadítás-pillanatok, még ha a minden evidencia széttörésének szorításában is, *lelke-szelleme emelő erői. Tiszta fényű és rajzolatú mozaikok gyűjtögetése és a töredékek összeálmódása az élete – évtizedeken át.*

JÉZUS KRISZTUS, KERESZT, BIBLIA. – Pilinszky létszemlélete Isten/Atya-centrikus. Történelem szemlélete, emberi létezés-, és sorsszemlélete Krisztus-központú. A mennyei és a pokoli összefüggések felfejtésének kísérletei e centrumok felől történik. *Sub specie aeternitatis.* Mégpedig a kereszt Krisztusára, a Keresztre Feszítettre összpontosítva. Ő úgy katolikus ebben a tekintetben, hogy egészen protestáns, azaz bibliai, sola Scripturás. A Bibliám margójára (AMÜ, 1978. 491.) ezt írta: „Jézus a Hegyen mondta ki a világ legcsendesebb paradoxonát: Boldogok, akik sírnak”. Jézus egész életét, tanítását „a kereszt felé vezető menet”-ként jellemzi. A kereszt szövegeiről a köznapi dolgok gombostűi jutnak eszébe, amint a mindennapiság élményében Jézus keresztje valóságosan megjelenik számunkra, jelen van e tűszúrásokban. Egész földi vándorutunk nem is annyira lépésről-lépésre vándorlás, mint inkább „keresztről-keresztre” jutás. Így a kereszt „a teljes elhagyatottságnak és kiszolgáltatottságnak ama metszőpontja, ahol a lélek egyedül képes önmagát végül is egészében és véglegesen Isten kezébe adni”. Ez a kereszt jótékonyága: önmagunk Isten kezére adása. A kereszt „az egyedül lehetséges haza jóhíre” (Keresztről keresztre, AMÜ, 1979. 508.). Mint minden esetben, most is érezni eszmefuttatásában a prófétai figyelemzetet és igényét, hangsúlyát: „Jézus nem szabálykönyvet, erkölcsi kódexet hagyott ránk, hanem a keresztet...” (AMÜ, A címzett ismeretlen, 1979. 502.). *A kereszt az ő olvasatában sokkal több, mint egy vallás vagy felekezet azonosító jele, szimbóluma: „A kereszt drámai dimenzionális totalitás.* E jelben a földi idő keresztjezi egymást az örökléttel – innét fokozhatatlan drámaisága... elég széttárni karunkat, hogy lássuk és belássuk: keresztre születtünk. De hogy ez a kereszt édes, arról Jézus keresztje és egyedül az övé győzheti meg szívünket” (AMÜ, A keresztről és keresztünkről, 1975. 466.). Nagypéntekünk lényegét megrázóan röviden így fogalmazza meg: „A halott Jézus a kereszten: iszonyatos erejű tény. Iszonyatos erejű látszat. Szeretet, Igazság, Isten napfogyatkozása” (AMÜ, Stációk, 1977. 483.). Bibliáját magánál tartotta, olvasta. Bibliás hittel, bibliaolvasó keresztyénként így fogalmazott: „Minden emberi mű mennyire kikerekített az Evangélium mellett. Csak isteni sugallat bízhatott ekkora remekművet ily’ esendő tollforgatóra, mint amilyen Máté evangélista is lehetett”. Voltak meghatározó, újra és újra visszatérő Igéi esszé-rendszerében. *Spirituális építészeti állandók.* Az irgalmas samaritánusról szóló jézusi példázat, a lator kérése a kereszten, Jézus főpapi imája az egységért, a Filippi levél Krisztus himnusza, az önmagát megüresítő Fiúról, a kenózisról, ami „a passio végső elhagyatottságában tetőződik be”. Később egy egész, kivételesen sajátos, keresztyén szépségtant, „az evangéliumi esztétikát” épített fel a kereszt tudományára fundálva, a szeretetre, amiről külön tanulmányban lenne méltó és szükséges megemlékezni. Az agape-esztétikáról és a

szeretet-etikáról. Számára Jézus nem csak a megtestesült Isten, hanem Ádám óta az első tökéletesen megtestesült ember is. A Föltámadotról és a feltámadásról Az isteni dramaturgiáról (AMÜ, 1977. 485.) szóló írásában így vall: „A föltámadás számomra épp csendességében – isteni. Olyan, mint a teremtés hajnala, s azóta is a hajnalok: a csirázás, a születés és a fogantatás fokozhatatlan erejű intimitása, bensősége”. S hogy a Biblia szemléletmódja alapján miként tekinthetünk a jövőre? Bizalommal, de nem félelem nélkül, ennek solus Christus, egyedül Krisztus, az Agnus Dei-be, az Isten Bárányába vetett hit a valóságos alapja: „A bárány az, ki nem fél közülünk,/ egyedül ő, a bárány, kit megöltek./Végigkocog az üvegtengeren/és trónra száll. És megnyitja a könyvet” (Introitusz, Kráter, 1959-1970). Micsoda szent könnyedség, s mégis mily' súlyos való, amiről ír – arccal Krisztusnak.

IMA, CSÖND, SZERETET. – Ha a fentiekben a keresztyén élet külső, tőlünk független, azt létesítő, létrehívó, isteni feltételeiről (Jézus Krisztus, kereszt, Biblia) írtam, akkor most a belső, emberi kondíciókról, illetve az életes válaszokból emelek ide néhány Pilinszky-sajátos összefüggést, megfogalmazást. Ezek a fogalmak mint a színoptikus evangéliumok összhangzatos Igéi, egymást erősítve jelennek meg a költői-bölcséleti életműben. Valóságos *imateológiai példatárát* írt meg Pilinszky az évtizedek alatt. Kezdve 1963-as írásával az imáról, az 1964-es A figyelem megszenteléséről gondolataival folytatva, 1965-ben a Vallomások az imádságról spirituális mini esszével, aztán 1979-ben az Imádságért protestáló szavaival. Két, szinte részletes tanulmányozást követelő írása minden felekezet gyakorlati teológusai és gyakorló lelkészei számára iránytű: az 1980-ból származó Az imádság mint metakommunikáció (AMÜ, 1980., 524.), és az 1981-ben született Az imádság szerepe a világban című írás (AMÜ, 1981., 527.). Csak felvillantani tudunk az imateológiai remeklésekből néhány mondatot. Lényeges alaptételei közül például ezt: „Az igazi rendnek az imádság az alapja... A legjobb imakönyv: maga Isten. Az imádság célja nem annyira az, hogy megkapjuk, amit kérünk, hanem hogy mi magunk változzunk meg. Sőt, az igazi imádság képessé tesz bennünket arra, hogy elejtsük kérésünket... Az imádság lényege szerint Istenközelséget jelent, örök fiatalságot... Isten hiányának és jelenlétének megtapasztalása: két partja az emberi imának...küszöbe és betetőzése” (Vallomások az imádságról, AMÜ, 1965., 258.). Tanítani való, átgondolásra méltó szavak! Isten csöndjében tud megszólalni, illetve Istenre halkulni az emberi szó, az ima szava: „Csodálatos erőtere és szótlán csöndje van az imádságnak... imádkozni annyi, mint eljutni Isten csöndjébe, abba a néma közegbe, amely ugyanakkor az egyedüli tiszta beszéd Isten és ember, ember és minden ember között” (Az imádság szerepe a világban, AMÜ, 1981., 527.). De lehetnek komoly zavaró elemei, akadályai is az imádkozásnak, például a rejtett önzés, a nagylelkűségbe öltöztetett rút kicsinyesség. Az Úr csöndjébe belesemisülő imádság pedig az önzetlenség iskolája (ugyanott: Az imádság szerepe a világban, 1981). Mély kapcsolatrendszer tárul fel az imádkozó előtt: „Istene keresztül az imádság szükségképpen kapcsolat, méghozzá a legmélyebb kapcsolat és párbeszéd a teljes létezéssel. Egyfajta metanyelv... beszéd fölötti beszélgetés mindennel és mindenkivel. Az

imádság értelme kettős: egyedül maradni Istennel, s ugyanakkor találkozni minden-
kivel, a teremtés egész teljességével, méghozzá egyszerre térben és időben, s túl téren és
időn, Isten szívében, az öröklét dimenziójában” (AMÜ, Az imádság mint metakom-
munikáció, 1980., 524.). Hol van olyan teológus, aki ezt a mély elemzést felülmúlta
az elmúlt 50 évben?! Pilinszky zseniálisan összekapcsolta azt, ami összetartozik: „A
szeretetnek nem a törvény, nem is az erkölcs, hanem az imádság az igazi szava, szája,
lelke és nyelve” (AMÜ, Szeretet és imádság, 1974., 457.). S már-már páli magassá-
gokba szárnyal a szó nála, a szeretet himnusza stílusában (1Korinthus 13): „Egyedül a
szeretet számára indokolt maga a lét, egy konkrét ember léte. Semmiféle filozófia nem
tudja megindokolni egy konkrét ember konkrét jelenlétének az értelmét. Egyedül a
szeretet... a szeretet talán nem is egyéb, mint a létezés szélességi (ok és okozati) szint-
jének meghaladása, túllépése és vertikális szintjének befogadása, vagyis mélységének a
megértése... a lét teljes egészében szeretetre méltó” (AMÜ, Ami elveszett, 1973., 443.).

PILINSZKY MÉG ELŐTTÜNK! – Feltétlenül kell írni még a jelenlét-hiányról,
mint korjelenségről, hogy ott vagyunk valahol, mégsem vagyunk ott, mert a gondola-
tink, szívünk folyamatosan másutt van. Az európai keresztyénség nagy kísértéséről,
a jelentés és jelentőség vesztéséről, hogy egyre kevésbé tud Arról szólni, Aki létrehozta,
Krisztusról. Meg arról, hogy katolikus létére hány protestáns példaképe, ihletője volt
és miért (Kálvin, Rembrandt, Bach, Van Gogh, Kierkegaard, Albert Schweitzer). Ez
utóbbit igyekszem még az alábbiakban pótolni. Utolsó találkozásunkkor az általa és
általám is tizennégy évesen olvasott Dosztojevszkijre, közös szenvedélyünkre emlé-
keztetett. Csak ennyit mondott: Aljosza! S az ég felé mutatott ujjával. A csupa szeretet,
az alázat, az egyszerűség és az imádkozás emberi példáját emelve így fel. Most vissza-
tekintve azokra a pilinszkys pillanatokra, órákra, melyeket együtt tölthettem vele, e
rövid hommage, tiszteletadás második körére áttérve, ismét csak őt tudom és szándé-
kozom is idézni: „*Mozdul a fű. Szél vagy zápor talán, /vagy egyszerűen az, hogy létezell
mozdítja meg itt és most a világot*” (Kráter, Itt és most, 212.).

PILINSZKY ÉS KÁLVIN – Korok fölötti szinkronban egymással

Pilinszky az evangéliumi egyetemességben, a Krisztusban rejlő mennyei-földi lényeg-
get kereste, kutatta, és szerette volna fellelni a Másikban. Akiben a távoliak is közel-
valókká lettek (Efézus 2,13). S ha jól olvassuk műveit, kibontakozik egy különös belső
ökumené, a szó egészen sajátos értelmében.

**TEOLÓGUS BÖLCESELŐK, LÉTFEJTŐK MESSZE TÚL KORUK KORLÁ-
TAIN.** – Amikor nála jártam 50 éve, több mindenről beszélgettünk. Elsősorban az
evangéliumról, Krisztusról, a keresztről, ami nagyon összeköt minket. Aztán kemé-
nyebb témákra is fordult röviden a szó. Például amikor arra utaltam, hogy milyen
erős istenbölcséleti, filozófiai mélységeket jár be mondataival, teológusokat is zavarba
ejtő éles felismeréseivel és megfogalmazásaival. A bűnbeesés és a bukás létrámáját
olyan szavakkal ecsetelte, amelyek akár Kálvin tollából is származhattak volna. Egyik

félmondatában annyit megjegyzett a református teológushallgatónak (akkortájt voltam negyedéves), hogy két hasonló rendszerező zsenije van a keresztyén szellemtörténetnek, akik ha nem is tanbeli kérdésekben, de a gondolkodás és rendszerépítés, az érvelés tudományában szinte azonos, szédítő magasságokba emelték a scientia sacra-t, a szent tudományt. Az egyik *Aquinói Szent Tamás*, a másik *Kálvin János*. A *Summa Theologiae* és az *Institutio Christianae Religionis* (=ICR) – a keresztyén szellemtörténet két legfontosabb rendszerező zsenijének kimagasló alkotásai. Később rá is találtam két helyen is Pilinszky életművében olyan mondatokra, melyek tősgyökeresen kálviniak is lehetnének. „A Teremtő képzelet” sorsa korunkban című írásában a '70-es évekre fordulva így ír:

„*Bűnbeesésünkkel*, úgy vélem, nemcsak értelmünk homályosult el, s nem csupán akaratunk vált hajlamossá a rosszra, de képzeletünk is bűnbe esett, s ezzel mintegy megcsorbult a világ realitása... Bukásunk a teremtés realitását a pusztá egzisztálás irrealitásával redukálta...” (Kráter 106-107.). Kőkemény szavak, de valóságok. Kálvin az *Institutióban*, a Keresztyén Vallás Rendszerében több helyen hasonlóan keményen fogalmaz a bűneset elidegenítő, romboló hatásáról, főként az 1. könyv fejezeteiben. Az önismeret fontosságát elemezve rámutat, meg kell ismernünk a bukás előtti teremtésbeli állapotot (a Bibliából – sola Scriptura a forrás az istenismeret és önismeret kölcsönösségére), hogy felfogjuk: *honnan hová* zuhantunk le, s világosan látnunk kell „megromlott és eltorzult természetünk mibenlétét” (ICR 1.15.1).

A Heidelbergi Káté is Pilinszky szóhasználatához hasonlóan fogalmaz az emberi természet romlottságáról Kálvin tanítása értelmében: „Első szüleinknek, Ádámnak és Évának édenkerti bűnesetéből és engedetlenségéből... természetünk megromlott” (HK 7. kérdés-felelet). Ez a *bibliai realizmus* láttatta/láttatja Kálvinnal, a reformátorokkal Európában, hitvallóinkkal Magyarhonban, és velünk itt és most: *az élet színpadí tényei sem takarhatják el a valót, létezésünk sebzettségét és megváltásra szorultságunkat*.

Másutt Pilinszky ugyancsak reformátori gondolatok mentén terelgeti tollát: „Nem csak Istent, de magunkat is egyedül Jézus Krisztus által ismerhetjük meg. Hasonlóképpen az életet és a halált is” (AMÜ, Pascal húsvétiája, 1967., 329.). Ennyi talán elég annak valószínűsítésére, hogy a legkatolikusabb 20. századi költő nagyon is élesen és tisztán érzekelte, ismerte a protestáns-kálvini teológia markáns szellemi erővonalait.

HÁLA, ALÁZAT, IMA. – És még néhány létszemléleti, létezőmódbeli felismerés, sajátos látás és megfogalmazás, ami korokon túl is összekötötte őket: a hála, ami a református létszemlélet alapja, az egyszerűség, az alázat és az ima. Kálvin egész élete Isten elé emelt hálaáldozat, amint címere is kifejezi: Isten felé nyújtott, Őerte, ügyért égő szív. „Szívemet hozzád emelem és benned bízom, Uram” (Zsolt 25,1). Ezt a végsőig, szinte az aszketikus létezés formáig redukált személyes visszafogottsággal is kifejezte a genfi reformátor. És azzal is, hogy a genfi St. Pierre-templom oldalában épült parókiáján már hajnali négykor égett a gyertyavilág. Béza, a lelkeszi szolgálatban utóda írja le visszaemlékezéseiben: ilyenkor Kálvin imádkozott. Aznapi munkájáért, igehirdetéséért, akadémiai előadásáért, városi tanácsbeli ügyekért. Protestánsként tér-

den állva: az imacsöndben hallgatta Isten aznapra küldött drága és szent üzeneteit. Majd halála után kitérdelt imaszönyve Bézára maradt, emlékeztetésül és egész életre szóló elkötelezéséért. Arról, hogy az ima az első és végső lehetősége, eszköze az embernek, azaz: *prima et ultima ratio – oratio*.

Azt, hogy Pilinszky mit tudhatott Kálvin belső életéről, nem írta le közvetlenül. De megint csak közvetett utalásként, „az, akinek van füle, hallja meg, amit a Lélek mond a gyülekezeteknek” értelmében (Jel 2,7 és a többi gyülekezethez írt levélben) finomhangoltan fogta és fogadta is a Szót:

*Az ember itt kevés a szeretetre.
Elég, ha hálás legbelül
ezért-azért; egyszóval mindenért.
Valójában két szó, mit ismerek,
bűn és imádság két szavát.
Az egyik hozzám tartozik.
A másik elhelyezhetetlen
(Az ember itt, Kráter 149).*

Az egyszerűségével magát Istenre redukáló, ráhagyó ember Kálvinban is kitermelte az alázat etikáját, ami jóval több, mint magatartásforma. Jézus királyi erénye. Norma minden „királynak”, minden embernek. Ez a norma életformává lett nála, alaptartás. Akár mint élő kehely, amit naponta megtisztítanak és naponta Isten elé emelnek. Mert tölteni akarják – Ővele. Pilinszky fogalmazta meg a katolikus és a református jellemeket egyesítő ilyenfajta legmagasabb, mert legmélyebb értelemben is érvényes magatartást:

„Az alázat a nullpont ünnepélye: Isten és ember legintimebb találkozóhelye” (AMÜ, Néhány szóban, 1972, 421.). Az ima a 20. századi költőnek is az, mint a 16. századi reformátornak: „minden nyelvek fölött álló nyelv... beszéd fölötti beszéd... a tények fölött álló valóság megragadását jelenti” – „Egész lényünk közlését és mindenkinek maradéktalan megértését, meghallgatását jelenti abban a csöndben, amit Isten ajándékoz nekünk, amikor vele beszélünk” (AMÜ, Az imádság mint meta-kommunikáció, 1980., 524.o.).

KORTALAN PNEUMATIKUS EGYIDEJŰSÉGBEN. – Különös, de igaz: Pilinszkyben volt egy adag Kálvin, Kálvinban egy adag Pilinszky. Ez csak abban a dimenzióban lehetséges, valós, igaz, és érthető meg, amit *pneumatikus szimultán térnek*, a Szentlélek által öröktől fogva, korok, körök fölötti, mindörökké fenntartott dimenzióknak nevezhetünk. Melynek forrása a „szupratemporális, idők fölötti szív”, azaz a Feltámadott Krisztus szeretete, ahogyan a századelő holland református Kantja, *H. Dooyeweerd* (1894-1977) fogalmilag tökéletesen eltalálta. És a Szentlélek fantasztikus, de igaz pneumatikus szinkronitásának, különböző korokat, nyelveket, népeket, alkotókat egyidejűvé tevő csodájának folyamatos történése. *A folyamatos pünkösdi* valósága a meggyötört világban és lelkekben.

Kálvin, Pilinszky ebben a *csodatérben* onnan ide, a sub speciae aeternitatis valóságából, fordított transzcendenciánkhoz fogalmaz meg számunkra is hasznos, iránytűs üzeneteket. Ez irodalmon túli és teológián túli, Istentől kapott talentumuk gyümölcse, haszna a tér-idő korlátai között, de a Lélek csodadimenziójában élő szellemi-lelki emberek javára. Az örökkévalóságig. Ezért csak Istennek lehet ezt és így őket együtt megköszönnünk...

PILINSZKY ÉS AZ IDŐSEBB LUCAS CRANACH – A festő gyönyörű fái a „mindenség határtalan egyensúlyának közvetítői” – (1472–1553)

Nem csak az időrend okán írok elsőként *Lucas Cranachról*, az idősebbről (1472–1553), akit a reformáció korában és a századok során gyakran neveztek „a legnémetebb festőnek”. És nem csak azért, mert Pilinszky is külön karcolat-miniatúrát szentelt művészetének (AMÜ, Egy lírikus naplójából, 1977., 485.). Még csak nem is azért, mert wittenbergi ösztöndíjas évem alatt szinte naponta elmentem a Cranach Gyógyszertár elé, amelynek falán ott áll (és emlékezetembe égett) a figyelemfelkeltő emléktábla. Hanem, mert ő volt az a festő, az első, s a szó legmélyebb értelmében vett „öko-festő”, tájképfestő, aki a német erdők gyönyörű fáit úgy örökítette meg képein, hogy azok valamiképpen hangulatát teremtő élő elemeivé váltak az üdvtörténeti képeknek is, Jézus élete egyes eseményeit ecsettel prédikáló ábrázolásainak.

Reformáció és fák, reformáció és környezet-esztétika, üdvözítés-történeti láttató jelkép-rendszer, szín- és formaszimbolika. Mindez ráillik az idősebb Cranach festményeire.

Nem csak a „csábítás fája” jelenik meg többféle szín-, és formahangolásban képein tekintet és Ádám-Évát vonzó erővel. A kiüzetésről alkotott kompozíció együttesen pontosan a „kételtű fa” képezi a tengelyt és a nagy választóvonalat a festmény tengelyében a halált és kiüzetést jelentő bűn lombtól és élettől csupaszító elmúlásjelképével, hanem ugyanennek a fának a másik oldalán a zöldellő, élő ágak és levelek előre mutatnak a megváltás megoldására.

A szédületes és zseniális *együtt-láttatás*, az üdvözítés szinkronitásának jeleként és az emberi bűn történelmi pusztításának ellen-jeleneteként a kősírból feltámadó élő *Krisztus átoktörő-átoktörő* hatalmára mutató jelenet. Micsoda prédikáció ez egyetlen festményen a nagy drámáról és a nagy üdvtörténeti fordulatról! És hány változatban festette meg ezt a jó hírt! Nem győzte variálni, akkora és olyan erős az evangélium üzenete. Vagy: micsoda gyönyörű lombos fenyő alatt pihen meg a menekülő szent család, életet és megmaradást árasztó környezetben, hegyek oltalmazó ölelésében.

Lucas Cranach, az idősebb, méltó prédikátortársa volt Wittenberg messze földre, kontinensekre kiható hitújító, földi létújító, egyház-reformáló történelmi alakjának, Luther Mártonnak.

Maradva a fáknál: mennyire kifejező a *Panasz a kereszt alatt* című képe, amit fenyőlapra festett olajjal, rajta a szégyenfá. A golgotai kereszt körül látjuk a megrendült fák sirató behajlását a festmény látóterébe, szinte vihar kavarta ágaik zokogását is kihalljuk a képből. Az Atya gondossága által teremtett élővilág megrendülését az Igaz Ember és Igaz Isten megváltói kinszenvedésének bekövetkeztekor. *Öko-siratós zöld*

liturgia, reformátori látásmódban, az egész teremtett világ nyögéséről, sóhajtozásairól, gyászénekéről. Micsoda narráció! Ahogyan mesél, beszél, üzen, prédikál, sír-jajong az erdő fája. A paradicsom életfája, a kereszt szálkás gerendája önmagán túli valóságokról „mesél”: a teremtés isteni szintű létrehívásáról, a létrontó, létezésromboló ősbűnről, és a halálosan végzetes következményekről. És Jézus feltámadásának életet kizöldelltető hatalmáról, ama jelenésekbeli fának a látomásával, amit Ő ültetett, s amelynek gyökerei alól életnek folyamai áradnak, levelei népeket gyógyítanak, s ahol semmi nem lesz többé átok alatt (Jelenések 22,1-3).

**MIT ÍR PILINSZKY ENNEK A HATALMAS FESTMÉNYPRÉDIKÁCIÓ-
NAK A SZERZŐJÉRŐL ÉS MŰVÉRŐL?** – Nem véletlen, hogy neki is az tűnt fel, ami a képekre figyelő lélek belső hullámverése minden szemlélőben, aki nyitott szemmel nemcsak néz, de lát is:

„Gyakran gondolok Cranach fáira. E fák rajzosabbak, telítettebbek, valóságos arkangyalok az európai festészet minden későbbi fáihoz-bokraihoz viszonyítva”. Abszolút módon ráérezett a lényegre: „Cranach fáiban még a kozmosz van jelen, míg a későbbiekben már csak a természet. A természet az univerzumnak olyan darabja, amit valamiképpen a birtokunknak, tulajdonunknak érzünk”.

És hozzátehetjük: a második romlás, az öko-rombolás, az emberi önkizárás kezdete is ez a szörnyű szemlélet. Valóságot láttató módon gördíti tovább a meglátás, a felismerés szavait Pilinszky: „Cranach idejében a mindenség még házunk küszöbéig ért... Miért, hogy szívünknek és szemünknek mégis sokkalta többet mondanak Cranach fáit, mint későbbi utódaik?... Valószínűleg azért, mert elemi erejűnkkel egy sokkalta nagyobb egyensúly és béke, a mindenség határtalan egyensúlyának közvetítői, amihez viszonyítva a természet békéje nem csak erőtlenebb, de leverően esetlegesebb is”.

Legyen természet szemlélődésünk a tenger partján, egy hegyoldalon vagy erdő sűrűjében annak 21. századi személyes megélése, amit Cranach miniatűrje végén így summázott a költő-bölcsele: „Kiderült, hogy szemünk – és vele egész lényünk – egyszerűen nem tud meglenni a mindenség állandó, mindenütt és mindenben jelenvaló szemlélete nélkül”. Dörzsöljük meg a szemünket, és kezdjünk el így látni! Hasznos, sorsnevelő, emberségérlelő, jövőörző lecke ez – gyermekeknek és felnőtteknek.

PILINSZKY ÉS A HOLLAND KÁLVINISTA REMBRANDT – A kulturális amnézia ellen – a személyiség reformációjáért

A kulturális amnézia, felejtés, emlékezetkihagyás vagy manipulált emlékezetbeszűkítés, majd ebből adódóan a spirituális, hitbeli amnézia, fokozzam (?): az emberség, a humánus-felejtés évtizedeiben *merjünk protestálni a lét-többletért* (nem csak a bér-, és fizetés, meg az anyagi haszontöbbletért), *az emberség-többletért*.

Eleinktől tanult módon: a személyes reformari debet elkötelezettjeiként, mert hogy nem csak az egyházat, hanem önmagunkat is kell reformálni... *ecclesia et persona hu-*

mana semper reformari debet... ezt a kötelezettséget senki nem veheti el tőlünk, de senki sem valósíthatja meg helyettünk!

NÉHÁNY MONDAT REMBRANDT ÉLETÉRŐL. – Mielőtt a Pilinszky-értékelés hajszálpontos gyönyörű mondatait felidézem, annyit Rembrandtról tudnunk kell, hogy nagy családban született Leidenben, a holland reformátusság egyik szellemi fellegrárában, ahová az évszázadok során sok magyar diák zarándokolt el. Messze földön ismert egyeteme a kor legmagasabb szintű tudományosságával tűnt ki, köztük a szent tudomány, a református teológia művelésével. 1616-1620 között, a jellemfejlődés szempontjából legfogékonyabb kamasz években a szigorú kálvinista latin iskolába járt. Később filozófiát tanult a város világhírű egyetemén.

Képein kezdettől fogva megjelenik az evangélium, illetve a teljes Biblia világa. Lázár feltámasztásától fogva Júdás 30 ezüstpénzének visszaadásán át a hatalmas passió-ciklus festményekig. Jézus nem csak képeinek, hanem személyes hitének és életszemléletének is tengelyét jelentette (képein Jézus gyermekkoráról, a pásztorok imádásáról, a körülmetelésről, a kereszteseménnyről, a feltámadásról, a mennybevitetésről, a főpapokról, majd az első mártírokról nagy odaadással “regél” ecsetjével).

Portréfestészete, anatómiai ábrázolásai példátlan látásmódot jelenítenek meg. A tékozló fiú hazatérésében a bocsánat, a vigasztalás, a célba jutás megrázó személyes élménye jön át a mai szemlélőnek is. Mély együttérzés dolgozott Rembrandtban a szegényekkel, a szociálisan megtört életek meglátására és megláttatására. Tette ezt korát messze meghaladó vallási nyitottsággal.

Mennonita és zsidó körök fele kálvinista nyíltszívűségét nem tagadta meg, s nem külső érdek, hanem hite vezette ebben is. Tájképei, rézkarcai is léleknyitogató villanások, ezekből vagy 1000 darab maradt fenn, köztük több az utolsó vacsoráról. Különösek etnológiai karcolatai, képei. Arabokról, zsidókról, más népekről.

Elképesztő dinamikával alkotott, az orando et laborando úgy is megvalósult életében, hogy szinte éjjel-nappal imádkozott az ecsetjeivel, vásznaival.

Festett portréinak száma 1632. 1883 óta készülnek statisztikák különféle művészettörténészekről, Rembrandt-kutatóktól. Eredeti festményt legnagyobb számban 1915-ben tulajdonítottak neki, 988-at. 2014-es kutatási eredmények szerint 324 originális mű maradt fenn utána, ehhez jönnek a rézkarcok, az akvarellek. Több ezer. És legalább ennyi epigonmunka idézi fel őt.

A SZEMÉLYES MÉLYSÉGDIMENZIÓK ÉS PILINSZKY REMBRANDT-KÉPE. – Éppen a humán mély-dimenzió és a kulturális amnézia-ellenes innováció szükségés és lehetséges gyakorlatának, művelésének a bizonyítására fontos felidézünk a költőt, kivételesen értékes szellemi hagyatékát.

300 esztendeje volt 1969-ben, hogy a holland festőzsenni, Rembrandt (1606-1669 – teljes nevén Rembrandt Harmenszoon van Rijn) lehunyta istenlátó, emberlátó, Istent láttató és embereket láttató szemét. Az évfordulóra írt Pilinszky egy ragyogó minieszét a *rembrandti elemről, az európai és a protestáns kultúra rembrandti fordító*

pontjáról. Ezt a féloldalas miniesszét minden protestánsnak el kellene olvasnia. Kivált reformátusoknak! Az időpont is kifejező: 1969 reformáció hónapjában jelent meg írása a katolikus hetilapban, az Új Ember-ben.

Méltó Rembrandthoz az is, hogy a katolikus magyar költőzseni néhány maradóan becses és telitalálatos mondatát felidézzük.

Rembrandt valóban jelen van “szemünkben, látásunkban, szellemünkben. Kultúránk foghatatlan, de annál valóságosabb birodalmának megvan a maga rembrandti pontja... Művészete nemcsak a festészet, de az európai humanizmus és az evangéliumi keresztyénség számára is örök érvényű megfogalmazásokkal szolgált” (AMÜ, 300 esztendeje, 1969., 380.).

Vásznainak pusztá témafelsorolásából is a lelkületében evangéliumi fogékonysággal, pneumatikus/Szentlélek-rezonanciával és beleérzéssel megáldott holland lélek belső mélysége és horizontális tágassága mutatkozik meg. Mert ő is mindig a vertikálitásból szívta magába az emberré lett Isten létenergiáit és léleknyitogató, előítélettől megtisztító, új életre (meg)igazító egyetemeségét. A modern értelemben vett európai egyéniség megszületésének stációi olvashatóak le festményeiről.

Pilinszky szerint “Rembrandt evangélium-magyarázatai ma is a legaktuálisabbak és a legérvényesebbek”. Miért? Mert vásznain a “rembrandti elemekben” emberségléptékű, minden generációban visszatérő létezés-tételek, cantus firmusok rajzolódnak élénk, az etikus, empatikus festészet csúcsteljesítményeiként.

“Vásznon az érettségről, az alázatról, a megérkezésről és a megbocsátásról, esendőségünk ‘végső megdicsőítéséről’ azóta se vallottak hívebben”. A színtiszta evangélium tekint ránk vásznairól.

Az alkotás tökéletes csendjében a legnagyobbak még személyiségüket is lebontották – írta másutt Pilinszky. Rembrandt művészete ezt tette: önmagát lebontva úgy mutatta meg az evangéliumi igazságokat és a korabeli emberi sorsokat, hogy egészen őket festette, adja élénk. Olyan nagy és ritka öregje lett a holland kálvinista festő az európai kultúrtörténetnek, Isten-, és emberlátás pedagógiának, akit magyar költőnk (is) a legnagyobbak közé helyezett: Bach és Dosztojevszkij mellé. Méltán. Ők azok, akik „árnyékban állva...dajkálják a világot”. Az egyre terjedőbb kulturális-, és emberség-amnézia, illemfelejtés egyre inkább egydimenziós digit-világában a lét teljességének és a létezés gazdagságának hírnöke mindkettő – Rembrandt és Pilinszky is. Köszönet a katolikus egyetemes magyar költő-bölcselőnek, hogy nem hagyta a nagy hollandust 1969-ben és később sem a káosz és a káros-kóros felejtés martalékává válni!

PILINSZKY VÉLEKEDÉSÉT SOKAN IGAZOLJÁK. – Rembrandt a világ kultúrtörténetének egyik leghíresebb és a legkiválóbb szakértelemmel kutatott képzőművésze. Ebben életrajzírói Pilinszky után is megegyeznek. Élete és művészete régóta felkeltette a művészettörténet, a társadalompolitikai történelem, a kultúrtörténet, az oktatás, a humán tudományok, a filozófia és az esztétika, a pszichológia, a szociológia, az irodalomtudomány, az anatómia, az orvostudomány, a vallástudomány, a teológia,

a zsidó tudomány, a keleti tanulmányok (ázsiai tanulmányok), a globális tanulmányok figyelmét.

Későbbi kálvínista festőalkotó utóda, van Gogh így írt róla testvérének, Theo-nak (1885):

„Rembrandt olyan mélyre hatol a titokzatos dolgokban, s olyanokat mond el ecsetjével, amelyekre nincsenek szavak egyetlen nyelven sem. Méltán nevezik Rembrandtot bűvészek”.

1775-ben a 25 éves Johann Wolfgang von Goethe levelében azt írta, hogy „teljes mértékben együtt élek Rembrandttal”. 81 éves korában (1831) pedig minden idők legszorgalmasabb alkotó germán zsenije megírta különös esszévallomását „Rembrandt, der Denker” („A gondolkodó Rembrandt”) címmel, amelyet műveinek posztumusz gyűjteményében publikáltak. Így dajkálta a holland zseni emlékezetét a német géniusz – és a magyar Pilinszky...

PILINSZKY ÉS BACH – Felüdít az örök forrás tiszta vize.

BACH MUZSIKÁJÁBÓL TISZTA DALLAMOK ÉLTETŐ FOLYAMAI ÁRADNAK. – Bach esetében is a név előjel. Ahogyan a latinok fogalmaztak: nomen est omen. Neve patakot jelent, kristálytiszta, éltető vizűt. Ez érvényes a muzsikájára. Vele összefüggésben is izgalmas, hogyan látta és értelmezte Pilinszky az ő és más kiváló protestáns alkotók munkásságát, képbe, hangjegyekbe, gondolatokba írt üzeneteit. Nem volt benne felekezeti elfogultság, még ha magas fokú izzásban is élt benne a római katolikus liturgia, s a titkok titkának, az eucharisztianak a szeretete. A zenetörténet királyának, a német muzsika Dürerjének, a lipcsei evangélikus Tamás-templom komponistájának s karnagyának, *Johann Sebastian Bachnak* (1685–1750) az életműve valóban a zene, a hitbeli áhítat, az istenmagasztalás művészi világcsúcsa. A zenetörténetnek olyan magasztalára ért életműve, hogy ebben a klasszikus formában már csak az égi komponisták mennyei kara haladhatná meg őt. De ők bizonyára mással vannak elfoglalva a színről-színre látás udvartartásában. Földi halandóként ezt az istentiszteletté emelt művészetet látta meg benne néhány igencsak ritka tehetség az utána élők között.

A híres svájci református teológus, *Barth Károly* Mozarttról írt kötetnyi esszéjében hasonlítja össze a két nagyot, Bachot és Mozartot. Humoros derűvel írta: „Amikor az angyalok Istent magasztalják, Bachot játszanak az égi karban, amikor a saját örömköre játszanak, Mozart muzsikáját veszik elő”.

Az is különös, s ma is vigasztaló, hogy a gondolkodásnak, a filozófiatörténetnek és az európai bölcsületnek van egy felső szintje, ahol már eltűnnek a földi kategóriák és ellentétek. Az egymással szembeni ingavégpontra, a szinte istentagadásig jutó Friedrich W. Nietzschénél és az egész életét az afrikai leprások gyógyításának szentelő teológus orvosnál, Albert Schweitzernél Bachot illetően mégis összefutnak a szellemi értékelés száalai. Ha két egészen más alkatú ember szinte ugyanazt állítja, akkor az biztosan igaz. F. W. Nietzsche: „Bach számára a muzsika vallás volt. A komponálás hitvallássá lett, ténylegesen muzsikálni istentisztelet volt. Min-

den hangjegy Isten felé fordult nála”. Tálitalát! Schweitzer pedig, aki kora egyik legkiemelkedőbb Bach-interpretátora volt, számos koncertet adott Európában a lambarénei leprakórház fenntartására. Őserdei estéin évtizedeken át egy kis lábbal fújtatott harmóniumon játszott az őserdőnek, a madaraknak, csillagoknak, szünyogoknak, de a betegeknek és a munkatársaknak is esti altató muzsikát: Bachot. És a „nagy fehér doktor” írta az egyik legrészletesebb Bach-kötetet is, elemezve „az orgona bűvészenek” műveit.

Szerinte – s itt a találkozik gondolata Nietzschével – „a zene Bach számára istentisztelet volt. Művészetének és személyiségének egyetlen fundamentuma, alapja hite, kegyessége volt. Számára a hangzások nem külön-külön csendülnek fel, hanem minden hangjegyből és ezek összhatásából felcsendülő muzsika kibeszélhetetlen istendiszeretet alkotva száll felfelé, Őhöz”. Gyönyörűen írt Schweitzer!

HÍRES GONDOLKODÓK KÖZÖTT PILINSZKY VÉLEMÉNYE „A MÉLYPONT ÜNNEPÉLYE”. – Erről a Bachról nem kevésbé mély és megragadó, mert muzsikájától megragadott ihletettségben írt Pilinszky, akinek véleménye a fenti nagyok között is megállja a helyét. Ez a magyar költő európaisága, sőt látásának, értékelésének már-már mennyei egyetemessége is.

A Máté-passió meghallgatása után, 1965. január 17-én írta az Új Ember-ben megjelent mini karcolatában: „Bach hitében nem az rendít meg, hogy hitt Jézusban, hanem hogy műve tanúsága szerint valóban Jézus volt az, akiben hitt... Képzeltetés nem szül igaz művet, s képzelt Isten se gyümölcsöző hitet... Valójában nem Bach teremő ereje rendít meg, hanem az az erő, ami Bachnak a Teremtővel való mély szövetségéből árad” (AMÜ, A Máté-passió margójára, 1965., 257.).

Ami itt kiérződik Pilinszky szavaiból, mégis arról tanúskodik, hogy ismerhette a protestáns gondolkodásban, főként a holland és az angolszász kálvinizmusban fontos *szövetségteológiát*, a *covenant*-ot. Ez olyan mély volt, hogy Istennek az Ószövetségben kötött szövetségei (Édenben – 1Móz 2,16; Ádámmal – 1Móz 3,16; Nóéval – 1Móz 9,19; Ábrahámmal – 1Móz 12,2; Mózesrel – 2Móz 19,5; Dáviddal – 2Sámuel 7,16;) után Jézus Krisztusban lett végleges igenné és ámenné az Új Szövetség – Zsidók 8,8. Ez jelentette Bachnak is az inspiráló csúcst. A református, illetve a protestáns teológiában ez a covenant-eszme lett alapmotívuma a horizontális szövetségkötéseknek, amikor protestáns hatalmak, királyok, fejedelmek között alakult ki nagy európai szövetség. Pilinszky Bach termékenységét és zsenialitását a szövetségkötéssel hozza összefüggésbe, amit a Teremtő kötött az emberekkel, választottaival. „Jézus jelenléte. Ő az, aki ebben a zenében elsősorban revelálódik, ami egyúttal Bach hitének és tehetségének is legfőbb ambíciója és dicsősége”.

A véleményalkotás időföldröttsége és az egyetemesség tágasságába felröppenni képes emberi részgondolkodás önmeghaladása csodálatos találkozást eredményezett. Pilinszky véleményformálása találkozott Nietzschével és Albert Schweitzer egészen más indítékú, és eredményű gondolkodásával, Bach-véleményével, amikor 1966 tavaszán a másik miniatűrjében ezt írta:

„Bach evangéliumi művész volt. Senki alkotó nem közelítette meg úgy a fogalmat, mint ő... Az evangélium az immanens világ teljes realitását mozdította ki helyéből... Bach a lehető legmélyebbre ereszkedett alá mindazért, ami elveszett. A »mélypontra«. Minden kottafejét odaküldte, mégis egyetlen kottafeje se maradt profán. Művésze a »mélypont« ünnepeye.” (AMÜ, J.S. Bach, 1966., 298.).

Gondolom, egyáltalán nem véletlen, sőt nagyon is sokatmondó, hogy a 100 éve született és 40 éve Istenhez hazatért katolikus költő, bölcsező 1984-ben kiadott, két-kötetes prózagyűjteményének ez a címe: *A mélypont ünnepeye*. Pilinszky protestáns kultúratiszteletéről is szól ez a találó kötet cím...

PILINSZKY ÉS VINCENT VAN GOGH „TALÁLKOZÁSAI” – A találkozás időbeli megvalósulása kizárt. Mégis megvalósult. Ami paradoxon, lehetetlennek látszó, mégis lehetséges egy másik dimenzióban. A holland poszt-modernizmus egyik legnagyobb festője, a fantasztikus sárgákkal, fényvibrációval, elmélyült lelkeséggel festő *Vincent van Gogh* fél évszázaddal előzte meg (1853–1890) a magyar modern katolikus líra korszakos alakját, Pilinszky Jánost. Mégis, túl minden lehetetlenen, a szellemvilágban ők egymás mellett sétálnak. Egymásra csodálkozva, hogy a bibliás istenhit milyen egyetemes, s mennyire túl van a felekezeti, földi, uni-, és multiverzum kereteken. Mégis, immanens transzcendenciaként mélyen bennünk, itt alant él sajátos megjelenési formáiban jelen van. Van Gogh és Pilinszky olyan síkokban, dimenziókban mozogtak, léteznek ma is, amit a legújabb kvantumfizika is csak dadogva sejtet a már 11 dimenzióán tartó létszámításaival. Ők ketten ott is jelen vannak, meg itt is. Egyikük fantasztikus vásznaival, ceruzarajzaival, másikuk ceruzahegyre fogott, végtelenül egyszerűre vetköztetett költészetével. Pilinszky-ciklusomban most érkeztem el a Vincent van Gogh „rajzokig”, a látható, láttató imáig.

ISTENEM, BETAKARTÁL RÉGEN. – Pilinszky metafizikai csillagképében többszörös fényponttal is jelen van a holland papgyerek, az egy ideig református lelkészként is szolgáló van Gogh. Először a *Nagyvárosi ikonok* versciklusban tűnik fel (1959–1970). Majd a *Szállkák* sorozatban (1971–1972) *Van Gogh imája* című versében. És még ugyanebben az évben, 1972. áprilisában, amikor a magyar költő meglepetésből-meglepetésbe esik Párizsban a lenyűgöző van Gogh kiállításon.

Amiként van Gogh szinte valamennyi festményén érezzük a teremtett Lét Isten érintésétől reszkető születését, a létezésen átremegő szentség rezgéshullámain, ugyanúgy leheletfinom-valóságosan átrezeg Pilinszky lelkébe és gondolathullámaiba a holland református hívő festő ecsetjének mindenben Istent sejtető szent remegése.

A Van Gogh-versben ott van a ragyogás, mely a sötétben is elkíséri a festőt, a sírásig és a mérlegetésig. A magyar lírikus látása szerint a nap papír közelben éri az ecset mesterét, láthatjuk képein a tomboló sárgákat árasztó hol hatalmas napkorongot, hol a minden átterszó ragyogást. A Nap égető hatalmát Pilinszky verse végén a lelkész-festőre utalva így érzékelteti: „Világ báránya, lupus in fabula,/a jelenidő vitrinében égek!” (Van Gogh, Kráter, 1976., 101.). Két évvel később a Van Gogh imája c. versében (Kráter,

135.) érzékletesen megjelennek a holland táj festővászonra elrendelt részletei: a kemény munkával művelt földek, a levegő honfoglalása, nyilván a szélmalomok is. És a madarak. Meg a lámpasor és a sárga vályogfal, kertek, fák, gyertyasor, ablakok. Mindennapi életjeleneteink dísztelen keretei. „A ház, ahol éltem, és nem élek,/a tető, amely betakar”. És a személyes, egzisztenciális alkalmazása mindennek: „Istenem, betakartál régen”.

AZ IMÁDKOZÓ FESTŐT FELFEDEZŐ KÖLTŐ. – A Hollandia déli részén, református lelkészcsaládba született festőzseni élete, pályája a később felfedezett imádságok tükrében valóban imában fogant. Napi imák közben cseperedett fel testvérei között a kálvinista lelkészlak csendjében. Aztán 1876-ban a benne és érte mondott imák láthatatlan terelőútjain döntést hozott: apja lelképásztori tevékenységét akarja folytatni. Teológiát tanult és egyházi felettesei a belga Borinege-ba küldték a szénbányászok közé. Ott a gyerekeket tanította írni, olvasni és Heidelbergi Kátéra, bibliaismeretre, imádságra. És meglátni Isten világát. Nyitott szemmel.

Közben betegét ápolt, szabadidejében pedig rajzolt. Ebből az időből származnak első tájképei. 10 évvel halála előtt, 27 évesen szakít a lelkészességgel, és csak a festészetnek él. Ebben segítette őt Theo testvére, akivel mintegy 650 levelet váltott hátralévő rövid életében. Innen ismerjük imáit is. Külön izgalmas és lelkileg meggazdagító festményeinek tanulmányozása mellett áradó fohászainak belső építkezését követni.

Hálásak lehetünk protestánsként is, hogy 2007-ben a katolikus *Vigilia* folyóirat egyik számában (augusztus) öt tanulmány is foglalkozott van Gogh művészetével, imádságos lelkiségével. *Bende József* spirituális érzékenységgel fordította le egyik imáját, aminek részletét lejjebb közöljük.

Pilinszky elragadtatva nézte Párizsban a festményeket, majd ezt jegyzi le: „Senki így a modern festészetben nem imádkozott, mint ő. Művészete azonban nem tematikusan, hanem mindenestől vallásos. Ahogy az imádkozó ember számára minden, kivétel nélkül minden imádság, válogatás nélkül, ha egyszer valóban imádkozik” (AMÜ, Van Gogh-kiállítás Párizsban, 1972., 422.).

Micsoda azonosulás a Szent Lélek ihletettségében a két alkotó, kiválasztott ember között! Meglátni, megfogalmazni, hogy az imádkozó ember számára minden az imádság témája lehet: a napraforgó érett sárgája magasztalja Alkotóját, az ablak elé állított szék helyet foglalásra invitál, hogy kitekintve a soha be nem függönyözött holland ablakon a tájra, amit Isten keze gyúr, alkot a fáradhatatlan fapapucsos nép szorgalmával.

És észrevenni, amint azt a ceruzarajzok is illusztrálják, az imádkozó embereket. Az étkezés előtt imára csendesülő fáradt jó hollandust, vagy a kandalló előterében élete hajlott korában melegező idősebb ember töprengő alakját, amint két kezébe temeti arcát. Ugyanígy észrevenni, képpé örökítve is tisztelni az élete delén járó dolgos asszony erőteljes kérő/köszönő alakját.

A PARÓKIA FIAINAK IMÁDSÁGA. – Igencsak hasznos és szükséges lenne ennek az elmélyült, ecsettel is imádkozó művésznek külön cikkben foglalkozni imaéle-

tével. Most csak egy részletet villantunk fel a lelkészfiú, majd lelkész-festő biblikusan református imafolyamából, akit érezve-értve, ismeretlenül is rokonként, testvérként képez le prózájában és verseiben Pilinszky. (S tehetjük ezt hálásan mi is). Csodálatos *jelenlét* ez a földi kereteket, határokat legyőző isteni végtelenben, és a szívvel egymást ölelő megértésben – odafönn és ideleinn.

„A parókia fiainak imádsága, az Evangélium szolgálójának gyermekeié, akiket az apjuk megáldott, amikor elhagyták az atyai házat, és akikért az anyjuk így imádkozott azon a napon: „Atyám, nem azt kérem tőled, hogy vedd ki őket a világból, hanem hogy óvd meg őket a gonosztól!” Oly sok imádság gyermekeinek az imádsága, két testvéré, akik hosszú ideig aludtak együtt az atyai ház felső kishálószobájában. És hangjuk felszállt az ég felé, és sírtak. Uram, szeretjük napod fényét és tengered morajlását, szemünket felemeljük az égre, és szeretjük a csillagokat, amelyek roppant seregét megsokasítottad, és amelyek mindegyikét nevükön szólítottad. Gyengéden szeretjük a hajnali pillanatot, amikor felkelted napodat jókra és gonoszokra egyaránt, s az esti órát is, amikor napnyugtakor atyai házunk hálaadó éneke száll fel szívünkbe:”

*Tudom, kinek hittem,
még ha a nappal és az éjszaka változik is,
ismerem a sziklát, melyre építkeztem.
„Nem bukik el az, aki üdvösségét tőlem várja.”*

*És most, életem alkonyán,
gondoktól és nehézségektől kimerülve,
hangosabban és tisztábban magasztallak Téged
minden egyes napért, melyet megadtál nekem ezen a földön.*

*Ahogy a munkájában megfáradt földműves
fogadja a napnyugtát,
oly sok erőfeszítés után mi is akkora örömmel látjuk,
hogy napunk immár lehanyatlak.*

*A reménységnek nem kell majd mindig várakoznia:
óh, öröm, mely elhárít minden nehézséget;
íme, nem vagyunk már idegenek,
elérkeztünk atyáink hazájába”...*

(Van Gogh teljes imafolyama
először angol és francia nyelven jelent meg 1992-ben, illetve 1995-ben).

Szoborsorsok

Diósgyőrben felavatták Szent II. János Pál pápa szobrát, a róla elnevezett tér Szinva-patakon túl eső oldalán, a plébániatemplom kertjében. Most úgy tűnik, ezzel zárult a felállítás körül gerjesztett vita. Sokan már a tér elnevezése ellen is tiltakoztak, mondván, mi közünk Miskolcon ehhez a pápához? Nincs elég magyar történelmi személyiség, akiről a teret elnevezhetnénk? De mikor az is kiderült, hogy még szobrot is akarnak állítani a szent pápáról, megnőtt a tiltakozók száma.

Talán többeknek furcsa lehet, de a tiltakozásnak nem csak politikai, hanem vallási vonatkozása volt, protestánsok írtak egy helytelenítő jegyzetet, ami meg is jelent a Miskolci Keresztény Szemlében. Ők javasolták, hogy ha már a tér egyik végéből indul ki a Nagy Lajos király utca, lehetne itt egy egész alakos szobrot felállítani erről a királyunkról. Az, hogy a diósgyőri vár előtt már áll egy szobor Nagy Lajosról, nem jutott eszükbe.

A jegyzetre, ugyancsak a Szemle következő számában, Mikolai Vince főszerkesztő, diósgyőri plébános adott választ, megemlítve azt is, hogy a szobor a tér templom felőli oldalára, sőt, a templomkertbe kerül. Erre már nem lehetett mit mondani.

Erről eszembe jutott, hogy amikor II. János Pál pápa Magyarországon járt, a debreceni látogatásakor egy atyafi lefeküdt a Nagytemplom küszöbére, hogy így tiltakozzon ellene, s ha a pápa mégis bemenne a templomba, csak az ő testén keresztül tehesse. Persze, eltávolították őt, és János Pál nagyon fontos és szép beszédet mondott a reformátusok fő templomában, és az úgynevezett gályarab emlékmű előtt bocsánatot is kért azokért a bűnökért, amelyeket katolikusok elkövethettek a történelem folyamán a protestánsok ellen.

A szobor tehát áll Diósgyőrben, már nem zavar senkit, s hogy a tér is elkészült, akár szép kulturális események színhelyét is díszítheti.

A szobor elleni tiltakozásról más is eszembe jutott. Csak itt, Magyarországon hány szobrot dönthettek le, csak az elmúlt évszázadban? S ezek közül volt-e, lehetett-e olyan, amivel egyetértettünk, s amivel nem? Bizonyára.

A háború után, a kommunista hatalomátvételt követően Budapesten és vidéken számtalan szobrot ledöntöttek, eltávolítottak. Néhány példa: Budapesten a jezsuita templom előtt ledöntötték Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök szobrát. Az indok az volt, hogy a főpap antiszemita. A zsidóüldözés kárvallottjai gondolták úgy, hogy ezt meg kell tenni. A szobordöntők között volt Faludy György költő is. Debrecenben Tisza István szobrát távolították el (néhány éve állították fel újra), és számtalan Turul-szobrot, Magyar fájdalom szobrát, és természetesen jobboldali politikusok szobrait is eltávolították. Lehetséges, volt ezek között olyan is, amelyet okkal távolítottak el.

Ide kívánczok egy '56-os emlékem, élményem. Akkor Budapesten laktunk. Én harmadikos gimnazista, 17 éves voltam, s ahogy meghallottuk, hogy kitört a forradalom futottunk körülnézni a városban, és egy olyan felvonuló csoporthoz csatlakoz-

tunk, amely a Hősök terére, a Sztálin szoborhoz vonult. Bizonyára sokan ismerik az ott történeteket, most csak annyit jegyzek meg, hogy mi is láttuk a szobor ledöntését, amellyel akkor is, most is teljesen egyetérttünk. Emlékezetes volt, ahogy drótköteleket csavartak a szoborra, és teherautókkal próbálták ledönteni, de nem sikerült, a drótkötelek elpattantak, s a szobor állva maradt. Végül valahonnan hegesztőaparátot szereztek, s térd alatt vágták el félig Sztálin lábát, s ezután már könnyű volt újra drótkötelekkel, teherautókkal ledönteni. Óriási üdvözlés tört ki, mintha ez a száz ezer ember egyszerre kiáltott volna gólt a közeli Népstadionban. Nem is tudom, hányszor énekeltek el a Himnuszt, hiszen amikor befejeztük, a tér másik sarkán újra kezdte valaki, s persze énekeltek újra és újra, mindnyájan.

A rendszerváltás után is távolítottak el szobrokat. Ki tudja hány Lenin-, Marx-, Engels-, a Tanácsköztársaságról, Vörös Hadseregről, kommunista mártírokról készült szobor és emlékmű tűnt el.

De ugyanilyen érdekesek a politikai okokból történt utcanevváltozások is. Érdekeség kedvéért felsorolok néhány miskolci változást. Azokat is, amelyeket az úgynevezett szocialista rendszer elején vezettek be, és azokat is, amelyeket a rendszerváltás után.

Az 1944–1946. évi utcanevváltozások közül néhány: Horthy Miklós tér – Városház tér; Erzsébet tér – Szabadság tér; gróf Tisza István utca – Bajcsy-Zsilinszky Endre út; Werbőczy u. – Dózsa György u.; Lichtenstein J. u. – Ady Endre u.; Vay út – József Attila u.; Vitézek u. – Partizán u.; Ferenc u. – Fürst Sándor u.; Ady u. – Sallay Imre u.; Urak u. – Petőfi u.; Petőfi u. – Dankó Pista u.; Gyöngyvirág u. – Somogyi Béla u.; Meggyesalja u. – Bacsó Béla u.; Levente u. – Levente vezér u.; Zoltán u. – Ságvári Endre u.

A Tapolcáról Miskolcra vezető út viselte Horthy Miklós nevét és az ennek folytatását képező Miskolci utat Vöröshadsereg útjának nevezték el.

Az 1990. évi rendszerváltás után is változtak utcanévek, így lett a Tanácsház tér – Városház tér; a Szamuely T. utca – Csengey Gusztáv utca; az MSZB tér – Mindszent tér; a Felszabadítók útja a Mindszenti templomtól a Türi boltig – Görgey Artúr utca; a Kun Béla utca – Soltész Nagy Kálmán utca.

A Dimitrov tér – Szent Imre tér; a Marx tér – Újgyőri főtér; a Lenin tér – Ógyár tér. Az Engels utca – Szentgyörgy utca; az Úttörő utca – Olvasztár utca; az Élmunkás utca – Töbrös utca; a Vöröskatona utca – Erkel Ferenc utca; a Vörös Hadsereg utca – Egyetem utca lett. A November 7. tér – Templom tér; a Tanácsköztársaság városrész – Vörösmarty városrész; a Beloiannis utca – Szentpály utca lett.

A Szamuely T. utca az Uitz és Rudas L. u. között – Csizmadia köz; a Marx K. utca a Lorántffy Zs. utca és a Borsod ABC között – Andrássy utca; a Korvin O. utca – Corvin utca. A Rudas L. utca a Szemere és Uitz u. között – Kandia utca; a Rudas L. utca a Papszer és Uitz között – Kálvin János utca; a Szabó L. utca – Kis-Hunyad utca; a Hoffmann Ottó utca – Szent István utca. A Szabadság tér – Erzsébet tér; a Kommün utca – Tizes honvéd köz; a Zója tér – Kandó Kálmán tér; a Dallos Ida utca – Bacsinszky András utca; a Prieszol József utca – Fábíán kapu; az Oprendek Sándor utca – Andor utca. A Clara Zetkin utca – Virág utca, a László Jenő utca pedig Szent László utca lett.

Talán ezekkel a változásokkal egyet lehet érteni.

(gróf)

A Luther-udvar Luther portréi

Miskolcon a Városház tér, a Hunyadi és Dayka Gábor utcák, ill. a Kis-Hunyad utca által határolt terület régóta a miskolci evangélikuság fellekvára. Templom, parókia könyvtárral, általános- és középiskola, régen tanítóképző, jogakadémia, a neves tanulóiról ismert ősi al-gimnázium; mindez az evangélikus egyház kezelésében volt, és részben van, a mai napig is.

A Luther-udvar a Hunyadi utcából nyílik a - szintén a neves egyháztudós nevét viselő - Luther-ház hatalmas, boltozatos kapunyílásán keresztül. E ház helyén 1893-ig csak egy föld-szintes épület és a templomkert állt. A telket az egyház a hívek adományaiból megvette, s 1897-re felépíttette rajta a kétemeletes Luther-házat. A mai városi szóhasználatban ezek így együtt jelentik a „Luther-udvart”.

A járókelők számára a Luther-ház megszo-kott látvány, hiszen régóta áll itt az épület. A bérház köríves, magas kapubejárója az első emelet közepéig nyúlik fel, fölötté a második emeleten kovácsoltvas erkély található. Azt azonban már kevesen veszik észre, hogy a kapu és az erkély között Luther Márton szobrát helyezték el. A szobor elhelyezésére két időpontot is jegyez a szakirodalom; mindkettő Dobrossy István várostörténész tollá-ból származik. A 2006-ban megjelent Miskolc írásban és képekben 1. kötetében így fogalmaz a szerző:

„Az épületnek ez ma is figyelmet érdemlő plasztikai éke, amely egyidős a bérházzal, s az alkotó valószerű első művei egyike lehetett.”¹

A négy évvel később megjelent Miskolc belvárosa című kötet szerint a szobor 1933-ban került az átjáró ívébe, amikor Luther Márton születésének 450. évfordulóját ünnepelte az egyház.² A két dátum közül az első a valós. Ezt bizonyítja egy régi képeslap a 20. század elejéről, mely a Luther bérházat ábrázolja, s itt már látható a szobor a kapunyílás fölött.³

Luther portré
a Luther-udvar kapubejárata fölött

¹ Dobrossy István: Miskolc írásban és képekben 1/1. köt. Miskolc, B.-A.-Z. Megyei Levéltár, 2006. 129. o.

² Barna György–Dobrossy István: Miskolc belvárosa. Miskolc, Lézerpont 2010. 14. o.

³ Hunyadi-utcai részlet. Képeslap. Lelőhely: II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár Helyismereti Gyűjteménye. Lsz: 18/2017.

Képeslap a Luther-házról az 1900-as évek elejéről
(II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár Helyismereti Gyűjteménye)

A Luther portré alkotója Kun József, akkor még fiatal, később elismert miskolci épületszobrász volt.

„Neki tulajdonítható a Luther-ház impozáns bejárata fölött (Hunyadi u. 8. sz.) a névadót portré igénnel megformáló munka. Az egyházalapító – kezében a Bibliával – figyelemre méltó alkotás, ami a XX. század elejének legjobb épületszobrászati felfogását tükrözi. Egykor a reformátor nevét viselő kis térnek (ma Bartók Béla tér) sokáig ez volt az egyetlen plasztikus ékesége.”⁴

Kun József szobrász, éremművész a városban született 1879. július 17-én. Alapfokú iskoláit Miskolcon, művészeti tanulmányait Budapesten végezte. Városi ösztöndíjjal lehetőséget kapott arra, hogy Párizsban a Julien Akadémián is képezhesse magát. Hazajöve szobrokat, plaketteket, kerámiákat és épületszobrokat készített. Részt vett a Művésztelep létrehozásában is. Neki tulajdonítják a Földes Ferenc Gimnázium homlokzatán és hátsó végfalán elhelyezett domborműveket, ill. a Sziklakápolna műkőeresztjét és csillagboltozatát is.⁵ Nevéhez köthető alkotások: emléktáblák, plakettek, érmék, külső/belső épületdíszek, festmények, szobrok, síremlékek és Lévy József halotti maszkja.

Az utcafrontról beljebb menve, a 60 méter magas Belvárosi Evangélikus Templom előterének falán található egy másik Luther portré. A portré hasonmása Budapesten a Belvárosi Evangélikus Gyülekezet Templomában is megtalálható; alkotója pedig Mágner Ágnes, miskolci képzőművész.

Mágner Ágnes 2019-től Miskolc város díszpolgára. Szombathelyen született

⁴ Goda Gertrúd: Festészet, szobrászat- iparművészeti törekvések. In: Miskolc története IV/2. Szerk. Veres László. Miskolc, B.-A.-Z. Megyei Levéltár 2003. 1025. o.

⁵ Goda i. m. 1025-1026. o. és Barna-Dobrossy i. m. 14-15. o.

1944-ben, 1971-ben végezte el a Magyar Képzőművészeti Főiskola festészet szakát, hol mesterei Sarkantyú Simon és Domanovszky Endre voltak. 1971-től a Miskolci Művésztelepen él és alkot. Férje Prof. Dr. Végvári Lajos volt; gyermeke Végvári Zsófia. 1971-től rendszeres kiállító; egyéni és csoportos, hazai és külföldi tárlatok résztvevője. A festészet mellett szobrászattal, könyvillusztrációval is foglalkozik; tanít, szakmai, művészettörténeti előadásokat tart. 1991-től munkásságában jelentős szerepet kap a szakrális művészet. Tevékenységét számos díjjal elismerték, alkotásai megtalálhatók London, München és a Vatikán mellett Lengyelországban, Svájcban, Szlovákiában és több hazai városban is. (www.mageragnes.hu)

Az evangélikus templom kapubejáratánál jobbra elhelyezett domborműves Luther portré 2017-ben, a reformáció 500. és a templom 220. évfordulója alkalmából került az előtér falára. Anyaga bronz, mérete 40x34 cm; a portréfej mellett az egyik oldalon MLUTHER felirat, a másik oldalon egymás alatt a reformátor születési és halálozási évszáma (1483–1546) van bevésve. A portré alatt a fekete márvány emléktáblán⁶ a reformáció öt ismert alapelve, az öt sola olvasható latin és magyar nyelven; alul pedig az alkotó neve és a fent említett évfordulók kerültek feljegyzésre.

A portré Máger Ágnes ötlete alapján készült, melyet ajándékba készített a miskolci belvárosi evangélikus gyülekezet számára. Ezúton is köszönet érte!

Tisztelt Városlakók! Ha a Hunyadi utcán járunk, tekintsek meg Miskolc e két kevésbé ismert, szerényen megbújó Luther portróját!

Máger Ágnes Luther portréja a Belvárosi Evangélikus Templom előtérében

⁶ A portré a fekete márványtábla felső részén található. A márványtábla méretei: 60 x 110 cm.

Diósgyőr-Vasgyár

A Miskolc-Diósgyőri Parókia temploma idén 60 éves. Az évforduló tiszteletére elkészült az egyházközség történetét a kezdetektől bemutató könyv. Két harcos papja, Kardos István és dr. Csoba János kitartása a nehézségek közepette lett az az alap, amelyre a jelen és a reményteli jövő épül. A szerző Papp András parókus. Szemelvények következnek a könyvből.

Kik is vagyunk mi?

Az egyetlen munkástelepülésen szervezett görögkatolikus egyházközség.

Neveink: Diósgyőr-Vasgyári hitközség – Diósgyőrvasgyári Görög Katolikus Egyházközség – Újgyőri Görög Katolikus Egyház – Felsővárosi Görög Katolikus Egyházközség – Miskolc-Diósgyőri Görög Katolikus Egyházközség – Miskolc-Diósgyőri Görögkatolikus Parókia.

Misézőhelyeink: Vasgyári római katolikus templom – Szent Imre római katolikus templom – Percesi római katolikus templom – Lónyay utca 2. kápolna – Marx Károly u. 24. kápolna – Andor utca 34. kápolna (Oprendek Sándor utca 76. kápolna) – Bíró utca 2/a. imaház.

Templomépítésre kijelölt telkek: Alsószinva utca és Felsőszinva utca vége közötti telkek – Kilencedik és Tizedik utca vége a Szinva partján – Előd utca, saját telkek – Bíró utca, Jegyző utca és Árok közötti telkek. Kápolnának kért ingatlan: Lónyay u. I. – Lónyay u. II. – megajánlott Iskola u. 54. Van, aki félig-meddig viccelődve meg szokta jegyezni, hogy mi nem vagyunk diósgyőriek, hiszen a templomunk „Újgyőrben” van. Miskolc legtöbbet szenvedett egyházközsége vagyunk. A nevünk: Miskolc-Diósgyőri Görögkatolikus Parókia.

Hitoktatóból szervezőlelkész

Schirilla Szólon Andor miskolci parókus 1929. október 8-án terjeszti fel Miklósy István megyéspüspökhöz jóváhagyásra a Miskolchoz tartozó Diósgyőr Vasgyárban az új hitközség alakuló közgyűlésének jegyzőkönyvét. Ez nem önállósult egyházközséget jelent, hanem a szervezés munkájának indulását. Azért lehetséges, mert újonnan felszentelt fiatal pap, Kardos István kezdhette meg a parókiától távol eső területen a hitoktatást, valamint szentmisék végzését. Az ott lakást a Vasgyár igazgatósága biztosította díjmentesen, mégpedig kétszobás lakásba költözhetett be az ifjú házaspár a kolónia telepen a III. utca 8. szám alatti házba. Az új lelkész feladatai: hitoktatás a belvárosiak mellett a három vasgyári, két percesi és egy újdiósgyőri iskolában, heti 23 óraszámban; minden hónap első vasárnapján és minden pénteken Vasgyárban, minden hónap harmadik vasárnapján Percesen szentmise végzése. A parókus megjegyzi,

hogy Kardos István hitoktató segédlelkész, mint a parókus megbízottja oda helyezésével ideiglenesen megoldott a diógyőr-vasgyári hívek vezetése, akik már többször kérték tőle az önállósulást. Fő indokuk a templom nagy távolsága mellett a vasgyári munkások és bányászok között a görögkatolikusok növekvő létszáma volt. A megyéspüspök a jóváhagyás mellett a vasgyári igazgatóságnak köszönetet nyilvánított.

Ez a státusz minisztériumi finanszírozású második hioktatói állást jelentett. Az anyagi háttér ezzel biztosított volt, s a Vasgyártól kapott lakás a legjobb helyen ahhoz, hogy a nagy területet jelentő vasgyári kolónia, vagyis a Vasgyár munkástelepülése, Diósgyőr község Tatárdomb, Előhegy, Baráthegy és Papírgyár külterületekkel, Peregcs bányatelep Bollóalja, Kőpad és Csernalj részeivel, Újdiósgyőr és esetleg Hámor görögkatolikus lakossága felekezete szerinti ellátást kapjon, valamint kiépüljön a terület iskoláiban a saját hitoktatás és a tanítási napokra eső hétköznapi ünnepeken az ifjúsági isentisztelet. Ráadásul a Diósgyőri Magyar Királyi Állami Vas- és Acélgyár igazgatósága kedvezményeket is adott: telepi víz- és villany ellátást, kedvezményes tűzifát és barnaszemet, s a bányavasúton utazást.

A fiatal lelkész – aki Sárospatakon született 1904. november 2-án (szülei Kraftsik István és Balogh Róza, az édesapa és fia névváltoztatása 1909-ben volt), teológiai tanulmányait Eszergomban és Budapesten végezte, pappá szentelése 1929. március 28-án volt Nyíregyházán, felesége Damjanovits Mária – a miskolci parókus támogatásával igyekezett minden lehetőséget megragadni, szervezni. A gyár vezetőségének bemutatta a püspöki jóváhagyást, hogy az egyházi szertartásokhoz szükséges felszerelések beszerzéséhez a görögkatolikusok körében gyűjtést végezzen. Kérvényt nyújt be a Magyar Királyi Állami Vas-, Acél- és Gépgyárak Igazgatóságához Budapestre, hogy a diósgyőri vasgyári elemi iskolában biztosítsanak egy státuszt görögkatolikus tanító részére. „*Bár a kérelmet a magunk részéről is méltányosnak tartjuk, azt ezidőszerint a legnagyobb sajnálatunkra még sincs módunkban teljesíteni, mert megfelelő tanítói állás jelenleg üresedésben nincsen. Amennyiben azonban a jövőben a helyzet megváltozónak, úgy a kérelemre figyelemmel leszünk.*” – érkezik meg a válasz 1930. január 14. dátummal. Később sikerül teljesíteni a kérést, állást kap Choma Alajos tanító, aki a kántori teendőket látja el hosszú éveken át. Az ő feladata a templomköteles tanítványok isentiszteletre kísérése és felügyelete, ebben segít az ugyancsak görögkatolikus Hornyák Jolán tanítónő.

Készül egy saját bélyegző is, 1930-tól ezt használják a hivatalos leveleken: Gör. Kat. Egyházközség pecsétje 1930 Diósgyőr-Vasgyár.

A bélyegző eredeti lenyomata és a későbbi másolat.

Az ifjúsági munka eredményeként megalakul a „Görög Katolikus Ifjak Szent László Kongregációja”, valamint a „Vasgyári Görög Katolikus Leányok Egyesülete”. Az egyesületi összejövetelek mellett jótékonyági előadást, gyűjtést szerveznek.

Harc a saját liturgikus helyért

Az 1938-as esztendővel kezdődik meg igazán a szervező lelkészség önálló élete. A nagy terv, a saját templom megvalósításának munkája erősödik, éveken át nő a remény, a lelkesedés. Aztán apadni kezd és módosul – kis kápolnává. Az okok között megtaláljuk a közelgő világháború pusztítását, a pénzromlást és a politikai körülmények változását is. A képviselőtestület gyűlésein újabb és újabb lépéseket tárgyalnak meg és hoznak egyhangú döntéseket. A templomépítési alap lassan növekszik, de biztosítani kell az összeg értékállóságát. Három házhelyet néznek ki a Miskolc város területén fekvő „Glósz féle parcellákból”. A vasgyár fejlődésének mértéke szerint várható, hogy a telkek értéke évről-évre növekszik. Egyből nem tudják kifizetni a teljes vételárat, de előnyös a megegyezés lehetősége. Bányay Jenő káptalani helynöktől megkapják az engedélyt, de azt a figyelmeztetést is, hogy a pénzromlás veszélye és havi részletek fizetésének vállalása ne taszítsa nehéz helyzetbe az egyházközséget. Mivel nem akarják, hogy a pénztár teljesen kiürüljön, 2.344 pengőt fizetnek ki az eladónak (Balázs László), s havi 150 pengős részletekben a vételár többi részét. Ez a mai Előd utcai telek később nagyon fontos lesz.

Levelezőlapokat nyomtatnak széleskörű terjesztésre, mintegy téglajegyként. A hátoldalon támogatásra olvasható a számlaszám („Postatakarékpénztári csekszámla: 6004.”), a képes oldalának szövege: „Adakozunk Lisieuxi Kis Szent Teréz Diósgyőrvasgyári Gör. Kat. templomára.” Göröghatolikus templomaink között nem volt addig, s most sincs másik olyan, melynek védőszentje Lisieux-i Szent Teréz lenne. A papi zsolozsmáskönyv Ménologion mellékletének VIII. kötetében a következő olvasható: „B.e. Miklós István hajdúdorogi püspök 1937-ben hozzájárult, hogy az újonnan alapított diósgyőrvasgyári gör. kath. templom Kis Sz. Teréz tiszteletére szenteltessék.”

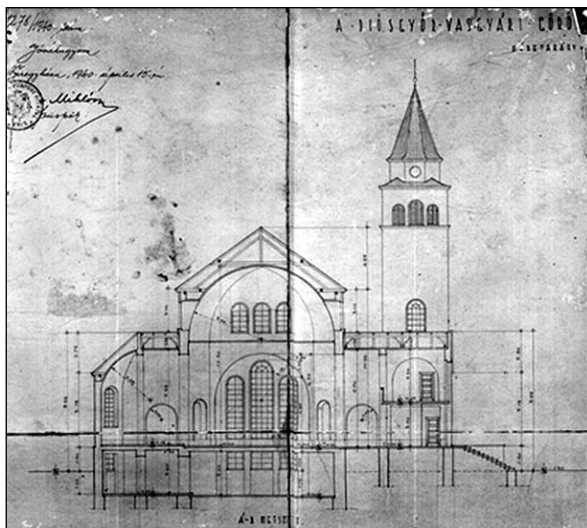
Elkészültek a templom tervei

A jóváhagyás után püspöki pecséttel ellátott tervrajzokat a Vasgyár igazgatóhelyettese veszi át. Semmi válasz. Ki tudna segíteni? Az Actio Catholica elnökségének írt levelében Kardos István szomorúan fogalmaz.

A képeslap téglajegy

„Templomunk felépítéséért folytatott több éves küzdelmünket, a diós-györi vasgyár vezetőségének ebben az ügyben tanusított tartózkodó álláspontját, a többi felekezettel szembeni háttérbe szorítottságunkat, a számarányunkat illetőleg való mostoha támogatást, templomunk felépítéséért beadott kérelmünket, amely tavasz óta válasz nélkül a kabinet irodától az iparügyi minisztériumba átküldve fekszik, mind-mind elpanaszoltuk az Actio Catholica hajdúdorogi egyházmegyei főtthkárának, amikor meglátogatott bennünket. Megmondottuk neki, hogy minden fillérünkre szükségünk van, mert minket úgysem támogat senki. Míg a többi felekezet templomai teljesen, vagy nagyobb részben az állami vasgyár költségén épült fel, mi ebben is saját magunkra vagyunk hagyatva. Megígérte, hogy szóvá teszi bajunkat az országos központ révén, de úgy látszik – mint ahogyan körülbelül előre láttuk – nem tehetett semmit ügyünkben.”

A terület országgyűlési képviselője Ronkay Ferenc bányauági főtanácsos, a Borsodi Szénbányák Rt. bányafőfelügyelője. Hozzá fordul támogatás kieszközléséért az egyházközség vezetője egy év múlva, jelezve, hogy a templom felépítéséhez szükséges teljes összeg egyharmadát, mintegy negyvenezer pengőt nagy és sok fáradsággal összegyűjtötték. Ronkay válaszában jelzi, hogy megkeresi ez ügyben a Kormányzó urat, de a nemleges választ is sejteti: „A mai anyagbeszerzési nehézségek miatt az építés a háború tartama alatt nagy nehézségbe ütközik annál is inkább, mert az iparügyi miniszter úrnak, akivel ez ügyben ismételtén beszéltem, az a felfogása, hogy minden építkezést le kellene állítani.”

DOMOKOS TIBOR

Sáry Pál: Az ókeresztény államelmélet alapvonalai című művéről

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM,
BUDAPEST, 2020 – 130 OLDAL

A Nemzeti Közszołgálati Egyetem rendkívuł gazdag tartalmú Közszołgálati Tudásportált hozott létre honlapján (<https://tudasportal.uni-nke.hu>), ahol többek között szakkikkek, szakkönyvek, doktori disszertációk is elérhetők és ingyenesen letölthetők. Ezen a modern internetes felületen jelent meg Sáry Pál miskolci professzor új kismonográfiája, mely az ókori keresztény szerzők államelméleti nézeteiről nyújt részletes áttekintést.¹

Az eredeti forrásokon alapuló, nagyszámú lábjegyzettel ellátott mű, mely „A jó kormányzást megalapozó közszołgálat-fejlesztés” című kutatási projekt keretében készült el és jelent meg, nyolc fejezetből áll. Az első fejezetből megtudhatjuk, hogy az első évszázadok keresztény gondolkodói a monarchiát tekintették ideális államformának. Ez az álláspont összefüggött a monoteista hittel, de a természetben, az állatok világában tapasztalható rend is ezt támasztotta alá, ráadásul mindenki úgy tapasztalta, hogy Augustus egyeduralmának kialakítása kedvező fordulatot hozott Róma történetében, hiszen a politikai élet sokkal békésebbé vált. A monoteizmus egyben a birodalmi eszmét is erősítette.

A következő fejezetben az Isten és az uralkodó kapcsolatáról szóló elképzelésekről olvashatunk. A pogányok, a zsidók és a keresztények mind egyetértettek abban, hogy az uralkodó az Istentől kapta hatalmát. Ebből pedig logikus módon arra következtettek, hogy az uralkodó Isten előtt felelősséggel tartozik tetteiért, döntéseiért. A keresztények is átvették azt a hellenisztikus tant, amely szerint az uralkodó az Istent köteles utánozni: úgy köteles kormányozni birodalmát, ahogy az Isten kormányozza a világot.

Azt, hogy ez milyen konkrét feladatokat jelent az uralkodó számára, a harmadik fejezet tárja elénk. Az uralkodó köteles erkölcsösen élni és így példát mutatni alattvalói számára. A bűnöket megfélekezve fenn kell tartania a közrendet, a kormányzás és a bíraskodás feladatait bölcsen és igazságosan kell ellátnia. A jó megjutalmazása és a rossz megbüntetése mellett a gyengébbek (a kiszolgáltatót helyzetben lévő rab-szołgák, nők, gyermekek, adósok, tartományi lakosok) védelmére is nagy gondot kell fordítania. Mindenkor a köz javát kell előmozdítania, s fel kell lépnie a belső viszályok ellen, hogy alattvalói békében és egyetértésben élhessenek. A keresztény császárok

¹ A könyv linkje: <https://tudasportal.uni-nke.hu/tudastar-reszletek?id=123456789/16273>.

számára fontos célkitűzést jelentett az egyház egységének védelme, valamint az állam és az egyház közötti harmonikus viszony megteremtése.

A következő fejezet az államelméleti nézetekkel szorosan összefüggő jogelméleti kérdésekkel foglalkozik: a törvények különböző fajtáit és azok kapcsolatát ismerteti az ókeresztény írók felfogásában. Az isteni és az állami törvények összeütközése többféle módon jelentkezett: az egyház ilyen esetekben az előbbi törvények követését kívánta meg híveitől. Az isteni törvényeken belül külön kategóriának tekintették a természeti törvényeket, melyek az isteni kinyilatkoztatás nélkül is felismerhetők a józan ész és a lelkiismeret követésével. Az ókeresztény gondolkodóknál is megjelent az a nézet, hogy az állam törvényeinek összhangban kell állniuk a természet törvényeivel. A keresztény császárok sok olyan állami előírást eltöröltek, melyek az isteni törvényekkel ellentétesek voltak, Iustinianus pedig sok olyan rendeletet alkotott, melyek az egyházi kánonokkal azonos tartalmúak voltak.

Az ötödik fejezet az állam által alkalmazható erőszak problémáit elemzi az antik források alapján. A keresztények is elismerték, hogy erőszak nélkül az állam rendjét nem lehet fenntartani, de rámutattak arra, hogy az erőszak mindig igazolásra szorul. Egyesek elítélték a halálbüntetést, de a keresztény szerzők többsége a halálbüntetés alkalmazhatósága mellett foglalt állást. Az üldözött keresztények szívós szellemi küzdelmet folytattak a vallási erőszak megnyilvánulásai ellen. Sokan a constantinusi fordulat után is a vallásszabadság mellett érveltek. Szent Ágoston is csak azután változtatta meg türelmes álláspontját, miután nyilvánvalóvá vált, hogy a súlyos közbűncselekményeket elkövető anarchista eretnekekkel szemben elengedhetetlen az állam erőszakos fellépése. Az államok egymás közötti fegyveres fellépését értékelve az egyházatyák különbséget tettek igazságos és igazságtalan háborúk között: úgy vélték, hogy a háborút mindig a célja alapján lehet erkölcsileg megítélni.

A hatodik fejezet a tulajdoni viszonyok kérdéseit tárgyalva felvázolja az ókori egyház szociális tanítását. A keresztények mindig is tiszteletben tartották a magántulajdont, sohasem léptek fel a tulajdoni viszonyok erőszakos megváltoztatása érdekében. Krisztus tanítása alapján úgy vélték, hogy „ami az enyém, az a tiéd is”, szemben a modern kor kommunistaival, akik szerint „ami a tiéd, az az enyém is”. Az egyház kezdettől fogva hangsúlyozta a szegények támogatásának fontosságát, rámutatva arra, hogy az adakozás a társadalom egységét, belső békéjét is erősíti.

A mű kilencedik fejezete az alattvalók kötelezettségeit vizsgálja. A hatalom isteni eredetének tanából egyenesen következett az alattvalói engedelmesség követelménye. Az ókori keresztények igyekeztek jó állampolgárok lenni: betartották a törvényeket és megfizették az adót. A katonai szolgálat kérdése viszont némileg megosztotta a híveket. A pogány korszakban egyes keresztények elsősorban azért tagadták meg a katonai szolgálatot, mert a táborban pogány vallási szertartásokat is végezni kellett. A constantinusi fordulat után az egyházatyák a katonai szolgálat teljesíthetősége és a haza fegyveres védelmének szükségessége mellett foglaltak állást. A keresztények azt is fontosnak tartották, hogy imádkozzanak az uralkodóért és az állam jólétéért.

Az utolsó fejezet az alattvalók ellenállási jogáról szól. A keresztények politikai engedelmessége soha sem volt abszolút jellegű: az isteni törvényekkel ellentétes állami parancsok végrehajtását (főként a császárkultuszban és az egyéb, szintén kötelezővé tett pogány vallási szertartásokban való részvételt) folyamatosan megtagadták. Ilyen esetekben tehát a passzív ellenállást, a polgári engedetlenséget választották, akkor is, ha ez az életükbe került.

A kizárólag elektronikus úton megjelent könyv végén – a szerző összegző gondolatai után – bőséges bibliográfia található. A mű nagy érdeme, hogy Szent Ágoston tanai mellett számos más, kevésbé ismert ókeresztény szerző nézeteit is bemutatja, jelentősen gazdagítva a korszak állambölcséletéről szóló ismereteket.

* * *

Nagyszőlős, Nagyboldogasszony szobor avatás

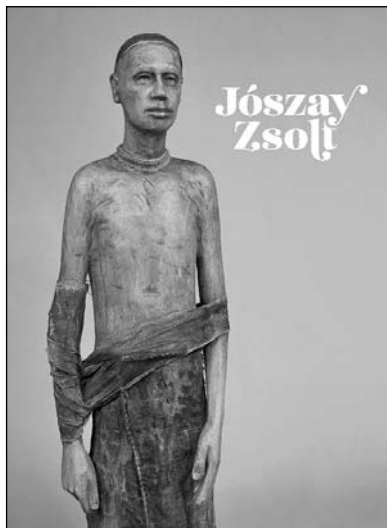
VÁMOSI KATALIN

Megjelent a hetvenéves Józsay Zsolt szobrászművész életmű albuma

A múlt század hetvenes éveitől kezdve Józsay Zsolt szobrászművész életműve folyamatosan épül, gazdagodik. A napjainkra már jelentős számúvá vált oeuvre-jében a főként fából faragott, műteremben készült szobrok, a bronz kispasztikák és az érmek mellett a köztéri művek is figyelemre méltó helyett foglalnak el. Sajnálatos módon betegsége miatt 2013-tól egyre kevesebb időt tud alkotómunkával tölteni.

2011-ben, hatvanadik születésnapja alkalmából a miskolci Herman Ottó Múzeumban rendezett retrospektív kiállítása életművének szűkebb keresztmetszetét mutatta be a válogatott szobrászati anyagon keresztül. Az anyagi lehetőségek hiányában ekkor nem készült katalógus, holott a vízválasztónak is nevezhető életkor okán és az életmű összegzéseként igazán fontos lett volna. Tíz évvel később, 2021-ben emiatt is szorgalmaztuk és vállaltuk fel a hetvenedik évébe lépő művész születésnapjára életmű albumának két nyelvű, magyar-angol kiadását.

Az album 122 lapján az oeuvre legjelentősebb és legfontosabb, köztük főműveknek számító Józsay-szobrai kaptak helyet magángyűjtőktől, illetve közgyűjteményekből válogatva. A 135 db alkotást tartalmazó katalógusban 71 db faszobor, 20 db bronz kispasztika, 41 db érme és 3 db köztéri alkotás szerepel. Földi Péter festőművésznek, Józsay Zsolt jó barátjának személyes hangvételi írása vezeti be az elemzések sorát. Ezt követően, a három tanulmány pasztikus és részletes képet ad Józsay Zsolt művészi munkásságáról. Hann Ferenc művészettörténész átfogó írása, a magyar és európai művészettörténetbe ágyazottan ismerteti a szobrászművész szobrászi nyelvezetét, formavilágát. Egykori főiskolai évfolyamtársa, Goda Gertrud művészettörténész a kezdetektől, az egri főiskolai évektől részletesen szemlélteti korai időszakát és az ezt követő érett korszakot. Az áttekintések lezárásaként Wehner Tibor művészettörténész – aki a magyar és egyetemes szobrászat kiváló ismerője –, összegzi a Józsay-szobrok és az életmű egészére vonatkozó ismereteket. A Miskolcon élő Józsay Zsolt több mint harminc éves munkásságának minél szélesebb spektrumát a legteljesebb

Az életmű album címlapja

módon kívánja bemutatni a kiadvány, ami a tanulmányok összeválogatása során is célként lebegett előttünk.

A kötetet Vámosi Katalin művészettörténész szerkesztette, a könyvtervet Kaszta Dénes grafikus készítette, angolra Láng Viktória egyetemi mesteroktató fordította. A Herman Ottó Múzeum kiadásában jelent meg a kiadvány 2021 augusztusában.

Jószay Zsolt alkotásai nagyvonalú anyagismeretről és igényes kidolgozottságról vallanak. Munkásságán belül már a hetvenes években megjelenik a fa, olyan anyagok mellett mint a kő, a márvány, az agyag és a gipsz, majd a nyolcvanas évektől egyre inkább meghatározó matéria lesz művészetében. A későbbiekben ezt a szinte kizárólagossá váló gyönyörű, természetes anyagot egyedülálló módon és minőségben, művészi anyagként munkálja meg. A finoman, rendkívüli gondossággal kidolgozott hárs-, dió-, cseresznye vagy körtefát általában árnyalja, mélybarnává, vörössé, zöldessé színezi és szövetcsíkkal, zsinórokkal, gézzel, zsákvászondarabokkal tekeri körbe vagy csak egy nyakláncsal „öltözteti fel”.

A bandázs-szerűen, szorosan a testre simuló textilek durvaságukkal, érdességükkel a sima fa-felületek ellenpontjaiként jelennek meg. De nemcsak formailag érdekes elemek művein ezek az anyagdarabok, hanem tartalmilag is, hiszen alkalmazásuk a gúzsba kötött, megbéklyózott ember életérzését, jelentéskörét hívják elő emlékeztünkéből.

Anyagválasztásában a kitüntetett jelentőségű fa mellett a kétezres évektől egyre gyakrabban tűnik fel a bronz (az érmeknél és kisplasztikáknál). A hagyományos anyagokba örökített műveit évezredek technikákkal, faragással és mintázással, a bronzokat öntéssel alakítja, formálja.

Kezdeti naturális portréit egyre inkább redukálja, a fej formái a felismerhetetlenségig beazonosíthatatlanná válnak. Több esetben átfaragással éri el a kívánt eredményt, a számára formailag-tartalmilag is elfogadható művészi minőséget. A portré és a torzónak alakított, csonka emberi test végtagjainak fájdalmas hiányát magától értődő természetességgel viseli. „Ott van az a kéz és a láb, csak nem látszik” – mondja a művész. Háromnegyedes vagy feles életnagyságú, változó léptékű alakjai megközelíthetetlenek, idegenséget sugároznak. Komolyak, hallgatagok, időtlenek, fájdalmasak, tűnődőek vagy komorak, nemes és szelíd arcúak keleties vonásokkal vagy meditatív figurák lehunytt szemekkel. Általában mozdulatlanok, dermedten állnak – a bronz kisplasztikák kivételével –, csupán kilépő testhelyzetük utal cselekvésre vagy inkább tétova mozdulatra, gesztusaik visszafogottak, csak néhány szobor karja vagy feje mozdul meg.

Jószay karakterei és formatömrítései, öntörvényű nyújtásai, az alig fedett, félmeztelen alakjai az archaikus korok emlékeit, a törzsi művészet nyers, rusztikus kifejezőmódját, az egyiptomi művészet merev plasztikai formáit idézik meg. Életműve a magyar szobrászat olyan jeles képviselőinek sorába illeszthető, mint Ferenczy Béni, Medgyessy Ferenc, Pátzay Pál, Borsos Miklós, Vilt Tibor, Schaár Erzsébet és Kő Pál, viszont művei senkiével sem rokoníthatóak.

RÖCZEY FERENC

(Budapest, 1927 – Miskolc, 2021))

1948 és 1956 között végezte zenei tanulmányait a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán (Zeneakadémia), ahol zongorát Horusitzky Zoltántól, zeneszerzést Sugár Rezsőtől tanult. 1954-ben szerezte meg zongoratanári, 1956-ban pedig zongoraművészi diplomáját. Budapesti és szombathelyi tanárkodás után 1957-ben került Miskolcra, ahol 1967-ig a Zeneművészeti Szakközépiskolában, ezt követően pedig a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola ZTI Miskolci Tagozatán (ma: a Miskolci Egyetem Bartók Béla Zeneművészeti Intézete) oktatott zongorát. Docensi működése után 1985-ben professzor, főiskolai tanár lett. Oktatói munkájához tartozott a megyei zeneiskolák-

ban végzett szakfelügyelői tevékenysége, de fontos feladatának tekintette a zenei ismeretterjesztést is. E tevékenységét ismerték el az Oktatásügy kiváló dolgozója kitüntetéssel. Oktatói tevékenységét nyugdíjba vonulása után is folytatja. Miskolcra érkezése után azonnal bekapcsolódott a helyi zenei életbe, hamarosan a miskolci hangversenyek kedvelt, népszerű előadója lett, szóló-, zenekari kíséretes és kamarahangversenyeken egyaránt.

Külföldön is sikerrel szerepelt, Európa számos országában fellépett. Gyakran koncertezett feleségével, Sikorszky Erzsébet hegedűművésszel. Kirobbanó sikert hoztak számára a 70., 75. és a 80. születésnapja alkalmából adott koncertjei is. Szerteágazó tevékenysége elismeréseként kétszer is (1970-ben és 1978-ban) kitüntette Miskolc város zenei nagydíjával, a Reményi Ede-díjjal. Majd 2003-ban feleségével együtt kapta meg Miskolc Pro Urbe díját. Budapesten a legemlékezetesebb volt számára Liszt A-dúr zongoraversenyének előadása, melyet Kobayasi Kenicsiró vezényelt.

Vidéki ismeretterjesztő koncertkörutak, több mint ezer alkalommal, feleségével (hegedű) és Bátok Ferenc (ének) közreműködésével.

• SZERKESZTŐSÉGI ÜZENETEK •

Folyóiratunk e számában több évfordulás eseményhez kapcsolódó írás található. Jeszenszky Géza írásával a miskolci 10-es honvédek erdélyi harcairól emlékezik meg, melyhez Gyóni Géza és Sassy Csaba első világháborús helytállást ábrázoló versei kapcsolódnak. Hajnal Géza írása az 1956-os októberi forradalom tragikusan elhunyt költőjét, Gérecz Attilát mutatja be, akinek családjáról kevesen tudják, hogy a felvidéki Losoncról származott el. Kabdebó Lóránt – akit ez évtől Miskolc város díszpolgáraként tisztelünk – Dobos Mariannéval folytatott korábban megjelent, de ma már kevesek számára hozzáférhető beszélgetésében Szabó Lőrinc 1956-ban született verséről, s ezek keletkezési körülményeiről szól. Békefy Lajos tanulmánya Pilinszky János születési centenáriumának kapcsán személyes emlékeit eleveníti fel, illetve a költő egyetemes keresztény értékeket tartalmazó költészetével foglalkozik. Illés György írása a diósgyőri rockfesztiválról nem hordoz ugyan egyházi üzenetet, de az esemény a 70-es években egy napra a szabadság illúzióját nyújtotta, s így a rendszer változathatóságának üzenetét közvetítette a felnövekvő generáció számára. Az évfordulók, ünnepek, események rovatunk az idei év kivételesen gazdag egyházi eseményeinek sorozatát mutatja be, míg könyvismertetés rovatunk aktuálisan megjelent kiadványokra irányítja a figyelmet. Bízom abban, hogy az e számunkban található, tételesen fel nem sorolt írások is találkoznak majd Olvasóink érdeklődésével.

Köszönet azoknak az alább felsorolt magánszemélyeknek, akik 2021-ben személyes adományaikkal segítették lapunk megjelenését:

Bacsa Tiborné	Máger Ágnes
Bódig László és felesége	Német István József
Bognárné Kiss Erika	Dr. Papp Gyula
Dr. Czibere Tibor és felesége	és felesége Dr. Nyári Edit
Dr. Dobai József	Pliegler Péter
Dr. Elekné Dr. Vörös Zsuzsa	Solymosi Róbert
Dr. Gyulai Gergely	Dr. Szegő Szilvia Mária
Holndonner Ferenc	Dr. Várhelyi Krisztina
Dr. Majorosné Dr. Hortai Rita	Dr. Várhelyi Tamás

Hálásan köszönjük a támogatást mindazoknak is, akik önzetlen tevékenységükkel szolgálták a lap tartalmának alakítását, megjelenését, terjesztését és előállítását!

E számunk szerzői

Dr. Békefy Lajos teológus, szociáletikus, közíró

Dobos Marianne író, újságíró

Dr. Domokos Tibor doktorandusz, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Dr. habil. Dolhai Lajos rektor, Egri Hittudományi Főiskola

Dr. Gyulai Éva történész, Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar

Dr. Hajnal Géza egyetemi docens, irodalomtörténész, költő, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Hideg Ágnes ny. könyvtárvezető, Herman Ottó Múzeum

Dr. Illés György irodalomtörténész, író

Prof. Jeszenszky Géza történész, diplomata

Prof. Kabdebó Lóránt irodalomtörténész, professor emeritus, Miskolci Egyetem

Papp András parókus, Miskolc-Diósgyőr

Pethő Judit iskolalelkész, miskolci Kossuth Lajos Evangélikus Gimnázium

Dr. Szabó Ferenc SJ szerzetes, teológus, költő

Üveges Tamás tanár, miskolci Kossuth Lajos Evangélikus Gimnázium

Vámosi Katalin művészettörténész-muzeológus, Herman Ottó Múzeum

Dr. Várhelyi Krisztina Kartal-Veczán díjas egészségügyi közgazdász

A szerkesztőbizottság:
Alakszainé dr. Oláh Annamária,
Gróf Lajos, Papp András, Hangóné Birtha Melinda,
Sasvári István, SzeleNGe Judit,
dr. Várhelyi Krisztina, dr. Zsugyel János (főszerkesztő)

Lapalapító: *Gróf Lajos*
Tipográfia: *Keglovics János*

ISSN 2676-8127

Kiadja: *az Éltető Lélek Alapítvány*

Támogatók:

MTA Miskolci Területi Bizottság

**Nemzeti
Együttműködési
Alap**

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

**Eszmék és Értékek
Alapítvány**

MISKOLC

Felelős kiadó: *Holndonner Ferenc,*
Alakszainé dr. Oláh Annamária

Tipo-Top Nyomda, Miskolc
Felelős vezető: *Solymosi Róbert*

**Olvasóink a folyóirat megjelenését
az Éltető Lélek Alapítvány CIB Banknál vezetett
10700086-68936099-51100005 számú számlájára
történő átutalással támogathatják.
HOZZÁJÁRULÁSUKAT KÖSZÖNJÜK!**